

Mehman HÜSEYNOV

***QANLI DÖYÜŞLƏRİN
CANLI ŞAHİDLƏRİ***

(Müharibə gündəliyindən səhifələr)

BAKI - 2011

M02(11)

Redaktor: Əli Rza XƏLƏFLİ,
*şair-publisist, Beyəlxalq Rəsul Rza
mükafatı laureatı*

Rəyçi: Şakir Albaliyev
*filologiya üzrə fəlsəfə doktoru-dosent
“Xudafərin” qəzetinin baş redaktoru*

N02(11) **Mehman Hüseynov** (Hüseynov Mehman Həsən oğlu) **Qanlı döyüşlərin canlı şahidləri** (*publisistik povest*). – Bakı, “Təknur” nəşriyyatı, – 2011. 208 səh.

Bu “Döyüşdən sonra döyüş” kitabından sonra müəllifin ikinci kitabıdır. İnanırıq ki, kitabda cərəyan edən hadisələr oxucuların marağına səbəb olacaqdır.

ISBN: 978-9952-445-49-7

© Hüseynov M., 2011
© “Təknur” nəşriyyatı, 2011.

ŞAHİDLƏRƏ İNANSAQ...

Mehman Hüseynov Qarabağ müharibəsindən qayıdandan sonra qələmini götürüb. Belə demək mümkünsə, silahsız qala bilməyib. Döyüş silahını, səngər silahını təhvil verəndən sonra mənəvi silaha - qələmə sarılıb. Mətbuatda, ədəbi ictimaiyyətdə arasında, «Döyüşdən sonra döyüş» adlı müharibə gündəliyindən səhifələr kimi işıq üzü görmüş povesti müharibə psixologiyasının, əsgərin döyüş zamanı keçirdiyi hisslərin, ölüm kölgəsi altında yaşantıların ən yaxşı əks-sədası kimi bu əsər dəyərləndirildi. Oxucuların böyük marağına səbəb oldu. «Döyüşdən sonra döyüş» əsəri ilə tanış olan hər kəs ondan müharibə səhnələrini yazıya alan, yenidən oxuculara qaytaran əsərlər gözləyirdi. Və görünür, Mehman bu mənəvi tələbatı düzgün başa düşüb. «Qanlı döyüşlərin canlı şahidləri» adı ilə təzədən müharibə yaddaşına qayıdıb. İz-iz, söz-söz, adam-adam soraqlaşılıb. Vaxtilə birgə döyüşdüyü, müharibənin yaralarını canında daşıyan canlı şahidləri axtarıb, təzədən onlarla müsahibə olub, həmin günlərin ciyərlərə çəkilməmiş acı tüssüləri altında iyirmi il bundan əvvəlki hadisələri bir daha sözə gətirib.

Bu kitab ayrı-ayrı xronikalardan, müsahibələrdən, təəssürat və xatirələrdən ibarət olsa da, bu sənədli hekayətləri birləşdirən ümumi bir xətt var: müharibə! Müharibə isə hələ davam edir. Hərbi-siyasi baxımdan olmasa da, atəşkəs sindromu ilə bizim yaddaşımızda yaşayır. Hər an güllələrin səsini eşidə bilər, axıdılan qanları təzədən görürük. Amma bundan başqa, həm də müharibə ona görə davam edir ki, qanlı döyüşlərin canlı şahidləri yaşayır. Qolunu itirmiş, ayağını itirmiş, boynunun şah damarında qəlpə gəzdiren, sinəsində ilişib qal-

mış mərmi qırıqları ilə yaşayan adamlar var. Görünür, hələ nəsillərin dəyişməsinəcən bu müharibə göynətiləri, sızıltıları cəmiyyətin ruhunda, yaddaşında yaşayacaq.

Bəs müəllifin məqsədi nədir? Bütün müharibələrdə, hətta hərbi cəhətdən üstün olsa belə, qalib gəlib mühakimə olunmasa belə, o tərəf məğlub hesab edilir ki, onun cəbhədə döyüşən əsgəri müharibədən sonra alçaldılmış və təhqir edilmiş vəziyyətdə yaşasın. Müharibənin əlil elədiyi əsgər cəmiyyətin qayğısından kənarda qalsın. Belə əsgərin evi olmasın, ailə həyatının istiliyini, hərarətini itirmiş olsun. Belə əsgərin mənsub olduğu ölkə yağ-bal içərisində üzsə belə, bədbəxt bir ölkə olaraq qalacaq. Bu, elə bir psixoloji haldır ki, ondan qorunmaq üçün ölkənin ziyalıları səfərbər olmalı, cəmiyyəti həmişə ayıq salmalıdır.

Müəllifin də məqsədi odur ki, müharibə ağırlarını canında yaşadan adamları danışdırmaqla, onları mənəvi cəhətdən dirçəltmək, haqları, hüquqları uğrunda mübarizəyə çəkmək və eyni zamanda böyüdücü güzgü ilə cəmiyyətə bir daha göstərmək. Zənnimcə, Mehman Hüseynovu «Qanlı döyüşlərin canlı şahidləri» əsərini yazmağa vadar edən bu mənəvi tələbatdır. Bu, elə bir kəskin ehtiyacdır ki, bu, elə bir həqiqətdir ki, onun uğrunda döyüşməmək, mübarizə aparmamaq cəmiyyət uğrunda, vətən uğrunda, torpaq uğrunda döyüşməməyə bərabərdir.

Ruh etibarilə M.Hüseynov silahlı adamdır. Silahını isə qoruyan əsgər həm də onu yerindəcə işlətməyi bacarmalıdır. Cəmiyyət adlı nəhəng okeanın içərisində itib-batmaqda olan, yaşlarının ekvator xəttini ötmüş keçmiş döyüşçüləri tapmaq, onların taleyini öyrənmək, yaşadıkları həyatı görmək təkrar-təkrar sarsıntılar deməkdir. Təsəvvür edirəm ki, hər dəfədə, hər görüşdə Mehmanın yaddaşı necə qanayıb. Onun beynindəki uğultular, həyəcanlar təzədən müharibə vahiməsini gözələrinin önünə gətirib. Və yalnız bundan sonra «Hamı qayğı is-

təyir» tələbatının nə demək olduğu qənaətinə gəlir.

Dilimizdə çox işlənən «yadigar» sözü var. Biri xatirini istədiyi şəxsə qiymətli hesab elədiyi nəsə bağışlayır və həmin şəxs də əzizinin xatirəsini həmin hədiyyə ilə yaşadır və o hədiyyəni qoruyub saxlayır. Müharibə döyüşçünün ömrünün bir hissəsi olduğu kimi, mənəviyyatının, yaddaşının, lap elə bədəninin də bir hissəsidir. Müharibədən ayrılarkən müharibə öz yadigarını döyüşçüyə bəxş edir. Birinə əsa şəklində, digərinə taxta qol, süni ayaq şəklində, bir başqasına onun damarına, canına yeritdiyi qəlpə şəklində yadigar verir. Döyüşçü isə ömrünün qalan payında istəsə də, istəməsə də qoruyub saxlayır. Qəlpələr orqanizmin, bədənin bəzən elə yerinə ilişir ki, cərrah ona yaxın gedə bilmir. Beləliklə, Mehman «Yadigar qəlpələr»in taleyini yazmaqla, həm də müharibənin anatomiyasını göstərir. «Qəlpələrin ağrısı» ilə döyüşçü yaddaşında tarix gəzdirir. Elə bir tarix ki, onu zaman-zaman özündən başqa kimsəyə danışmalıdır. Beləliklə, müharibə yaddaşa çevrilərək nəsil-dən-nəslə ötürülür. Yaxud «Alın yazısı». Müəllifin hekayəyə ad seçdiyi bu ifadə çox işlənir. Hətta bəzən bu ifadənin məzmununa dini-mistik don geydirilir. Alında yazı axtaranlar da tapılır. Ancaq müəllif «alın yazısı» dedikdə döyüşçünün ömür yolunu düşünür. Və belə bir qənaətə gəlir ki, hər bir alın yazısının müəllifi şəxsin özüdür. Bu yazını hər kəs özünün əməli ilə yazır.

«Dəvənin ürəyindəki xal» hekayətində ölüm kölgəsi altında döyüşən əsgərin xatirəsi verilir. Canlı hekayət xalq rəvayəti ilə üzvi surətdə bağlanır. Belə bir təsəvvür yaranır ki, döyüşçü yalnız düşməni görmür, həm də onu daxildən didib-parçalayan elə qayğılarla yaşayır ki, bu qayğılardan azad olmadan düşmən üzərində qələbə çalmaqla olmaz. Məşhur film-də deyildiyi kimi, axı əsgər bilməlidir ki, arxada hər iş öz qaydasındadır. Əsgərin qoyub getdiyi ailənin qayğısını cəmiyyət çəkməlidir, onun evinin çörəyi olmalıdır, uşağı xəstədir-

sə, tibbi qayğı, çətinliyi bilinməməlidir. Yalnız bu zaman döyüşçü özünü güclü hesab edə bilər.

«Zabitin döyüş yolu», «Yaşamaq istəyirəm», «Biz qayıda-cağıq», «Yada düşər xatirələr», «O günləri unutmadıq», «İlk döyüşün ağır nəticələri», «Yaşamaq necə də gözəldir» hekayətlərinin hər birində canlı döyüş səhnələri görürük. Döyüşçünün mərdliyini, onun qorxmazlığını bu səhnələrdə müşahidə edirik. Onların bu əsərlərin qəhrəmanları bizim əzizlərimizə çevrilir, doğmalaşır, sanki onları bir-bir daha yaxından tanıyıraq. Adamların arasında onları gözümüz gəzir. Hətta cismən yarımcan olsalar belə, hər hansı bir müharibə şəraitində onların yenə də qəhrəmanlıqla döyüşəcəklərinə inanırıq.

* * *

Azərbaycanın Milli Qəhrəmanları - Fəxrəddin Cəbrayilov, Sahil Məmmədov və digər zabit və əsgər döyüşçülər - Faiq Mustafayev, Sahib Hüseynov, Əfqan Hüseynov, Vahid Əliyev, Təyyar Rəfiyev, Rəhim Əliyev, Əlövsət Həzrətquliyev, Rasim Paşayev, Rəşid Əliyev, Səmərqənd, Bağı Mahmudov, Nəsimi Mənsimov, Mahir Məmmədov, Müşfiq Hüseynov, Tatyana Çaladze, həkim Nurəddin Ağayev, Şəfi Aliyev, Balabəy Əmirov, Miri Aliyev... adlarını çəkmədiyimiz onlarca başqaları yalnız təxəyyül qəhrəmanları deyil, müəllifin yaratdığı obrazlar deyil, həm də bizim müasirlərimizdir, qanlı döyüşlərin canlı şahidləridir.

Mehman müharibənin əvvəlindən axırına qədər döyüşdə olub. Qardaşı Bağı da ailəsinin xəbəri olmadan uzun müddət müharibədə olub, lap son günlərəcən. O, qardaşı ilə ayrı-ayrı döyüş bölgələrində təsadüfən qarşılaşıb. Bağının müharibə xatirəsi əsərdə çox dolğun verilib: «*Vertolyotla həmin əsir götürdüyümüz üç rus hərbiçisini də özümüzlə Ağdam şəhərinə gətirib, şəhərin komendantına təhvil verdik. Əvvəl əsir götürdüyümüz o biri iki rus hərbiçisi də burda idi. Həmin beş nəfər*

əsir götürülmüş rus hərbiçilərini bizim yanımızdaca Bakı şəhərinə göndərdilər. Ağdam şəhərində Müdafiə Komitəsinin üzvü Fəhmin Hacıyevin göstərişinə əsasən bizim silahlarımızı alıb yerli əhaliyə verdilər. Bu, o məqsədlə edilirdi ki, indi artıq yerlərdə də Ərazi Özünü Müdafiə batalyonları yaradılırdı. Daha burada bizlik bir iş olmadığını deyib, bizi Bakı şəhərinə, əvvəlki hərbi hissəmizə yola saldılar. Ürəkdən evə getməyə can atsam da, bu görkəmdə, bu geyimdə getmək fikrimdən daşındım.

Bakı şəhərinə gecə çatdıq. Könüllü döyüşçülər öz evlərinə yollandı. Onlarla getməyimə nə qədər təklif etsələr də mən nəzakətlə bu təkliflərdən imtina etdim. Mən də yaşayış yerim olan, işlədiyim kombinatın yataqxanasına gəldim. Yataqxanada köhnə iş yoldaşlarımla gecədən xeyli keçənə qədər baş verən hadisələrdən, iştirakçısı olduğum qanlı döyüş əməliyyatlarından, canlı şahidi olduğum hadisələrdən doyunca söhbət etdim. Sual-sual dalınca verilirdi. Hamı həqiqəti bilmək, öyrənmək istəyirdi. Döyüş bölgəsindən əsgər gəlib, - deyə eşidən bilən hamı mənimlə görüşmək, döyüş bölgəsindən ən vacib xəbərləri öyrənmək istəyirdilər. Nəhayət, yoldaşlarımdan birinin:

- Ay uşaqlar, axı Ələvsət yol gəlib, yorulub, icazə verin bir az dincəlsin, müraciətini eşidəndən sonra hamı otağı yavaş-yavaş, könülsüz olaraq tərk etdi.

Səhərişi gün biz könüllülər yenidən hərbi hissədə toplaşdıq. Hərbi hissədə bizim batalyon yenidən qruplaşdı.

* * *

«Zabitin döyüş yolu» hekayəsində də maraqlı bir epizod: «Axşamdan yola düşən maşın karvanı səhər təyin olunmuş əraziyə çatdı. Bu ərazi «Azərbaycanın Sibiri» adlanan Murov ərazisi idi. Hər tərəf qalın qarla örtülmüşdü. Mən dekabr ayında bir dəfə Artilleriya divizionunun kəşfiyyat rəisi leytenant Mehman Hüseynovla növbəti hücum gedərkən, qalın

Mehman HÜSEYNOV

qarla örtülmüş bir ərazidən keçməli olmuşduq. Yazda qar əriyəndən sonra təsadüfən elə həmin ərazidən keçəndə az qalmışdı ki, şoka düşəm. Bizim üstü ilə hərəkət etdiyimiz qarın altında böyük bir qaya var idi. İndi həmin qayanın arxasında dayanan «PAZ» markalı avtobus heç bir tərəfdən görünmürdü. Əgər təsadüfən o vaxtlar birimiz həmin qarın altına düşsəydik, yəqin ki, bizi tapmaq çox çətin olardı. Dediym kimi, ərazi öz sərt iqlimi ilə bizə meydan oxuyurdu».

Sarsıdıcı səhnələr çoxdur. Döyüş zamanı əsgərlərin durumunu Mehman ona görə dəqiq verə bilir ki, bilavasitə bu hadisələr onun gözünün qarşısında cərəyan edib. Amma başqa bir hadisəni yada salmaq istəyirəm. Mehmanın da iştirakçısı olduğu bir döyüşdə bölük, düşmən nə qədər güclü olsa da, ağır tələfat verir və mövqelərini tərk edir. Çoxlu hərbi texnika qənimət götürülür. Düşmən cəsədləri bir yerə yığılır. Əsgərlər keçirdikləri döyüşün qələbə sevincini yaşayırlar. Bəs necə, itki yoxdur, yaralı yoxdur. Elə bu vaxt əsgərlərimizin toplaşdığı təpənin üstündə bir partlayış baş verir. Mehman və bir neçə başqa əsgər yüyürür. Ehtiyatsızlıq üzündən baş verən partlayışda bir neçə əsgərimiz yaralanır və həlak olur. Bəli, bu müharibədir və onun hər üzü var...

Müharibə insanlığın bəlası olsa da, onu törədən də insanlardır. İnsan isə həmişə dərsə, ibrətə möhtacdır. Mehmanın müharibədən uzaqlaşan yaddaşı get-gedə daha sürətlə keçmişə qayıdır. Və istər-istəməz, müharibə mövzusunu yaşadan müəlliflərin sırasında öz yerini alır.

* * *

Müharibə qeyri-adi canlı varlıqdır. Nə qədər obrazlı deyim olsa da, müharibənin canlı varlıq olduğuna inanıram. Həm də onun qeyri-adiliyini, eybəcərliyini də təsəvvür edirəm. Müharibə aparən tərəflərin - ədalətli və ədalətsiz tərəflərin, haqlı-haqsız tərəfləri, dəxli yoxdur, hər birinə çox dəhşətli fəlakət-

lər gətirir, aclıq və səfalət, xəstəliklərin baş alıb getməsi, bir çox hallarda başıpozuqluq, cinayət, zəruri tələbat mallarının həddən artıq bahalaşması, inflyasiya kimi bəlalar cəmiyyəti içəridən yeyib çürütməyə başlayır. Və eyni zamanda, hətta müharibədən on illər sonra belə onun yaraları sağalmır. Cəmiyyətin mənəvi mühitində müharibə davam edir. Onsuz da elə indi də Azərbaycan müharibə şəraitindədir. Davamlı sülh yoxdur, istənilən vaxt düşmən fitnəkarlıqlar törədə bilər. Atəşkəsin nə qədər davam edəcəyi məlum deyil. Müharibənin bütün ağrı-acılarını həyatında yaşamış olan döyüşçü onun anatomiyasını daha yaxşı bilir. L.Tolstoy Qafqaz müharibəsinin iştirakçısı olub. Çox sonralar onun qələmə aldığı «Hacı Murad» povesti və bir çox hekayələri bədii əsər olmaqdan başqa, həm də müharibənin bütün vəhşiliklərini, qəddarlıqlarını təsdiq edən, insanların beyninə, şüuruna təsir edən sənədlərdir. Elə tarixi sənədlərdir ki, təcavüz edən və təcavüz olunan hər bir tərəf onun həqiqətləri ilə barışmalı olur.

Deyilənə görə, müharibənin görünən tərəflərindən biri də onun qara rəngidir. Əsgərlər üçün toxunan corablar, əlcəklərdir. İnsanları didən, dağdan parazitlərdir. Parazitlər isə tək-cə həşərat deyil. Belə parazitlər insan cildində də ola bilər.

İnsanlığın nə qədər həyat var, müharibə təhlükəsini də unutmamalıdır. Müharibəni isə Mehman Hüseynov kimi canlı şahidlərin gözlərində bu gün də görmək olar.

...Şahidlərə inansaq, düşmən bizi qəflətən yaxalamaz. Bəli, qanlı döyüşlərin canlı şahidlərinə inanmalıyıq. Elə müəllifin demək istədiyi də budur.

Əli Rza XƏLƏFLİ

HAMI QAYĞI İSTƏYİR

Qarabağ müharibəsindən uzun illər keçsə də, onun ağır izlərini, ürək ağrından mənzərələrini görərkən insan özündən asılı olmayaraq, hər hansı bir qüvvənin təsirindən özünə məlum olmayan qərribə hisslər keçirir. Axı bu gördüyümüz əlil insanlar heç də anadan şikəst, əlil doğulmamışdılar. Bu insanların yanından onlara diqqət yetirmədən, fikir vermədən keçmək mümkün deyil. Belə insanları heç olmasa şirin dillə dindirib, bir anlıq da olsa könüllərini almaq hər bir insanın, hər bir azərbaycanlının vətəndaşlıq borcudur.

Bir əlindən şikəst olan II qrup Qarabağ əlili, Qabilin keçmiş döyüşçü yoldaşı, iki ayağından şikəst olan İlhamın ilk qız balası dünyaya gələndə hansı sevinc hissləri keçirdiyi bir özünə və yaqın ki, bir də o gözəgörünməz Allaha bəlli idi.

Axı, təbiidir ki, əlil də hamı kimi şənənmək, sevinmək, qayğı, diqqət və xoş rəftar görmək istəyir. Ürək ağrından belə hadisələri hər gün hamı görür, hamı belə hadisələrlə yol gedərkən, ictimai yerlərdə tez-tez, addımbaşı rastlaşırlar.

Bakı şəhəri Mərdəkan ərazisinin Şağan qəsəbəsində Müharibə Əlilləri üçün Müalicə Pansionatı fəaliyyət göstərir.

Ümummulli lider Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü və bilavasitə iştirakı ilə açılışı olmuş Müharibə Əlilləri üçün Müalicə Pansionatı adı altında fəaliyyət göstərən bu şəfa ocağında hər il yüzlərlə əlil - o cümlədən, Qarabağ müharibəsi əlili müalicə olunur.

Yaxın illərin söhbətidir. Mən də bir neçə keçmiş döyüşçü, ehtiyatda olan zabit dostlarım, əlil yoldaşlarımla bu pansionatda müalicə olunurdum. Onu da deyim ki, iyun ayı olduğundan havalar çox isti keçirdi. Bizlər müalicə olunmaq üçün bu müəssisəyə göndərişlə, həkimlərin məsləhəti ilə gəlmişdik.

Bizi ilk olaraq qarşılayan qəbul şöbəsinin əməkdaşları

Zülfıyyə xanım, qəbul otağındakı digər tibb işçiləri, o cümlədən, baş tibb bacısı Cəvahir xanım və adlarını xoş duyğularla xatırladığım bir şox başqalarının əlillərə olan isti və səmimi münasibəti bu gün də bizim yaddaşımızda xoş xatirə kimi yaşayır.

Bizi pansionatda müalicə alan əlillərin sağlamlığı keşiyində ləyaqətlə duran insanlar həkim - Arif Məmmədov və onun müavini Hüseyn həkim qəbul etdi.

Arif həkim tibbin müxtəlif sahələrində xidmət göstərmiş. Hal-hazırda bu pansionatın baş həkimi vəzifəsində çalışır. Qısa söhbət və məsləhətləşmədən sonra bizi xəstəliyimizin diaqnozuna uyğun olaraq mütəxəssis həkimlərin nəzarətinə verdilər.

Pansionatın həkimləri - Mələhət xanım, Sənubər xanım, Ulduz xanım, Səmayə xanım, Könül xanım, Rəna xanım və xəstələrin müalicəsi üçün əllərindən gələni edən tibb bacıları - Vəfa, Gülnarə, Elmira, Nəzakət, Bəyim, Almaz, Lalə, Fəridə, Zemfira, Cəmilə, Sitarə, Şəfiqə, Vüsalə və digərləri səmimi qəbul və yüksək səviyyədə göstərilən müalicəyə görə həmişə yaddaşımızda qalacaqlar.

Əlbəttə, biz də öz tərəfimizdən səmimi qəbula, yaxşı müalicəyə görə həkimlərə və digər xidmət sahəsindəki bütün işçilərə, o cümlədən, pansionatın yeməkhanasının işçiləri İlqar qardaşımıza, Cahan, Mətanət, Xədicə və Şövkət xanıma və digərlərinə öz dərin təşəkkür və minnətdarlığımızı bildirdik.

Pansionatın baş həkimi Arif və onun müavini Hüseyn həkim həftədə bir neçə dəfə xəstələrin yerləşdiyi palatalara baş çəkir, onlarla mehribanlıqla söhbətləşir və görüşür, gündəlik problemlərin, yaşadıkları çətinliklərin tezliklə aradan qalxması, müalicənin yaxşı və effektiv alınması üçün imkanları daxilində çalışırdılar.

Növbəti gəlişlərinin birində Arif həkim bizə başına gəlmiş

qəribə bir əhvalatı danışdı. Dedi ki, günlərin bir günü işdən evə bir qədər qanı qara gəlmişdim. Bu da əsasən məlum Qarabağ hadisələri ilə bağlı idi. Axı hər gün nə qədər ağır vəziyyətdə olan xəstə, yaralı gətirmək olardı? Əksəriyyəti də cavan-cavan oğlanlar. Adamın ürəyi lap qan ağlayırdı. Mənim bu vəziyyətim elə evdəkiləri də məyus edirdi. Rayondan qonaq gəlmiş qohumlar da bizdə idi. Hərəyə bir stəkan çay içəndən sonra bizə qonaq gəlmiş yaşlı qohumlardan biri belə bir rəvayət danışmağa başladı:

- Belə deyirlər ki, keçmiş zamanlarda bir qalayçı öz şagirdi ilə bərabər qab-qazan qalaylamaqla məşğul olurmuş. Onlar kəndbəkənd gəzərək, dağ-aran deməyərək ruzi arxasınca gəzər, O Uca və gözəgörünməz Allahın yetirdiyinə, verdiyinə şükr edərmişlər.

Bir gün yol gedərkən yükün ağırını şagird götürməli olur. Yükün ağırlığından çətinliklə ustasının arxasınca gedən şagird bir az geridə qalmalı olduğundan, irəlində nə işlər baş verdiyindən xəbəri olmur. Usta irəlində getdiyindən qollubudaqlı bir ağacın kölgəsində əyləşib şagirdini gözləməyə başlayır.

Yaxınlıqda qoyun otaran çoban ustaya yaxınlaşaraq:

-Kişi, bu nə yükdür, hara tələsirsən, hara gedirsən? - deyər özünəməxsus tərzdə uca səsle Ustadan soruşur.

Usta üzünü çobana tutaraq deyir ki, bilirsən, ay çoban qardaş, bu gördüyün alətlərlə qab-qazan qalaylayıb ağardır, gündəlik çörək pulu qazanıram. Bunu eşidən çoban tez çiyindəki heybəsindən taxtadan düzəldilmiş yemək çanağını çıxarıb ustaya uzadaraq deyir:

-Ay usta, elə yaxşı oldu ki, özün dedin. Al mənim bu çanağımı da qalayla, qoy ağarsın.

Usta bir çobana, bir də taxtadan olan yemək qabına baxıb qayıdır ki, bilirsən ay çoban qardaş, sən bu yemək qabını qalaylamaq olmaz, o taxtadan olduğundan qalay

götürməz. Çoban bu sözü eşidər-əşitməz əl atıb yazışır ustanın boğazından və deyir:

-Ay kişi, sən nə danışırısan, mən çobanam deyə bu qədər... Necə olur ki, hamının qabını qalaylayırısan, mənim qabımı yox? Mənim qabım kimin qabından əskikdir? Tez ol dediyimi elə, deyərək əl atıb yazıq ustanın boynunu salır qoltuğunun altına. Yazıq usta, ha çabalayır, ha çırpınır və görür ki, boynunu qanıb-qandırmaz bu çobanın qoltuğundan çıxara bilməyəcək.

Dinib-danışdığına peşman olan usta işarələrlə birtəhər başını çobanın qoltuğundan çıxarıb, başlayır əlüstü hazırlıq görməyə.

Ağır yükün altında qan-tərə batmış şagird ağacın kölgəsində dincəldiyini güman etdiyi ustaya yaxınlaşanda görür ki, əşi nə dincəlmək, usta yer qazıb, əməlli-başlı hazırlıq görüb və körüyü işə salmağa hazırlaşır. Şagird gözləri böyümüş halda:

- Ay usta, sən nə iş görürsən? - deyə soruşur.

Cavabında usta boynunu ovxalaya-ovxalaya: - Heç şələni qoy yerə, bu çoban qardaşın çanaq-tabağını ağardacağıq, - deyə cavab verir.

Heyrətə gəlmiş şagird:

- Ay usta, bu neçə ildə sən mənə nə öyrətmisən, indi nə deyirsən? Taxta da qalay götürər?: - deyə ustadan soruşur.

Usta diqqətlə ətrafa boylanıb, çobanın eşitmədiyinə əmin olandan sonra sakitcə:- "Götürər, ay bala, niyə götürmür, götürər. Sənin boynun hələ qoltuq görməyib, odur ki, belə danışırısan", - deyərək onu üsulluca başa salır.

İndi ay əziz həkim, bu qanmaz ermənilərin boyunları yəqin ki, hələ qoltuq görməyib. İnşallah, bizim milli ordumuzun döyüşçüləri tezliklə onların boyunlarını qoltuqlarına alarlar, onlar da "boynu qoltuq görməyib" atalar məsələmizin əsil ləzzətini görərlər.

Qaldığım otaqla üzbəüz otaqda orta yaşlı iki nəfər də müalicə alırdılar. Bunlardan biri yeri-yerkən sağ ayağını bir qədər çəkirdi. O birinin isə sağ qolu çiyindən kəsilmişdi. Buna baxmayaraq, onlar həftəarası verilən konsert proqramları zamanı gözəl rəqs edir, şənlənməyə çalışırdılar.

Günlərin bir günü növbəti rəqsdən sonra bunlardan biri - Miri adlı cavan oğlan gəlib mənim əyləşdiyim oturacağa yaxınlaşdı və əyləşdi. Onun görkəmindən, üzünün cizgilərindən ağrıdığı, əzab çəkdiyi hiss olunurdu. Hiss elədim ki, son dərəcə narahatdır.

Üzümü yavaşca ona tərəf çevirərək:

-Nə olub, mənim qardaşım, deyəsən narahatsan, bəlkə, bir çətinliyin var? - deyə soruşdum.

O, mənim üzümə baxa-baxa heç bir söz demədən sağ ayağına taxılmış protezini çıxarıb, aramızdakı boş yerə qoydu. Artıq hər şey məlum idi. Daha deyiləsi söz də qalmamışdı. Gözaltı oğrun-oğrun onu seyr edirdim. Məni dəhşət bürümüşdü. O isə sanki heç nə olmamış kimi öz protezi ilə məşğul idi. İlahi, insan nə qədər nikbin olarmış?! Heyrətlə onun dizdən aşağı kəsilmiş qılçasına baxırdım. Mən özüm Qarabağ uğrunda gedən döyüşlərdə dəfələrlə belə mənzərələri çox görüb, çox rast gəlmişdim. Qollarım arasında neçə-neçə gənc can vermiş, onların qisasını almağım isə dəqiq kordinatlara əsasən atdırdığım top mərmilərinin parçaladığı düşmən quldurlarının meyitlərini görəndə təskinlik tapmışdım. Məni heyrətə gətirən bu deyildi.

Məni heyrətə gətirən bu əlil oğlanın gələcəyə ümidlə, inamla baxması idi. Özümüzdən asılı olmayaraq, ortaya dərin və ürəkağrıdıçı bir sükut çökmüşdü. Yarpaqların həzin xışıltısından başqa heç nə eşidilmirdi.

Atalar çox gözəl deyib: - "Dərdli dərdlini tez tapar". Kiçik bir sakitlikdən sonra artıq qeyri-ixtiyari şirin söhbətə başlamışdıq.

Əvvəlcə tanışlıq məqsədi daşıyan bu söhbət hər ikimiz üçün maraqlı idi. Hər ikimiz iştirakçısı olduğumuz döyüşlərdən, hücum əməliyyatlarından, hansı döyüş bölgələrində, hansı ərazilərdə olduğumuzdan danışmağa başladıq.

Bu arada Miri də özü haqda məlumat verdi.

Mən özümdən asılı olmayaraq, onun maraqlı söhbətini dinləyə-dinləyə dərin fikrə dalmışdım. Bu fikir və xəyallar məni xeyli uzaqlara aparıb çıxarmışdı.

Altı ilə yaxın xidmət müddəti ərzində iştirakçısı olduğum, dəfələrlə ölümlə üz-üzə gəldiyim, Qarabağ uğrunda gedən qanlı döyüş səhnələri yenidən gözlərim önündən bir kino lenti kimi gəlib keçirdi.

İlahi, insan özündən asılı olmadan nə qədər ağrı-acıya, əzab-əziyyətlərə dözə bilərmiş?..

Arada qısa bir fasilə yaranmışdı. Bir qədər özümə gəlib ona müxtəlif mövzularda suallar verməyə başladım. Çox çətinliklə də olsa, özümü ələ alıb ona suallar verir, suallara uyğun olaraq qanəedici cavablar alırdım.

Məlum oldu ki, Alıyev Miri Fətəli oğlu 1973-cü il oktyabr ayının 26-da Füzuli rayonunun Yuxarı Yağlıvənd kəndində anadan olub.

1992-ci ilin iyun ayında Füzuli rayon Hərbi Komissarlığından hərbi xidmətə çağırılıb.

Piyada bölüyünün tərkibində müxtəlif sahələrdə xidmət etməyə başlayıb. Hər bir hərbi hissədə olduğu kimi onun xidmət keçdiyi taborda da müəyyən nöqsanlar, çatışmazlıqlar, çətinliklər olmuşdur. Bu, əsasən, gənc çağırışçıların silah və hərbi texnika ilə davranmasında özünü açıq şəkildə bürüzə verir, müəyyən çətinliklər yaradırdı.

Belə ki, çağırışçılar hər hansısa bir təlimi keçmədən bir-başə döyüşə yollanırdılar. Bu gənclərdə, yeni çağırışçılarda vətənpərvərlik hissi, el-obaya, vətənə, torpağa sevgiməhəbbət həddən artıq yüksək olduğundan qorxmazlıq və cəsərət təcübəsizliyi üstələyirdi.

Nümünəvi xidmətlərinə görə dəfələrlə təltif və təşəkkürlərə layiq görülüb. Bir müddət xidmət etdikdən sonra onun bilik və bacarığını nəzərə alıb, sürücüsü bir müddət əvvəl fərarilik etmiş "BRDM" markalı hərbi texnikaya sürücü təyin ediblər.

Hərbi texnikanın sirrini, incəliklərini bir qrup gənc əsgər və çağırışçıya öyrədəndən sonra Mirini "URAL" markalı ağırtonnajlı yük maşınına sürücü təyin edirlər.

Ötüb-keçən bu müddət ərzində dəfələrlə düşmən mövqələrinin yaxınlığından, lap burunlarının ucundan adlayaraq Milli Ordumuzun əsgərlərini silah-sursat, ərzaq və yanacaqla təmin etməli olmuşdu.

Yüksək bacarıq və xüsusilə də uzaqgörənliyini nəzərə alaraq Mirini "Zərbə bölüyünə" qəbul etmişdilər.

Bu "Zərbə bölüyü"nün əsas vəzifəsi düşmən mövqələrini ələ keçirib, həmin mövqeni arxadan gələn döyüşçülərə təhvil vermək, istirahət üçün arxaya qayıdıb növbəti tapşırığı yerinə yetirmək üçün hazırlaşmaq, daim hazır vəziyyətdə olmaq idi.

Bundan bir müddət əvvəl, təxminən may ayının ortalarında Yuxarı Dilağarda kəndindən bir qədər yüksəkdəki "Peykanlı" adlanan ərazi istiqamətində də düşmən üzərinə irimiqyaslı hücum əməliyyatının iştirakçısı olmuşdu. Özünün dediyindən belə məlum olur ki, hücum əməliyyatı çox uğurla nəticələnmişdi. Hər şey plan üzrə getmiş, lazımi nəticə əldə olunmuşdu. Növbəti - onun üçün faciə ilə nəticələnən döyüş əməliyyatı haqqında Miri bunları söylədi:

-Hücum planına uyğun olaraq bir dəstə "sağdan", ikinci dəstə "soldan" və mənim olduğum dəstə "mərkəzdən" hücumla keçmişdik. Üçtərəfli hücumun əsas məqsədi düşmənin diqqətini yayındırmaq, çaşdırmaq və strateji əhəmiyyətli yüksəkliyi ələ keçirmək idi.

İlk həmlədə biz artıq mərkəz hissədə yerləşən düşmən mövqeyini çətinlik çəkmədən ələ keçirib, irəli getdik və hərəkətimizi davam etdirdik. Düşmən önümüzə qaçır, bizsə təqib edirdik.

Elə ilk cəhddən ələ keçirdiyimiz düşmən səngərində bir DŞK qurğusu, çoxlu sayda silah-sursat və bir ədəd qumbaraatan qənimət götürdük. Səngərdə düşmənin 5 meyiti də qalmışdı.

Döyüş səhnəsi çox dəhşətli bir hal almışdı. Düşmən də geri çəkilməsinə baxmayaraq, ara-sıra müqavimət göstərir, irəli hərəkətimizi ləngitməyə çalışırdı. Bütün bunlara baxmayaraq biz verilmiş tapşırığı tam yerinə yetirmiş, düşmənin qərarlaşdığı strateji əhəmiyyətli müşahidə məntəqələrini və mövqeləri ələ keçirmişdik.

Kiçik bir fasilə yaranmış, döyüşçülər "nəfəs" almağa başlamışdılar. Ümumi vəziyyətlə tanış olduqda məlum oldu ki, bu hücum əməliyyatında biz tərəfdən də itkilər olub.

Belə ki, bu hücum əməliyyatı zamanı biz tərəfdən 5 əsgərimiz şəhid olmuş və xeyli sayda da yaralımız var idi.

Qeyd etdiyim kimi, biz "Zərbə bölüyü"nün döyüşçüləri olduğumuzdan, bu əməliyyatda da ələ keçirdiyimiz mövqeni "Yapon" ləqəbli komandirin əsgərlərinə təhvil verdik, istirahət etməkdən ötrü qayıdıb bölüyümüzün yerləşdiyi əraziyə gəldik.

Yorğun, yuxusuz və əzgin əsgərlər saç-saqqallarını qaydaya salır, yuyunur, əməliyyatın uğurlu nəticəsindən razı qalıb, gələcək hücumlar haqqında fikirlərini söyləyir, yeni-yeni planlar qurur, torpaqlarımızın tezliklə işğaldan azad

olması haqqında düşünürdülər.

Lakin atalar çox gözəl deyib: - Sən saydığını say, gör fələk nə sayır?

Biz arxada yerləşən mövqeyimizə qayıdandan bir neçə saat sonra düşmən tərəf hücumu keçərək, texnika və köməyə gəlmiş yeni döyüşçülərin sayəsində yenidən həmin mövqeləri geri qaytara bilmişdik.

Əlbəttə, çox təəssüfləndirici hal idi ki, bu qədər əzab-əziyyətlərdən, bu qədər itkilərdən sonra həmin mövqelər əldən getmişdi. Sonrakı hücumumuz isə elə həmin il iyun ayının sonlarına yaxın Tuğ kəndi istiqamətində oldu. O vaxt hələ "BRDM"-in sürücüsü vəzifəsində xidmət edirdim.

Bu ərazi, əsasən, dağlıq və meşəlik olduğundan, ərazidə yolun olmaması ucbatından maşın və texnika ilə hərəkət etmək mümkün deyildi.

Hərbi texnikanı bir az arxada, bizim üçün münasib olan ərazidə saxlayıb, əsgərlərlə piyada hücumu keçməli oldum. Bu hücum əməliyyatında bizim ehtiyatda saxladığımız əlavə, xüsusi bir planımız da var idi. Belə ki, biz düşmən əsgərlərindən fərqlənmək üçün hamımız başımıza qırmızı lent bağlamalı olmuşduq.

Bizim fikirləşdiyimiz bu plan və tədbir hər bir döyüşçü arasında hərbi sirr kimi saxlanılırdı. Əvvəlcə hücumumuz çox uğurla gedirdi. Belə ki, heç bir güclü maneəyə rast gəlmədən irəliləyirdik. Tək-tük yüngülvari və xırda atışmalar nəzərə alınmasa, nədənsə bizə düşmən tərəfdən heç bir güclü müqavimət göstərilmirdi.

Sən demə, düşmən hansı vasitəylə bizim bu gizli planımızdan xəbər tutmuş və bizi çaşdırıb planımızı alt-üst etmək üçün onlar da başlarına qırmızı lent bağlamış, bizə müqavimət göstərməmişdilər. Bu isə ağır nəticələrə gətirib çıxardı. Biz düşmən tərəfin yerləşdikləri mövqeləri ələ keçirdikdən sonra, rahat nəfəs almamış, hələ sevincimizi

paylaşmağa macal tapmamış tələyə düşdüyümüzü, artıq mühasirədə olduğumuzu başa düşdük.

Lakin artıq çox gec idi. Düşmən bizi dörd tərəfdən mühasirəyə almışdı. Hətta aradabir qışqıraraq utanmadan bizə əsir düşməyi də təklif edirdilər. Amma heç kəs heç zaman bununla barışıb razılaşa bilməzdi.

Artıq yanımızda ilk şəhidlərimiz də vardı. Bu şəhidlər əsgər Əliyev Möhsüm və tabor komandiri zabit Rasim İbrahimov idi. Nizam-intizamı ilə başqalarından fərqlənən Əliyev Möhsüm Füzuli rayonunun Dədəli kəndindən idi. Çox heyf, cavan yaşında namərd düşmənin namərd gülləsinə tuş gəlmişdi.

Onsuz da başqa çıxış yolu yox idi. Vəziyyətimizin çətin olduğunu, get-gedə daha da ağırlaşdığını hamı dərk edirdi.

Qəflətən yaxınlıqdan keçən köhnə su arxı gözümə sataşdı. Bəzən adam özü də hiss etmədən ani şəkildə mürəkkəb qərarlar qəbul edir. Görünür, bu insan beyninin fəvqündə, bəşər təfəkküründən kənarında olan ilahi bir qüvvənin təsiri ilə baş verir. Bilmirəm. Heç nə bilmirəm. Bircə onu bilirəm ki, su arxı ilə hərəkət etmək və bu yolla xilas olmaq onda heç kəsin ağılına gəlmirdi. Çıxılmaz bir vəziyyətə düşmüşdük. Bu yerdə bizim xilas yolumuz olan bu su arxı ilahidən deyildisə, bəs nədən idi?!

Elə bu iki daşın arasında, bu ağır vaxtda hardansa, hansı qüvvənin təsiri altındasa yadıma şair Məhəmməd İlham Qaşaltının bir şeiri düşdü:

**Mən sevgimi bəyan etdim,
Sən də məni anla, qardaş.
Baş götürüm hara gedim,
Eyzən məni danla, qardaş.**

**Bu ürəyim qardı axı,
Özüm olmuşam günahı.**

**Könlümdən keçən sabahı,
Qaytar mənə, yolla, qardaş.**

**Allahın əziz bəndəsi,
Var şirin sözü, kəlməsi.
Təbiətin bu hikkəsi,
Burdu məni sola, qardaş.**

**Məni saldılar kəməndə,
Oyunlarda döndüm nərdə.
Mən söküldüm pərdə-pərdə,
Döndüm indi qula, qardaş.**

**Keçən günü səsləyəyəm,
Olan olub, mən küsməyəm.
Cavanlıqdan mən bezməyəm,
Qocalıqda ola qardaş.**

**Bu kitabım yadigardı,
Bundan başqa nəyim vardı?
Bağça-bağın gül bahardı,
Qoyma onlar sola, qardaş.**

**Ümman dəniz, üzən gəmi,
Hicrandakı qəmli himi.
Yan Məhəmməd ol Kərəmi,
Kərəm sazı çala, qardaş.**

Biz əsgərlərlə birlikdə bu köhnə su arxı ilə düşmənin diqqətini cəlb etmədən, atışa-atışa, düşməyə hiss etdirmədən geri çəkilməyə başladıq. Bir qədər hərəkət etdikdən sonra hərəkətimizdən xəbər tutan düşmən bizi güllə yağışına tutdu. Bizə istiqamətlənmiş güllə yağışına baxmayaraq, bu su arxı

bizim xilas yolumuz idi.

Qeyd etdiyim kimi, ərazi meşəlik olduğundan, texnikanın hərəkəti mümkün deyildi. Köməkdən isə heç danışmağa dəyməzdi. Güllələr üstümüzdə yağış kimi yağırdı. Düşmən pulemyotu isə susmaq bilmir, göz açıb ətrafa baxmağa da imkan vermirdi.

Çox çətinliklərdən sonra yorğun və əldən düşmüş halda, yavaş-yavaş yerləşdiyimiz əraziyə yaxınlaşa bildik.

Yerləşdiyimiz əraziyə qayıdandan sonra məlum oldu ki, bu döyüşdə səkkiz nəfər döyüşçümüz həlak olmuş, xeyli sayda da yaralılarımız var.

Həlak olmuş döyüşçülərimizin meyitlərini bir neçə gündən sonra çox çətinliklə döyüş sahəsindən götürə bildik. Hücumumuzun uğursuz nəticələnməsinin əsas səbəblərindən biri də düşmən mövqelərinin bizdən xeyli hündürdə olması və hansı vasitəyləse gizli planlarımızdan xəbər tutması olmuşdu.

Bu hündürüklərdən onlar bizim həkətlərimizi daha aydın müşahidə edə bilir, qabaqalayıcı tədbirlər görürdülər.

1992-ci ilin sonlarına yaxın "Üryandağ" və "Peykanlı" istiqamətlərindəki mövqələrdə qərarlaşmış gözətçi-müşahidə məntəqəsində xidmət edən əsgərlərimiz üçün silah-sursat və ərzaq aparmalı oldum.

Bir qədər havanın mülayimləşməsini, yumşalmasını gözləyib yola düşdüm. Qış ayları olduğundan, hər yerdə qalın qar var idi. Axşamdan başlayıb yağan qar, demək olar ki, bütün yol-izi bağlayıb görünməz etmişdi. Qalın qar isə maşın və texnikaların hərəkətini bu ərazilərdə xeyli çətinləşdirir, maneələr yaradırdı. Güclü şaxtadan yollar buz, ağaclar sırsıra bağlamışdı. Bu ərazidə qış həmişə öz sərtliyini göstərmişdi.

İdarə etdiyim maşın qarla örtülmüş yolla ağır-ağır, çətinliklə irəliləyirdi. Gedəcəyim yol demək olar ki, yarı

olmuş, çətinlik yaradan əsas maneələr artıq arxada qalmışdı.

Birdən necə oldusa, ani bir vaxtda, qəflətən sanki yer-göy lərzəyə gəldi. Gözlərimdən elə bil od parladi. Mənə elə gəldi ki, bir anlıq aqlım başımdan çıxdı. Gözlərimi açarkən hər tərəfin tüstü-duman içərisində olduğunu, özümünse maşından xeyli kənarında qarın içində olduğumu, maşının çevrilərək yanı üstə tüstüləndiyini gördüm. Sanki yuxu görürdüm. Hələ də heç nə anlaya bilmirdim.

Hərdən ətrafda tanış səslər eşidilməkdə idi. Bu səslər getdikcə mənə yaxınlaşırdı. Dəhşətli ağrıdan səsimi çıxara bilmirdim. Sanki nitqim də tutulmuşdu.

Bir neçə dəfə qışqırmaq istəsəm də səsım çıxmıadı. Ayağa qalxmaq istəsəm də mümkün olmadı. Sağ ayağımı heç cür tərpedə bilmirdim. Bədənim al-qan içərisində idi. Dəhşətli ağrıdan özümdən getmiş, sonra nə baş verdiyindən xəbərsiz qalmışdım. Qısa müddətə özümə gəldikdə əsgərlərin mənı harasa sürüyüb apardıqlarını hiss edirdim.

Nəhayət, bir qədər arxada əsgərlərin köməkliyi ilə əvvəlcə mənim yaralarımı sarıyıb, ilkin tibbi yardım göstərib, tibb məntəqəsinə göndərdilər.

Qospitalda sağ ayağımı dizdən kəsməli oldular. Uzun sürən müalicələrdən sonra indi rahat gəzə bilərəm.

(Aliyev Miri Fətəli oğlu II qrup Qarabağ müharibəsi əlilidir. Öhdəsində 3 azyaşlı övladı: Rövşən və Elşən adında iki oğlu, Vüsalə adında bir qızı var.

Hal-hazırda Füzuli rayonunun ərazisində yeni salınmış Zobucuq qəsəbəsində yaşayır. Hələ də gələcəyə ümidlə baxan bu gənc oğlanın ən böyük arzusu işğal olunmuş torpaqlarımızın işğaldan azad olunduğu günü görməkdir. Allah onu arzusuna çatdırsın, inşallah!).

SƏNGƏRLƏRDƏ KEÇƏN ÖMÜR

-Birinci, irəli! Tez, tez, getdin. İkinci maşın. Üçüncü geri qalma. Niyə ləngiyirsən?

Verilən komandaya uyğun, nizamnamədə nəzərdə tutulmuş qaydalara əsasən maşınlar kolon şəklində bir-birinin ardınca düzülərək hərbi hissənin həyətindən təyin olunmuş əraziyə istiqamət götürürdülər.

Əllərində kiçik bayraqlar tutmuş çavuşlar maşınların hərəkətlərini tənzimləyir, istiqamət göstərirdilər. Əsgərləri və döyüş texnikalarını aparan maşın karvanları istiqamət üzrə hərəkətə başlamışdılar. Hələlik sənə nəvədə təminat bölməsinin maşınları dayanırdı. Maşınların hərəkətini marşrut üzrə diqqətlə izləyən, lazımi göstərişlər verən gizir Mahmudov Məhəmmədbağı nəsə yadına düşürmüş kimi cəld, iti addımlarla geriyyə qayıdaraq nəzarət-buraxılış məntəqəsinin arxasındakı səyyar budkaya daxil oldu. Budkadan xeyli aralıda yanacaq çənləri, bir az kənarda isə ərzaq anbarları yerləşirdi.

Hərbi hissə komandirinin arxa işlər üzrə müavini mayor Bəkirov Elbrus şəxsi heyətin hər bir hərəkətini diqqətlə izləyir, lazımi göstərişlərini verirdi.

Bir az keçmiş gizir Mahmudov sağ əlində tutduğu bir neçə yol vərəqəsi ilə bir az kənarda dayanmış yanacaq daşıyan maşınların sürücülərinə yaxınlaşdı. Üç nəfər gənc əsgər onlara təhkim olunmuş hərbi maşının yanında dayanaraq növbəti əmrə müntəzir olaraq gözləyirdi. Onlara yaxınlaşan gizir Mahmudovu görcək sürücülər hamısı fərağat vəziyyəti aldı.

Gizir Mahmudov sürücü əsgərlərə icazə və yol vərəqələrini paylayıb onlara gedəcəkləri ərazi və marşrut haqqında məlumat verdi. Hər ehtimala qarşı onlara bir daha təhlükəsizlik qaydaları və təhlükəsiz idarəetmənin incəliklərini təkrar-təkrar başa saldı.

Biz həmişə üzdən qayğılı görünən, ürəyi Vətən eşqi ilə döyünən gizir Mahmudovu beləcə xatırlayırıq. Bu sözləri həmişə, hər yerdə gizir Mahmudovla bir yerdə xidmət keçmiş əsgər və zabitlər söyləyir.

Belə zabit və gizirlər haqqında xoş sözlər eşitmək necə ürəkaçandır.

Mahmudov Məhəmmədbağlı Həsən oğlu 1949-cü il may ayının 18-də Cəbrayıl rayonunun Yarəhmədli kəndində anadan olub. Məlum Qarabağ hadisələri başlayana qədər müxtəlif idarələrdə sürücü işləmişdi.

Texnikanın sirrini dərindən bildiyindən və yüksək sürücülük qabiliyyətinə malik olduğundan, istənilən idarə onu öz müəssisəsinə işə qəbul etməyə hazır idi. Onda olan bu bacarıq fitri istedadla bənzəyirdi.

Qarabağ hadisələri başlayanda o, artıq xeyli vaxt idi ki, Rayon İstehlak Cəmiyyətində sürücü kimi əmək fəaliyyətinə başlamışdı.

1992-ci ilin əvvəllərində məlum Qarabağ hadisələri ilə əlaqədar rayonda əsaslı ziyalı könüllülər tərəfindən yaradılmış Ərazi Müdafiə Batalyonunda bir çox cəbrayılı gənclər kimi, Bağlı da könüllü olaraq xidmətə başlamışdı.

Bu həqiqətdir ki, həmişə hər bir işin başlanğıcı həddən artıq çətin olur. Yeni yaranmış batalyonda da müəyyən çətinliklər özünü göstərirdi. Belə ki, döyüşçülərin hərbi cəhətdən hazırlıq səviyyəsi aşağı, silah-sursat və texnika demək olar ki, yox dərəcəsində idi.

Bağlı əvvəlcə Ərazi Müdafiə Batalyonunda sürücü kimi fəaliyyətə başlamışdı. Bundan bir müddət əvvəl isə iki yoldaşı ilə - sürücülər Hacıyev Fəmil və Hüseynov Səyavuşla bərabər gedib Rusiyadan üç ədəd "Zil-131" markalı maşın da gətirmişdilər. Həmin texnikalarla Ərazi Müdafiə Batalyonunda xidmətə başlamışdılar.

Artıq nəqliyyat sarıdan işlər, demək olar ki, bir az

qaydasına düşməkdə idi. Ərazi Müdafiə Batalyonunda Bağının belə yüksək təşkilatçılıq qabiliyyətini nəzərə alaraq, çox keçmədən Nəzarət Buraxılış Məntəqəsinə rəis təyin etmişdilər.

Cəbrayıl rayonunda keçirilmiş "Ağ yol" əməliyyatında yaxından iştirak etmişdi. Öz qorxmazlığı və şəxsi igidliyinə görə batalyonda hamı onu sevirdi, böyük kimi sayırdılar. Batalyondakı bütün əsgər və zabitlər gəldiyi gündən onu "Bağı dayı" deyər çağırırdılar.

Çox maraqlı idi ki, mən də hamı kimi onu, yəni qardaşımı "Bağı dayı" deyər çağırırdım. (Onu da qeyd edirəm ki, bu cür çağırma o qədər dilimizə yatıb ki, Bağını bu gün də keçmiş döyüşçü yoldaşları, o cümlədən, mən özüm də "Bağı dayı" kimi çağırmaqda davam edirik).

Qardaşım Cəbrayıl rayonu ərazisi uğrunda gedən bütün qanlı döyüş əməliyyatlarında iştirak edib. Bu döyüşlərdə iki dəfə kontuziya almasına baxmayaraq, yaralı-yaralı xidmətini davam etdirib.

1993-ci ilin iyun ayında "Ağ yol" uğrunda gedən əməliyyatda növbəti dəfə kontuziya və kürəyindən çoxlu sayda qəlpə yarası alır. Həmin vaxt onun yaxınlığında olan, topdan atəş açmaqla düşmənin canlı qüvvəsini məhv edən və beləliklə də hücumda olan əsgərlərimizin irəliləməsinə hərtərəfli şərait yaradan, briqadada Artilleriyanın kəşfiyyat rəisi vəzifəsində xidmət edən bu sətirlərin müəllifinə - Bağının qardaşı Mehmana da bu haqda bir söz demirlər.

Mehman bir neçə günlük müalicədən sonra bu hadisədən xəbər tutur və dostları Hüseynxan, Camaləddin, Ziyafət, Ramiz, Vidadi, Möhübbət və Əhmədlə birlikdə ona baş çəkməyə gedir. Görüşdükləri zaman "Bağı dayı" qardaşları Məhəmmədəli və Mahmudla söhbətləşir, artıq ayaq üstə gəzirdi.

Əlbəttə, Bağını ayaq üstə görməkdən hamı çox sevincək

olmuşdu. (Bağının böyük qardaşı Məhəmmədli həmin vaxt Cəbrayıl çörək zavodunda baş mühasib vəzifəsində işləyirdi və hərbi hissəni isti çörəklə təmin olunmasında əsas simalardan biri idi. Mahmud isə öz qoşqulu Kamaz maşını ilə uzun müddət biz hərbcilərə silah-sursat, mərmə daşımalı olmuşdu).

Ehtiyatda olan gizir Mahmudov Məhəmmədbağının özünün söylədiklərindən: - Mən məlum Qarabağ hadisələri başlayarkən idarələrdən birində sürücü işləyirdim. Artıq baş verən haqsızlığa dözə bilmirdim.

1992-ci ilin əvvəllərində rayonda yaradılmış Ərazi Müdafiə Batalyonunda xidmətə başladım. Əvvəlcə sürücü kimi, daha sonra isə nəzarət-buraxılış məntəqəsinin rəisi kimi. Onsuz da batalyonda olan peşəkar hərbciləri barmaqla saymaq olardı. Kim hansı işi daha yaxşı bacarırdısa, onu həmin vəzifəyə təyin edirdilər. Bu da təbii idi. Çünki başqa çıxış yolu yox idi. Bir neçə əməliyyatda iştirak etmişəm. Uğurla nəticələnən bütün əməliyyatların iştirakçısı olmuşam. Bu əməliyyatlarda xeyli itkilərimiz olmasına baxmayaraq, uğurlu əməliyyatlar hamıda ruh yüksəkliyi yaradırdı.

Əvvəllər bizə etimad göstərməyən, saya salmayan rayon əhalisinin münasibəti uğurla başa çatan əməliyyatlardan sonra tam şəkildə, müsbətə doğru dəyişmişdi.

Növbəti hücum əməliyyatı isə "Quşçular" yaşayış məntəqəsi istiqamətində oldu. Briqadanın silah və texnika üzrə komandir müavini, kapitan Əliyev Rəşid, onun köməkçisi, gizir Məmmədov Tofiq, Balayev Fəxrəddin də birbaşa açıq döyüşə atılmışdılar.

Mənim tutduğum vəzifə elə bir vəzifə idi ki, döyüşlərdə iştirakdan kənar da qala bilərdim. Lakin mən heç vaxt bu imtiyazımdan istifadə etməmiş, döyüşlərdən kənar da qalmamışdım.

Bu dəfə də belə oldu. Nə qədər etiraz etsələr də, hücum zamanı ön sıralarda idim. Bilirdim ki, qardaşım Mehman da hardasa irəlidedir. Hücuma səhər-səhər başladıq.

Mənimlə bərabər bu əməliyyatda təminat bölüyünün xidmətçilərindən Cabir, Eynulla, Xaqani və adları yadımdan çıxmış, bir çox başqa əsgərlər də iştirak edirdilər.

Biz bir dəstə "Günəşli" istiqamətindən "Ağ yol" tərəfə hücum keçdik. Hücumumuz çox uğurlu alındı. Belə ki, əvvəlcə düşmənin mövqe tutduğu iki səngəri ələ keçirib, irəliyə hərəkətimizi davam etdirirdik.

Düşmən səngərindən xeyli silah-sursat da qənimət götürmüşdük. Sonra düşmən əsgərlərinin qərarlaşdığı torpaq qazmaya daxil olduq. Buradakı silah-sursatı da ələ keçirib irəliyə hərəkət etməyə başladıq. Onu da qeyd edirəm ki, düşmən get-gedə müqavimət göstərməyə başlayırdı.

Kilometrlərlə məsafəni irəlilədiyimizdən, hündür bir dağın üstünə gəlib çatmağımızın sevinci ilə bərabər, yandırıcı havanın istisi və susuzluq da bizi demək olar ki, əldən salmağa başlayırdı. Bizim irəli hərəkətimizi atəslə təmin edən tank dağın üstü ilə çox çətinliklə irəliləyirdi. Bunun da səbəbi ərazidə rahat yolun olmaması idi.

Lakin tank bir neçə dəfə sürüşməsinə baxmayaraq, ağır-ağır irəliləməyində idi. Növbəti atəş zamanı isə tank sağ tərəfə - meşəyə doğru sürüşdü və bununla da onun hərəkəti başa çatdı. Tank sürüşüb meşəyə düşən zaman düşmən elə bunu gözləyirmiş kimi, bizim üzərimizə hücum keçdi. Vəziyyət bir qədər də mürəkkəbləşdi.

Bilirsiniz, döyüşdə zirehli texnikanın olması əməliyyatın uğurlu nəticəsi deməkdir. Texnikanın olmamasını hiss edən düşmən bizi güclü güllə yağışına tutmuşdu. Bizə tərəf açılan atəşin hansı səmtdən olduğunu bilmək üçün kiçik bir qaya daşının arxasından müşahidə etmək istədiyim vaxt, yaxınlığımda mərmə partladı. Mərminin zərbəsi necə qüv-

vətli olmuşdusa, zərbənin dalğası məni xeyli kənara atmışdı.

Qəflətən elə bil ki, gözlərimdən od parladı. Hiss elədim ki, sifətim və kürəyim od tutub yanır. Bir anlıq ağlım başımdan çıxdı. Bilmirəm nəyə görə, gözlərim önündə uşaqlığım, keçdiyim ağır və çətin günlər canlandı. O günlər ki, heç vaxt yaddan çıxmır, bir xatirə kimi həmişə yaşayır. Bu doğrudan da belə idi. Bunun hansı hissini təsirindən baş verdiyini mən hələ də anlayıb başa düşə bilmirəm.

(O vaxtlar Cəbrayıl rayonunda üç baytar həkimdən biri olan atam Həsən Mahmud oğlu sayılıb-seçilən kişilərdən olub. Atam 1961-ci ildə, anam Şahnisə isə düz iyirmi ildən sonra 1981-ci ildə dünyalarını dəyişiblər.

Atam 1942-ci ildə əsgərliyə çağırılır. Əsgərlik müddəti Böyük Vətən müharibəsi illərinə təsadüf etdiyindən, düz dörd il yarımından sonra geri qayıdır).

Yazıq anam, bir üzü qız, bir üzü gəlin. Bizə həm də ata olmuşdu. Atamın sağlığında qardaşlarım Məhəmmədəli və Mahmudla bir məktəbdə oxusam da, atam rəhmətə gedəndən sonra ağır ailəni dolandırmaq məcburiyyətində qaldım. Elə indi də adı dillərdə dastan olmuş "Çinar" restoranında çayçı Diliş və Minarə adlı bacılara köməkçi işləməli oldum.

Bu restoranın 1-ci mərtəbəsində bufet, ikinci mərtəbəsində çayxana, 3-cü mərtəbəsində isə kababxana yerləşirdi.

Çayxana çinar ağacının gövdəsi üzərində quraşdırılmışdı. Birinci mərtəbə ağ daşdan tikilsə də, ikinci və üçüncü mərtəbələr taxtadan idi. Respublikanın mərkəzindən və digər rayonlardan gələn bütün qonaqlar bu çayxana-yeməkhanada yeyib-içir, dincəlir və bu canlı abidəyə tamaşa etməkdən doymurdular. Birinci mərtəbədə işləyən bufetçi Həsənin və Səməd oğlu Urxanın xidmətindən isə hamı razılıq edirdi.

Hər gün axşamçağı bura çay içməyə gələn qonşularımız

Əziz oğlu Bayram, Daş Veysəlli kəndindən olan traktorçular Səlim və Musa kişi, hamının yaddaşında qalan və soyadı ilə çağırılan Abbasov Allahverdi kişi (o həm də çox gözəl ovçu idi), dayım Qasım, qonşumuz Əjdər dayı, yaxın qohumlarımız - çörəkçi Əbil kişi, dükançı Davud, Əli kişi və montyor Qəzənfər kişi də mənimlə mehribanlıqla görüşür, üzüyola, sözbəxan və ağıllı olmağı bir daha dönə-dönə tövsiyə edirdilər.

Bu çayxanaya tez-tez gələn, həmişə bəmərə zarafatları ilə hamının kefini açan dəmirçi Qurban kişi və qonşusu Fərman kişi idi. Sonralar onlar quda olmuşdular. Yaxın qonşumuz olan Qurban kişi çox cantaraq, enlikürək, iri cüssəli kişi idi. Oğlanları Yusif, Əli, Əvəz və Eyvaz da ataları kimi enlikürək, cantaraq idilər.

Qurban kişinin nəvələri, Yusif kişinin oğlanları Nəriman, Azər, Əkrəm və Faiq də bizim hərbi hissənin əsgər və zabitələri idilər. Qurban kişinin düzəltdiyi balta və dəhrələr keyfiyyətinə görə həmişə başqalarından fərqlənirdi. Ona görə də hamı bu kişiye hörmətlə yanaşır, özlərinə ağsaqqal sayırdılar.

Çinar ağacının altından gur sulu kəhriz axırdı. Bu sərin sudan içən adamlar yaşıllarını söndürür, ağacın qol-budaqlı geniş kölgəsində dincəlir, yorğunluqlarını çıxarırdılar.

Çayçı Diliş və Minarə bacıları dünyagörmüş qadınlar idilər. Həm ağbirçək, həm də ailəcanlı. Bu qadınlar köməkçi işləyən mənə - azyaşlı oğlana həmişə hörmətlə yanaşır, yaşımın az olduğuna görə həmişə mənə xoş sifət göstərirdilər. Gündəlik verməli olduqları çörək pulunu isə heç nə soruşmadan əvvəlcədən ödəyirdilər.

Hətta dəfələrlə heç nə soruşmadan aradabir evə aparmaq üçün müəyyən miqdarda ərzaq da verirdilər. Səhərlər məktəbə gedir, məktəbdən sonra isə günümü çayxanada keçirirdim. Üzüyola olduğumdan, məni gecələr çox zaman evə bir-iki saat tez buraxırdılar. İşdən çıxarkən, Çinar

kəhrizinin sərin və bol suyunda yuyunandan sonra yorğun və əzgin halda gecə saat 11-12 radələrində özümü zorla evə çatdırırdım. Bütün günü ayaq üstə olduğumdan ayaqlarım zoqquldayır, məni incidirdi.

Mən evə çatanda isə özümdən kiçik bacı-qardaşlarımın artıq şirin yuxuda olduğunu görürdüm. Bu səbəbdən də kiçiklər mənim üzümü az-az görərdilər.

Günlərin birində şəhərdən gəlmiş qonaqlara çayı mən verməli oldum. Bu yaşda uşağın işləməsindən təsirlənən qonaqlardan biri mənə bir göy "beşlik" verdi. Mən əvvəlcə pulun çayın haqqı olduğunu düşündüm.

Lakin vəzifə sahibi olduğu hiss olunan qonaq mənə:

- Bu pul şəxsən sənindir, - deyər söylədi. Mən bir əlimdəki göy "beşliyə", bir də qonağa baxırdım. Əlbəttə, bu "beşliyə" çox ehtiyacım vardı. Lakin, kasıbyana, sadə dolanışığımız olmasına baxmayaraq, gözütöxlük, qandan gələn halallıq mənə bu pulu götürməyə imkan vermirdi.

Qonaqların birinin əlində bir qəzet parçası vardı. Qonaq şirin-şirin danışır, nəyisə mənə izah etməyə çalışır, mənə özümdən asılı olmayaraq gözucu onun əlindəki qəzeti oxuyurdum. Orda bir neçə bənd şeir yazılmışdı. Gözü tutulmuş bir anaya həsr edilən şeir belə idi:

**Sənsən bizim gözümüzün işığı,
Neçə gözdə gur işığa dönmüsən.
Sən ucasan, bizsə səndən aşağı,
Hər balançün yana-yana sönmüsən.**

**Ayaqların altındadır bu cahan,
Milyon kərə pıçıldadın "balacan".
Söykəndiyim qəsrin, qalam, qalaçam,
"Can" adlı bir yaraşığa dönmüsən.**

**Sənə baxsa, xəstə cana ruh gələr,
Hökm eləsən, hüzuruna şah gələr.
Köməyinə bir olan Allah gələr,
Qəmlərinə qəh-qəh çəkib gülmüsən.**

**Həbiboğlu səndən alır ilhamı,
Sənsiz keçən ay, gün hanı, il hanı?
Əldə qələm, ağızda da dil yanır,
Məşəl olub gur işığa dönmüsən,
Dünya boyda yaraşığa dönmüsən.**

Nə qədər çalışsalar da, mən pulu nəzakət və ehtiramla qonaqlara qaytardım.

Elə indi də məni tanıyanlar mənim necə gözütox olduğumdan, eyni zamanda diribaşılığımдан, uşaq olduğuma baxmayaraq hər əlimdə 5-6 stəkan çay aparmağımdan xatirələr danışrlar. Bəzən elə şeylər danışrlar ki, özümün xatirimdə qalmayıb. Bütün bunlar adamda keçmişə həsrətlə bərabər acılı-şirinli duyğular oyadır. Adam lap o günlərə qayıtmaq istəyr.

...Qəflətən özümə gəldim. Döyüşçü yoldaşlarım Cabir və Sevindik məni əlləri üstündə harasa aparırdılar. Mən bircə onu deyə bildim ki, ay dostlar, sizdən xahiş edirəm, bu xəbəri qardaşım Mehmana deməyin.

Yoldaşlarım da söz verdilər. Daha heç onu bilmirdim ki, elə bu döyüşdəcə Mehman özü də başından qəlpə yarası ilə bərabər kəllə-beyin travması da alıbmış. Döyüş yoldaşı kiçik leytenantlar Camaləddin və Ziyafətin köməkliyi ilə başından aldığı qəlpə yarası sarınmış, xidmətinə davam etmişdi. Döyüş əməliyyatı başa çatandan sonra mərkəzi xəstəxanada müalicə olunub. İkimiz bir xəstəxanada müalicə olunsaq da, bir-birimizdən xəbər tutmamışıq.

Rayon mərkəzi xəstəxanasının işçiləri - baş həkim Hüseyn Əhmədov, həkimlər Arif Hüseynov, Nazim, Kamil və başqaları biz yaralı döyüşülərin ayağa qalxması, tez sağalması üçün əllərindən gələni edirdilər. Onu da qeyd edim ki, Hüseyn Əhmədov uzun müddət rayon mərkəzi xəstəxanasının baş həkimi vəzifəsində işləyib və bu gün də həmin vəzifədə çalışır. Səhər yoxlamalarının birində Hüseyn həkimlə gələn Arif həkim bizə başlarına gəlmiş maraqlı bir hadisəni danışdılar. Dedilər ki, hələ məlum Qarabağ hadisələrinin ilkin vaxtları xəstəxanamızda bir neçə yaralı döyüşü müalicə olunurdu. Müalicənin effektiv aparılmasından yaralıların səhhətlərindəki irəliləyiş gündən-günə gözə çarpırdı. Düzü bu irəliləyişdən biz hamımız sevinirdik.

Bunlardan biri, çiyin nahiyəsindən güllə yarası almış əsgər ayaq tutub yeriyəndən sonra, nədənsə hər gün həyətdəki qızılgül kolunun yanında saatlarla dayanıb ətrafı nəzərdən keçirir, sanki nəsə axtarırdı. Yaz ayı olduğundan artıq qızılgül kolları gül açmaq üzrə idi. Yaralı döyüşçünün bu vəziyyətini görüb müşahidə edən Arif həkim mənə yaxınlaşaraq:

- Hüseyn həkim, bəlkə, bu yaralı ilə söhbətləşək, deyə mənə müraciət etdi. Əlbəttə, mən də bir həkim kimi bu hadisəyə heç cür biganə qala bilməzdim. Birlikdə xəstəxananın həyətinə düşdük. Yaralı döyüşçü həmişəki kimi diqqətlə qızılıgülləri nəzərdən keçirirdi. Yaxınlaşıb xəstəylə salamlaşdıq. Müxtəlif mövzulara aid suallardan sonra nədən güllərə belə diqqətlə baxmasının səbəbi ilə maraqlandıq.

Təəssüflər olsun ki, adı yadımızdan çıxan xəstə əvvəlcə bizə bir neçə bənd şeir söylədi. Şeir belə idi.

**Mən bir tarzən olub çala bilsəydim,
Arzumu sözümü telə verərdim,**

**Xanəndə eşqimi car eyləsəydim,
Min bəmi bir kəsik zilə verərdim.**

**Bülbül nalə çəkər vüsal dəmində,
Gülün ləçəkləri solar çəməndə,
Təbiətin hökmü olsaydı məndə,
Qanqalın ömrünü gülə verərdim.**

Şeiri söyləyəndən sonra o bizə bunları danışdı: - Əziz həkimlər, şərq aləmində belə söyləyirlər ki, qızılgülə bülbülün nəfəsi dəyməsə, o gül açmır. Gül qönçələri açmağa yaxın bülbül gəlib qızılgülün ətrafına fırlanır, öz ətirli nəfəsi ilə cəhcəh vurur, oxuyur və gülün açılmasını səbirsizliklə gözləyir. Gül açılan anı görən bülbül elə bir nalə çəkir ki, həmin anda o qısa müddətə kor olur və gülün açılmasını görmür.

İndi ay həkimlər, görürsünüz, şair bir cümlə ilə vüsal dəmində bülbülün nələr çəkdiyini aləmə bildirib. Mən özüm də neçə gündür ki, həmin o səhnəni, o anı gözləyirdim.

Nəhayət, elə bu səhər də bülbülün cəhcəhinə oyandıqdan sonra yuxum qaçdı və yavaş-yavaş həyətə düşdüm. İlahi, bülbül daha hansı oyunlardan çıxmır, hansı hərəkətləri etmirdi?! Gah güllərin üstünə şığıyır, gah da altdan vurub üstədən çıxırdı.

Heç mən özüm də bilmirəm ki, İlahi mənə nə qədər ömür verib, hələ mənim nə qədər ömrüm var. Amma mən bu səhnəni gördüyümə görə çox xoşbəxtəm.

Düzü bu söhbət sanki hər ikimizi ovsunlayıb sehirləmişdi. Yaralı döyüşçünün etdiyi maraqlı və yadda qalan söhbət həmişəlik yaddaşımıza həkk olunmuşdu. Hər dəfə qızılgül və bülbül görəndə nədənsə o dəqiqə gözlərimiz önünə həmin yaralı döyüşçü gəlir.

Qardaşım bir neçə günlük müalicədən sonra müalicəni yarımçıq qoyub yenidən əvvəlki döyüş yerinə qayıtmışdı. Artıq mənim də vəziyyətim get-gedə yaxşılaşdı.

Yoldaşlarımın dediyindən belə məlum oldu ki, mən yaralandığım yerdə məndən başqa daha 11 nəfər də yaralanıbmiş.

Doğrudan da bir neçə gündən sonra Mehman özü yaralı halda dostları Hüseynxan, Camaləddin, Ziyafət, Ramiz, Vidadi, Möhübbət və Əhmədlə birlikdə yanıma gəldikləri zaman mən qardaşlarım Məhəmmədəli və Mahmudla söhbətləşirdim. Artıq mənim vəziyyətim nisbətən yaxşılaşmışdı.

(Qonşumuz Şahzadə xalanın oğlu Möhübbəti hamı bizim kiçik qardaşımız kimi tanıyırdı. Elə onun da taleyi bizim taleyə bənzəyirdi. Atası Əjdər dayı faciəli şəkildə dünyasını dəyişdukdən sonra anası Şahzadə xala onları çox çətinliklə boya-başa çətdirmişdi).

İndi isə necə deyərlər, böhranlı saatlar, qorxulu günlər artıq arxada qalmışdı. Onu da deyim ki, yaralılara baş çəkməyi kimliyindən asılı olmayaraq hamı özünə borc sayırdı. Bu qısa müddət ərzində kimlər bizə baş çəkməmiş, bizi yoxlamamışdı?... Qohumlar, qonşular, dostlar, iş yoldaşları və daha kimlər...

Mən qardaşımla birlikdə uzun müddət "MTS" də işləmişdik. Keçmiş iş yoldaşlarımız, həmin idarənin əməkdaşları Əliyev Saleh, Əsədov Arif, Mehdiyev Kazım, Musayev İsrəfil, Şirinov Telman, Səmədov İdris, Allahverdiyev Əli, (nədənsə rayonda hamı onu ciğal Əli kimi tanıyırdı) Əlinin bacısı oğlu Etibar, Hüseynov Hidayət, İsmayılov Nizam, xalaoğlanları - Bəşir, Həşim, Yusif, Mahir, Zakir və digərləri də tez-tez bizə baş çəkir, tezliklə şəfa tapmağımızı arzulayırdılar.

Eyvaz kişinin oğlu Salehi tanımayan, bəlkə də, az adam tapırdı. Bu ailənin üzvlərinin əksəriyyəti mexanik idilər. Saleh qardaşım ilə həmişə xoş münasibətdə olduğundan, bizim hər ikimizin yaralanmağımızdan çox təəssüflənirdi. Saleh həm də gözəl mütəxəssis idi. MTS-də mexanik vəzifəsində çalışırdı.

Briqadanın tibb xidməti rəisi, baş leytenant Ağayev Nurəddin Səttar oğlu ilə söhbətləşib razılaşandan sonra, briqadada müalicə olunmaq şərti ilə məni öz hərbi hissəməzə göndərdilər. Elə müalicə ala-ala da xidmətimi davam etdirdim.

* * *

1993-cü il avqust ayının axırlarına yaxın ağır, şiddətli və qanlı döyüşlərdən sonra rayon erməni və rus hərbi birləşmələri tərəfindən işğal olundu. Doğma Cəbrayıl rayonu işğal olunandan sonra bizi təlim-məşq toplanış məntəqələrindən birinə göndərdilər. Bu toplanış məntəqəsində, əsasən, qruplaşma aparılır və başqa xidmət sahələri yeni çağırılmış əsgər və zabitlərlə komplektləşdirilirdi.

Davamlı olaraq gündəlik təlimlər və nəzəri məşğələlər aparılırdı. Növbəti günlərin birində bölüklər yenə də həmişəki qaydada, gündəlik plana uyğun olaraq çöl-təlim məşğələ yerlərinə yollanmışdı.

Açıq sahədə yerləşən maşın-texnika parkında mən sürücülərlə "Təhlükəsizlik qaydalarına düzgün riayət etmək, sağlam həyat və döyüş tapşırığını müvəffəqiyyətlə yerinə yetirmək deməkdir" mövzusunda məşğələni davam etdirirdim.

Qəflətən dağın döşündəki meşənin ətəyindən, təlim sahəsindən dəhşətli gurultu səsi gəldi. Bizdən bir xeyli irəlində, dağın döşündə toz-duman göyə qalxmışdı. Briqada-

nın zabitləri və xidmətçiləri tez-tələsik həmin əraziyə yollandılar. Mən də birincilər sırasında idim.

Hadisə yerinə çatanda məlim oldu ki, qumbaraatanlar taqımı təlim keçdikləri zaman yerdə istifadə olunmamış tank mərmisi olduğunu görüblər. Əsgərlərdən biri ayağı ilə bu mərmini kənara itələmək istəyərkən, mərmnin partladıcısı zərblə kənardakı daşa dəyib və partayıb.

Partlayış nəticəsində 16 nəfər, o cümlədən, 1 zabit və 15 əsgər həlak olmuş, 5 əsgər isə müəyyən dərəcəli xəsarət almışdılar. Bu hadisədən sonra təlimlərə daha ciddi yanaşmağa başladılar. Təlimlərə nəzarət hərtərəfli güclənmiş, diqqət artırılmışdı.

Hərbi hissə komplektləşdirildikdən və təlim müddəti başa çatdıqdan sonra gecə vaxtı maşın karvanlarıyla bizi Füzuli döyüş bölgəsinə göndərdilər. Hər yerdə müharibə ab-havası hiss olunurdu. Daha bunun heç bir izaha ehtiyacı yox idi. Gördüyümüz mənzərələr hər şeyi sözsüz anladır.

Horadiz yaşayış məntəqəsi uğrunda gedən qanlı döyüşlər davam edirdi.

Biz də ərazidə öz hərbi hissəmizin əsgər və zabitləri ilə bu hücumlarda iştirak edirdik. Uğurla nəticələnən döyüş əməliyyatlarında fərqlənən əsgər və zabitlərimizin, o cümlədən artilleriya divizionunun əsgər və zabitlərinin adlarını eşitmək necə də xoş idi.

Axı bu əsgər və zabitlər uzun müddət idi ki, qanlı döyüş bölgələrində birlikdə döyüşür, vuruşurdular. Bu adları hörmətlə çəkilən döyüşçülər - leytenantlar Hüseynov İlqar, Əliyev Qabil, kiçik leytenantlar Məmiyev Nazim, Hüseynov Ziyafət, Hüseynov Mehman, Məhərrəmov Camaləddin, Abbasov Namiq, Ağakışiyev Vilayət, Məmmədov Rafiq, Mahmudov Akif, Mustafayev Tofiq, Məmmədov Sevindik, Mahmudov Tofiq, Əhmədov Ədalət, əsgərlərdən Həzrətquliyev Əlövsət, İsmayılov Cəmiyyət, Ağayev Mətləb,

Əhmədov Cavanşir, Nazimin qardaşı Məmiyev Nasib, Rəfiyev İlqar, Eyvazov Hidayət, Əliyev Həbil, sürücülərdən Hüseynov Mustafa, Atakişiyev Azad, Taleh, Eynulla, Müşfiq və adlarını unutduğum bir çox başqaları idi.

Biz həmin igidlərlə, ağır günün dostları ilə xeyli işğal olunmuş əraziləri azad etmişdik. Planlı şəkildə etdiyimiz hücumlar əksər vaxtlarda uğurlu alınırdı.

(Onu da qeyd etməliyəm ki, Cəbrayıl rayonunun Mahmudlu kəndindən olan zabit Hüseynov İlqar bu gün də xidmətini artilleriya yönümlü hərbi hissələrdən birində polkovnik-leytenant rütbəsində davam etdirir).

Ardıcıl surətdə davam edən növbəti uğurlu əməliyyatların birindən sonra, nədənsə, qəflətən bizim briqadanı ləğv edib, briqadanın şəxsi heyətini başqa hərbi hissənin tərkibinə qatdılar. Məni də başqa hərbi hissəyə göndərüb, həmin yeni hərbi hissədə Texniki Nəzarət Buraxılış məntəqəsinin rəisi təyin etdilər.

Bir neçə gündən sonra həmin hərbi hissə Murov döyüş bölgəsi ərazisində yerləşdirildi. Haqlı olaraq, Murov ərazisini "Azərbaycanın Sibiri" adlandırırlar. Mənimlə birlikdə Zəngilan rayonundan olan iki qardaş: Saleh və Elman da xidmət göstərirdilər. Kiçik qardaşları Baloğlan bu qanlı müharibədə şəhid olmuşdu.

Hər tərəf qalın qarla örtülmüşdü. Öz sərt iqlimi ilə seçilən bu ərazidə soyuq külək və şaxta adama göz açmağa imkan vermir, hərəkət etməyə çətinlik yaradırdı. Bu ərazilərdə maşın və texnikanın hərəkəti çox çətin idi. Buna səbəb ərazinin dağlıq, meşəlik, rahat və işlək yolun olmaması idi. Meşə arası yollar qalın qar və buz örtüyü ilə bağlandığından hətta tırtıllı texnikalar da hərəkət edə bilmirdi. Xidmət müddəti başa çatıb ordudan tərxis edilənə qədər də elə bu hərbi hissədə xidmətdə oldum.

Bütün cəbrayılılar, o cümlədən, bizim briqadanın şəxsi

heyəti çox yaxşı bilir ki, mən və kiçik qardaşım Mehman Qarabağ döyüşlərində - həmişə qanlı döyüşlərin içində, ən qaynar nöqtələrdə və ön sıralarda olmuşuq.

Sonralar qardaşım Mehmanı şəxsi heyət və texnika ilə birlikdə başqa hərbi hissənin tərkibinə təyin etdilər. Bir xeyli müddət biz görüşə bilmədik.

1995-ci ilin əvvəllərində icazə alıb, qardaşım Mehmanla görüşmək üçün onun mövqə tutduğu əraziyə getdim. Əraziyə yaxınlaşdıqca həyəcanlanır, diqqətlə ətrafı seyr edir, görüş üçün özümdən asılı olmayaraq, bir az da tələsirdim. Mənim tələsik yerişim yəqin ki, kənardakıların diqqətini daha tez cəlb edibmiş.

Kəndin bir neçə sakininin hündür ağacın yanında yığışaraq söhbətləşdiyi yerə yaxınlaşmağıma lap az qalmışdı. İlk qarşıma çıxan Buzluq kənd məktəbinin müəllimi, sonradan adını öyrəndiyim Şikar müəllim oldu. Mənimlə təxminən yaşdaş olan bu qarayanız kişi məndən:

- "Ay qardaş, deyəsən, bu yerlərə nabelədsən, kimi axtarırsan?"- deyə soruşanda, mən qardaşım Mehmanın xidmət göstərdiyi mövqeni soruşdum.

Mehmangilin yerləşdiyi ərazini soruşanda cavabında:

- Axı sən kimsən, Mehmanın nəyisən? - deyə maraqlandı.

Mən: - Mehmanın böyük qardaşyam, - dedim.

Nə qədər etiraz etsəm də, necə deyərlər, zorla, qolumdan yapışıb çəkə-çəkə məni evinə tərəf apardı. Bu ərazilərdə hərbi geyimli əsgər və zabitlərə olan hörməti yaxşı bildiyimdən Şikar müəllimə etiraz etməyin də yersiz olduğunu anlayırdım. Nəhayət ki, əlacsız qalaraq razılışıb, onlara getməli oldum.

Çox yaxşı bilirdim ki, çay-çörək yedirib-içirtməyincə Şikar müəllim məni buraxan deyil. Kənd əhalisinin bu yazılmamış qonaqpərvərliyi illərdir ki, qanun halına keçib. Mən onsuz da bu söhbətləri qardaşım Mehmandan dəfələrlə

eşitmişdim.

İndi isə Şikar müəllim kimi insanların timsalında bir daha bunun şahidi oldum.

-Sən çox xoşbəxt adamsan ki, Mehman kimi qardaşın var. Topçu batareyasının komandiri olan qardaşın Mehmanı bu ərazidə tanımayan yoxdur. Onun qorxmazlığından, ciddi, cəsarətli və bacarıqlı zabit olmasından, hələ Horadiz yaşayış məntəqələri və Murov döyüş bölgəsində olan zaman iştirakçısı olduğu döyüş əməliyyatlarında, uzaqvuran toplar vasitəsilə düşməyə dəfələrlə necə ağır zərbələr vurmasından, düşməni nə qədər ağır itkilərə məruz qoymasından hamı danışır, - deyə Şikar müəllim söhbətini davam etməyə başladı.

Əlbəttə, qardaşım haqqında deyilən xoş sözlər məni də bir böyük qardaş kimi sevindirir, ürəkdən sevinc, fərəh hissi keçirirdim. Söhbət arası, çay içə-içə mən Şikar müəllimdən kəndin adı ilə bağlı:

- Nəyə görə bu kəndin adı Buzluqdur?-deyə soruşdum.

Şikar müəllim bir qədər fikrə getdi. Bir anlıq sifətində əmələ gələn cizgilər çox ağrı-acıların, çəkdiyi əzabların ağırlığını göstərirdi.

O, daha sonra maraqlı açıqlama verərək söylədi ki, çox hörmətli Bağ qardaş, mən özüm Başqışlaq kəndinin sakiniyəm. Kəndimiz Kəpəz dağının ətəyində, axarlı-baxarlı çayın kənarında yerləşirdi. Bu çay öz başlanğıcını kənddən bir az yuxarıdan, yay-qış başı qarlı Murov sıra dağlarından alır. Bu çayda nadir növlərdən sayılan xallı qızıl balıq da var. Bizdən aşağıda isə ermənilər yaşayan həmin bu Buzluq kəndi yerləşirdi.

Bizim Başqışlaq kəndi hər tərəfdən erməni kəndlərinin əhatəsində olan yeganə azəri türkləri yaşayan kənd olub. Bütün çətinliklərə baxmayaraq kənd əhalisi öz milli adət və ənənələrini həmişə qoruyub saxlaya bilmişdilər. Məlum

Qarabağ hadisələri başlayanda mənfur qonşularımız olan ermənilər rus əsgəri birləşmələrinin köməkliyi ilə qəflətən kəndə hücum edib, onu yandıraraq xaraba qoydular.

Kənd əhalisi dağa-daşa, meşəliyə səpələnib dağılaraq, gizlənərək birtəhər canlarını qurtara bildilər. Lakin biz bu xəyanətkarlıqla heç cür barışa bilməzdik. Bir neçə gündən sonra özümüzü toparlayıb həmin naxələfləri öz yaşadıkları kənddən çıxarıb, elə özümüz bu kənddə məskunlaşdıq. Elə o vaxtdan da bu kənddə yaşayırıq. Kəndin maraqlı adına gəldikdə isə eşitdiyimə görə köhnə kişilərin etdiyi söhbətlərə inanmalı olsaq, Buzluq kəndinin yuxarı hissəsində çayın kənarında iri daşlardan əmələ gəlmiş böyük daşlı təpə var.

Deyənlərə görə guya kənd əhalisi öz ərzaq və digər məhsullarını bu qayalığın altında yerləşən, daima buzla örtülü olan yerdə saxlayırmışlar. Bəlkə elə o səbəbdən də kənd "Buzluq" adlandırılıb. Mən özüm bir neçə dəfə həmin ərazini qarış-qarış gəzsəm də orada heç bir yol-izin olduğunu tapa bilmədim. Bu yəqin ki, hansısa bir əfsanə ilə bağlı gəzən söz-söhbət olub. Mən Şikar müəllimin etdiyi bu maraqlı və yaddaqalan söhbətə diqqətlə qulaq asdıqdan sonra ziyalı bir insanın fikirləri ilə razılaşmaqdan özgə çarəm qalmadı.

Evin xanımı Kəmalə müəllimə əlüstü bizə çay-çörək gətirdi. Kəmalə xanımın bu dar macalda, şəraiti çətin olan məqamda yeməyi necə hazırladığından heç xəbərimiz belə olmamışdı. Çünki bu kənddə nə qaz, nə də ki, işıq var idi. Açıq ocaq, hisli çıraq müharibənin ağırlığını, yaratdığı çətinliyi bir daha önə çəkir, hiss elətdirirdi.

Kiçik oğlu balaca Mətləb isə məndən əl çəkmir, paltarının ətəyini dartışdırır, ətrafımızda, yan-yörəmizdə dolaşır, əsgər geyimində olan döyüşçü ilə təmasda, ünsiyyətdə olmasından atılıb düşür, sevincək olmasını açıq şəkildə ətrafdakılara da nümayiş etdirmək istəyirdi.

Çay-çörəkdən sonra Şikar müəllimlə sağollaşdı, onun

göstərdiyi istiqamətdə qardaşım olan əraziyə tərəf yola düşdüm.

Görüşdüyümüz vaxt qardaşım Mehman artıq artilleriya divizionunda batareyalardan birinin komandiri vəzifəsində xidmət edirdi.

* * *

Atəş mövqeyinə yaxınlaşanda mənə Mehmanın zabıt yoldaşları qarşıladılar. Baş leytenantlar Teymurov Vaqif, Cəfərov Kamil, Balakışiyev Dadaş, Qurbanov İmran, leytenantlar Məhərrəmov Camaləddin, Hüseynov Ziyafət və batareyanın baş çavuşu gizir Hacıyev Tofiq, çavuşlar Veysəlov Adil, İsmayılov Cəmiyyət, Salmanov Rauf, əsgərlərdən Müzəffərov İskəndər, Bayramov Taleh və digərləri də mənim gəlişimə həddən çox sevindilər. (Müzəffərov İskəndər Oruc oğlu Oğuz rayonunun Qumlaq, Bayramov Taleh Qiyas oğlu isə İsmayilli rayonunun Kürdmaşı kəndindən idilər).

Axı, biz uzun müddət birlikdə vuruşmuş, ən ağır və qanlı döyüşlərin içində olmuşduq.

Hər dəfə gizir Hacıyev Tofiqi görəndə mənə dəli bir gülmək tuturdu. Bu da məzəli və yaddaqalan qəribə bir tarixçə ilə bağlı idi.

* * *

Hələ Cəbrayıl rayonunda olarkən, yeni yaradılmış hərbi hissəyə kapitan Ruhulla Babayevin komandirlik etdiyi vaxtlarda, adətən, biz toplaşıb "Həyəcan" signalı ilə təyin olunmuş ərazidə növbəti əmrləri gözləyirdik.

Kapitan Ruhulla Babayev peşəkar hərbi idi. Keçmiş Sovetlər birliyi ordusunda xidmət etmiş, xidmət müddətində həmin ordunun tərkibində bir neçə il Əfqanıstanda xidmət

göstərmişdi.

Hərbi işi çox yaxşı bildiyindən, döyüş qabağı və döyüşdən sonra heç vaxt təlimləri yaddan çıxartmır, hərbi hissəni həmişə döyüşə hazır vəziyyətdə saxlamağa çalışırdı.

Xidmətə hələ dünən çağrılan, atıcı silahları düzəməlli tuta bilməyən gənc əsgərlərlə işləməyin necə çətin olduğunu yaxşı bildiyindən, təlimlərə çox ciddi və diqqətlə yanaşır, əsgərlərdə döyüş hazırlığını yüksəltmək üçün döyüş şəraitinə uyğun, davamlı olaraq belə "həyəcan signal"larını tez-tez həyata keçirirdi.

Bu dəfə də belə oldu. Hərbi nizamnaməyə uyğun o, hər bir zabitə yaxınlaşanda, zabitlər özlərini təqdim edərək tutduğu vəzifəni və hərbi rütbəsini deyirdi.

Komandir Tofiqə yaxınlaşanda o, birdən özündən asılı olmayaraq:

- "Starşına batarei" gizir Hacıyev, deyə özünü təqdim etdi.

Gülməkdən daha kimi saxlamaq olardı?

Kapitan Ruhulla Babayev özü də bizə qoşularaq, bu məzəli və qəribə təqdim olunmaya ürəkdən gülməyə başladı.

Mən indi Tofiqi görəndə, özümdən asılı olmayaraq, gülməyə başladım. Gülməyimin səbəbini soruşmadan mənə tərəf yaxınlaşan Tofiq:

-Ay Bağı dayı, bilirəm nəyə gülürsən, eybi yox, mən indi artilleriya batareyasının baş çavuşu gizir Hacıyevəm,- deyə, əsl hərbcı kimi özünü təqdim etdi.

Tofiqin qardaşı Ramiz də gizir rütbəsində bizim hərbi hissədəki bölüklərdən birində xidmət edirdi.

* * *

Bir azdan müşahidə məntəqəsində olan qardaşım Mehman da gəlib çıxdı.

Doyunca söhbətləşəndən sonra geri qayıtmalı oldum. Qardaşım məni geri yola salarkən dedi ki, ay qardaş, bu gün yaxınlıqdakı Sarısu kəndində toy məclisi var. Bizi oraya

dəvət ediblər. Bəlkə bir yerdə gedək.

Düzü, əvvəlcə, razılıq vermək istəmirdim. Ancaq uzun müddət toy şənliyində iştirak etmədiyimdən, nəhayət, razılaşdım. Birlikdə gəlib kəndə çatdıq. Kənd əhalisi və o cümlədən, toy sahibi, bu gün iki qızının toyunu eyni vaxtda edən Bahadur kişi və həyat yoldaşı Almaz xanım, yaxın qonşuları Ziyad kişi, onun həyat yoldaşı Zərəngiz xanım və yeganə qızları Mədinə də bizi çox mehribanlıqla qarşılayıb məclisə dəvət etdilər.

Belə mehriban qonşularla həmişə adam fəxr edər. Bahadur kişinin kiçik oğlu Teymur da atası ilə bərabər gələnləri qarşılayır, gedənləri yola salırdı. Düzünü deyim ki, elə bil sirli-sehirli bir aləmə düşmüşdüm. Neçə illərdir ki, toy-bayrama həsrət qalmış adamlar bir gözləri ağlasa da, deyib-gülür, qısa müddətə olsa da qəm-kədəri unudub ürəkdən şənlənməyə çalışırdılar.

Mənə ləzzət edən ən əsası o idi ki, bu toy iki bacı üçün eyni gündə olurdu.

Kürəkənlərdən biri də bizim əzizlərimizdən olan hərbiçi qardaşımız İlham adlı cavan oğlan idi. İlham gizir rütbəsində artilleriya batareyalarından birində xidmət edirdi. Masabəyi dayanmadan yanğısını söndürürmüş kimi bir-birindən gözəl şeirlər söyləyirdi:

**Ömür sarayında pozuldu bağça,
Perikdi bülbülü, gül yalan oldu.
Qurudu bulağı, çəkildi suyu,
Hürküşdü sonası, göl yalan oldu.**

**Mənə dost-müsafir, haqqı öyənlər,
Könül gəzdirənlər, xirqə geyənlər,
Badələr nuş edib "yahu" deyənlər,
Yox oldu yollardan, yol yalın oldu.**

**Köhnəqalam söylər, gəlib çökdülər,
Axçasız balıq tək suya çəkdilər.
Sultan Süleymanı ağa бүkdülər,
Ayaq yalın oldu, əl yalın oldu.**

Necə də gözəl bir görünüş idi. İlham Tahirə ilə, Şöhrət isə Şəfiqə ilə ailə həyatı qururdular. Şənliyin lap qaynar vaxtında söz bizə, qonaq gəlmiş hərbiçilərə verildi. Qardaşım Mehman və batareyanın baş zabiti Vaqif hər iki ailə quran cütlüyə səadət, xoşbəxtlik və birgə həyatda mehribançılıq arzuladılar.

Yoldaşları əl çəkməyib Mehmandan bir neçə şeir də söyləməsini xahiş etdilər. Mehman əvvəlcə ana haqqında, sonra isə "Bənövşə" şeirini dedi.

**Başına döndüyüm ay qəşəng pəri,
Adətdir, dərərlər yaz bənövşəni.
Ağ nazik əlinlə dər, dəstə bağla,
Tər buxaq altına düz bənövşəni.**

**Başına döndüyüm, bağa gəl, bağa,
O gözəl hüsnündən bağa nur yağa.
Dəstə-dəstə dərib taxar buxağa,
Bənövşə qız iylər, qız bənövşəni.**

**...Qurbani der: "Könlüm bundan sayrıldı,
Nə etmişəm yarım məndən ayrıldı?!
Ayrılıqımı çəkib boynu əyrirdi,
Heç yerdə görmədim düz bənövşəni".**

Mehman birnəfəsə Dirili Aşıq Qurbaninin "Bənövşə" şeirinin bir neçə bəndini elə ürəkdən və yanıqlı-yanıqlı söylədi ki, məclisdə olanların hamısı özlərindən asılı olmayaraq ayağa qalxıb əl çalırdı. Bir neçə saat şən-lənəndən

sonra sağollaşib məclisi tərk edərək geri qayıtdım. Bu çətin və uzun sürən ağır döyüşlərdən sonra həmin toy məclisi mənim üçün həmişəlik yaddaqalan bir gün, bir xatirə oldu.

Mən Qarabağ uğrunda gedən döyüşlərdə, o cümlədən, Cəbrayıl, Füzuli, Ağdam və "Azərbaycanın Sibiri" sayılan Murov döyüş bölgələrində xidmət göstərmişəm. Elə bu sonuncu hərbi hissədən də ordudan təxis olundum.

(Mahmudov Məhəmmədbağlı Həsən oğlu II qrup Qarabağ müharibəsi əlilidir. Hazırda Bakı şəhəri, Sabunçu qəsəbəsində məskunlaşıb. Üç övladı: - Knyaz və Ayaz adında iki oğlu, Rəqsanə adında bir qızı, Nəsibə, Aysel, Əfsanə və Qiyas adında dörd də nəvəsi var.

Asudə vaxtlarında, istirahət günlərində qohum-qonşulara keçdiyi ağır döyüş xatirələrindən söhbətlər edir, nəvələri ilə deyib-gülür, şənlənir).

İLK DÖYÜŞÜN AĞIR NƏTİCƏLƏRİ

Günlər keçəcək, ağrı-acılar qaysaq bağlayacaq, yaralar sağalacaq. Bu, ana təbiətin qanunudur. Məgər dünyada yarasız, nisgilsiz azdırmı?

Bu ağırlı-acılı insanları görəndə mənə elə gəlir ki, hamı onlara diqqətlə yanaşmaq, əlindən gələn qayğını göstərmək, bununla da öz mənəvi borcunu az da olsa yerinə yetirmək istəyir. Qarabağ uğrunda gedən döyüşlərin ən qızğın vaxtlarında mən belə hallarla tez-tez razlaşmalı olmuşam. Evindən son tikəsini, axırını və son loxmasını yoldan ötüb keçən hərbi geyimdə olana: -"Əsgər bala, ay oğul, bir dəqiqə ayaq saxla, bu qoca nənənin sözünə qulaq ver, xeyir-duasını eşit, öz əli ilə bağladığı torbasını al"- deyənlərin dəfələrlə şahidi olmuşdum. Əlbəttə, söhbət ixtiyar nənənin bağlamasının həcmindən yox, daha çox vətən əsgərinə inamdan, ona arxayın olmağından gedir. Haqqında söhbət açacağım döyüşçü əsgərlərdən biri də Əmirov Balabəydir.

Əmirov Balabəy Həbib oğlu 1973-cü il sentyabr ayının 22-də İmişli rayonunun Telişli kəndində anadan olub. Məlum Qarabağ hadisələri başlayana qədər təsərrüfatın müxtəlif sahələrində çalışıb. Qarabağ uğrunda döyüşlər haqqında qəzet və televiziyaadan məlumatlar alıb. Ürək ağrından bu hadisələrə heç cür biganə qala bilmirdi. Bu düşüncələr Balabəyde düşmənə qarşı qəzəb və kini artırırdı. Bütün günü vurnuxur, heç yanda özünə yer tapa bilmirdi. Nəhayət, 1992-ci ilin mart ayında onu İmişli rayon Hərbi Komissarlığından hərbi xidmətə çağırırlar. Daxili qoşunların tərkibindəki birləşmələrin birində qeydiyyatdan alınandan bir neçə gün sonra onları Sumqayıt şəhərinə gətirirlər. Elə ilk gündən buradakı təlim-məşq məntəqələrindən birində təlimlərə başlayırlar. Təlimlər çox ciddi qaydada peşəkar zabitlər və təlimatçılar tərəfindən

aparılırdı. Təlim zamanı bütün deyilənlərə maraqla və canı-dildən yanaşır. Bu təlimlər 3 aya qədər davam edir. Nümunəvi xidmət və bacarığına görə əsgər yoldaşları arasında hamının hörmətini qazanır. Təlim zamanı hərbi silah-sursatlarla davranmağın sirlərinə dərinlən yiyələnir.

Təlim-məşq toplanış müddəti başa çatdıqdan sonra onları gecələrin birində maşın karvanlarıyla döyüş bölgələrindən birinə - Ağdam istiqamətinə göndərilər.

İki günlük istirahətdən sonra, sentyabr ayında ilk döyüşdə iştirak edir. Özünün dediyinə görə, ilk döyüşün dəhşətli anları, ağır və sarsıdıcı məqamları, gözlənilməyən çətinlikləri hələ də gözləri önündən çəkilmir.

Uğurla başa çatan bu əməliyyatdan sonra onları Ağdam rayonunun digər bir ərazisinə - Boyəhmədli və Papravənd kəndlərinə gətirirlər. Qısa bir müddətə Balabəyginin bölüklərini müvəqqəti olaraq kənd məktəblərində yerləşdirirlər. Daha sonra növbəti döyüşləri Ağdərə istiqamətində olub.

Balabəyin dediklərindən:

-İki günlük hazırlığımız başa çatdı. Artıq hücum keçməyin vaxtıydı. Hərəkətə səhər tezdən başladıq. Bu, hərəkət yox, əslində, növbəti hücum əməliyyatı idi. Hücumumuz çox uğurla davam edirdi. Bir-birinin ardınca Canyataq, Gülyataq və Çıldıran məntəqələrini ələ keçirdik. Əməliyyatın uğurlu nəticəsindən döyüşçülərimiz çox sevinirdilər.

Bu əməliyyatın uğurla başa çatmasında əslən Cəlilabad rayonundan olan Mahir adlı əsgər öz fəallığı ilə daha çox seçilirdi. Bizim dəstə əvvəlcədən plana uyğun olaraq xüsusi tapşırıq üzrə hərəkət edirdi.

Belə ki, dəstə bizə lazım olan ərazini düşmənlərdən təmizləyib, həmin ərazini bizdən arxada irəliləyən döyüşçülərimizə təhvil verir, bundan sonra bir az geriye,

arxaya çəkilib dincəlidir, istirahət edir və növbəti günlərdə yenidən hücum əməliyyatlarını təşkil edirdik. Döyüşçü yoldaşlarımız öz aralarında bizi "Qorxmazlar taqımı" adlandırırdılar.

Qısa müddətli istirahət vaxtlarında əlimizə keçən qəzet-jurnal vərəqlərini acgözlüklə vərəqləyir, oxuyurduq. Mənim də cibimdə nə vaxtdansa qalmış qəzet parçası var idi. Acgözlüklə vərəqi cibimdən çıxarıb oxumağa başladım. Əsgər yoldaşlarım da ətrafımda dövrə vuraraq qəzətdən oxuduğum şeirə diqqətlə qulaq asırdılar. Bu ağır anlarda, çətin saatlarda kimlər və nələr adamın yadına düşür? Şeirlərdən biri lap ürəyimizdən xəbər verirdi. Vərəqdə olan şeir parçası belə idi:

**Uşaq idim bir zamanlar,
Nə tez keçdi o xoş anlar?
Mənə ruh verən insanlar,
Sizin üçün narahatam, atam, atam,
Sizin üçün nigaranam, anam, anam.**

**Ürəyim, canım sizsiniz,
Damarda qanım sizsiniz.
Açılan danım sizsiniz,
Sizin üçün narahatam, atam, atam,
Sizin üçün nigaranam, anam, anam.**

**Sizsiz bar verməz söyüdəm,
Sizdədir laylam, öyüdüüm.
Sizə baxdıqca böyüdüüm,
Sizin üçün narahatam, atam, atam,
Sizin üçün nigaranam, anam, anam.**

**Göydən yerə yıxılıram,
Yanar şişə taxılıram.
Təkəm, yanıb-yaxılıram,
Sizin üçün narahatam, atam, atam,
Sizin üçün nigaranam, anam, anam.**

**Sizsiniz gecəm-gündüzüm,
Sizsiniz hər kəlməm, sözüm.
Dinən dilim, görən gözüm,
Sizin üçün narahatam, atam, atam,
Sizin üçün nigaranam, anam, anam.**

**Durub gəzsək, hərəkətimiz,
Süfrəmizdə bərəkətimiz.
Qıblə, mayak, hər cəhətimiz,
Sizin üçün narahatam, atam, atam,
Sizin üçün nigaranam, anam, anam.**

**Qönçə gülünüz solmasın,
Qəlbinizə qəm dolmasın.
Bir günüm sizsiz olmasın,
Sizin üçün narahatam, atam, atam,
Sizin üçün nigaranam, anam, anam.**

Oxunan şeir mənə və yoldaşlarıma o qədər ləzzət eləmişdi ki, kimin yazdığı ilə də maraqlanmamışdım. Əbəs yerə demirlər ki, Ana Vətən-Vətən Ana. Hamı dərin fikrə getmiş, hələ də şeirin təsiri altında nə isə fikirləşirdi. Şeirin sonunda, aşağı hissəsində belə bir qeyd var idi:

- Əziz ata-anama sevgi və ehtiramla. Rəfail Həbiboglu.

Növbəti hücumumuz düşmənin ən çox cəmləşdiyi ərəziyə, Xocavənd kəndi istiqamətində oldu. Plana uyğun olaraq düşünülmüş hücum nəticəsində və bir də döyüşçü

yoldaşlarımın qorxmazlığı, cəld və uzaqgörən hərəkətləri sayəsində kəndi düşmən ünsürlərindən azad edərək, həmin ərazidəki mövqeləri və müşahidə məntəqələrini ələ keçirdik.

Bilirsiniz, mən olub-keçən hadisələri belə sakit-sakit deyəndə ki, düşmən mövqelərini ələ keçirdik, bu əməliyyatın ağırlığını və necə çətin keçdiyini bir cümlə ilə ifadə etmək çox asan, onu yaşamaq, onun canlı şahidi olmaq, o mənzərələri görmək, yaşamaq, gözünün qabağında baş verənləri izləmək isə həddən artıq dəhşətli və olduqca çətinidir. Biz həmişə olduğu kimi, bu dəfə də ərazini arxamızca gələn qüvvələrə təhvil verib, qısa müddətli istirahət üçün geri qayıtdıq. Təxminən 2-3 gündən sonra düşmən texnika və yeni qüvvələrin köməkliyi ilə səhər tezdən hücum edərək, həmin əraziləri yenidən geri qaytara bildi.

Əlbəttə, bu, bizim üçün çox ağır idi. Belə hadisələr istər-istəməz az da olsa, əsgərlərdə ruh düşgünlüyü yaradırdı. Axı bu ərazilər uğrunda gedən döyüşlərdə neçə-neçə cavan əsgərimiz, döyüşçümüz şəhid olmuşdu. Belə itkilərlə barışmaq çox çətin idi. Nəsə etmək lazım idi. Biz səbirsizliklə növbəti hücum əmrini, qisas anını gözləyirdik. Əlbəttə, əməliyyat planları komandanlıq tərəfindən hazırlanıb həyata keçirilirdi.

Elə həmin gün axşamüstü, hələ o vaxtlar bizim komandirimiz olan peşəkar hərbiçi, polkovnik-leytenant Firidun Şabanovun tərtib etdiyi plana əsasən hücumə keçib, həmin məntəqələri yenidən ələ keçirməyə qərar verdik. Əməliyyat planı bütün incəliyinə, xırda detallarına qədər hərtərəfli işlənib düşünülmüşdü. Bu əməliyyat məğlubiyətlə barışa bilməyən polkovnik-leytenant Şabanovun planına uyğun müvəffəqiyyətlə başa çatdı.

Belə ki, qarşımızda duruş gətirə bilməyən düşmən sürətlə geri çəkilməyə, önümüzə qaçmağa başladı. Hər şeydən əli üzülüb geri çəkilən düşmən, demək olar ki, bütün əraziyə, o

cümlədən, yaşayış evlərinə od vurub yandırır, dağıda-dağıda qaçırdı. Biz isə uğurla irəliləməkdə davam edirdik.

Düşmənin xain xisləti burda da özünü göstərmişdi. Belə ki, düşmən bütün ərazini minalayaraq geri çəkilmişdi. Əldə olunmuş uğurdan sevinərək hərdən arxayınlaşır və ehtiyatı bəzən, qısa zaman kəsiyində olsa da əldən verirdik.

Biz nə qədər ehtiyatlı davranıb hərəkət etsək də, iki nəfər döyüşü düşmən minasına tuş gəldi. Bu iki nəfərdən biri də mən özüm idim. Minaya necə düşdüyümdən xəbərim olmamışdı, zərbə məni xeyli kənara atmışdı. Gözlərimin qarşısında sanki ulduzlar sayrışırdı. Ağır-ağır, çox çətinliklə gözümlü açanda güclü kiminsə: "Ay uşaqlar, deyəsən özünə gəlir" - dediyini eşitdim. Çətinliklə gözlərimi açaraq ətrafa baxmağa çalışdım.

İlahi, sən belə mənzərələri heç kimə göstərmə. Gözlər olsun, görməsin. Necə də ağlagəlməz, dəhşətli, sarsıdıcı bir mənzərə idi. Hər yerim al qan içərisində idi. Özümə gələndə ilk gözümlü sataşan, məni dəhşətə gətirən sol qılçamın dizdən aşağı kəsildiyini görməyim oldu. Döyüşçü yoldaşlarım nə qədər çalışdırlarsa da qılçamdan axan qan dayanmaq bilmirdi.

Sağ qılçam isə çoxlu sayda dəyən qəlpələrin nəticəsində dəlik-deşik idi. Bir anlıq bu vəziyyəti gördükdən sonra özümdən getmiş, daha sonra nə baş verdiyindən xəbərsiz olmuşam. Sanki şirin yuxuda idim. Elə bu vəziyyətdə hansısa bir hissini təsirindənsə özümü gah kəndimizin yaxınlığından axan Araz çayının sahilində, gah da Araz ilə Kür çayının birləşdiyi yerdə - Suqovuşanda balıq tutur və ya da tay-tuşlarımla qijiltı ilə axan lilli suların qoynunda balıq tək üzürdüm.

Yarıyuxulu halda özümə gələndə əsgər yoldaşlarımla mənə ilk tibbi yardım göstərdiklərini, sonra isə qolları üstə harasa apardıqlarını hiss edirdim.

Ayılıb özümə gələndə isə artıq Ağdam rayonunun Qaradağlı kəndində yerləşən Hərbi Səhra Qospitalında olduğumu bildim.

Təcili olaraq üzərimdə cərrahiyyə əməliyyatı apardılar. Lakin vəziyyətimin daha da ağırlaşdığını görüb, məni iki gündən sonra Bakı şəhərində yerləşən Mərkəzi Neftçilər Xəstəxanasına gətirdilər. Bu müalicə ocağında, təxminən iki aya yaxın bir müddət ərzində müalicə olundum. Müalicədən sonra məni ordudan tərxis etdilər.

(Hal-hazırda Əmirov Balabəy Həbib oğlu I qrup Qarabağ müharibəsi əlilidir. 3 azyaşlı övladı: -Təranə adlı qızı, Amil və Həbib adında iki oğlu var).

DƏVƏNİN ÜRƏYİNDƏKİ XAL

Deyirlər ki, dərd gələndə birdən gəlir. Xəbər vermədən, gözlənilmədən. Hamını girinc edən, başlarını problemlər məngənəsinə salan, ürəkləri ağrıdan Qarabağ hadisələri də məhz belə ağır dərdlərdəndir. Bir çoxları bu gözlənilməz və heç vaxt ağıla, hətta xəyala gəlməyən xəbərdən sağalmaz dərdlərə düşər olmuş, yataq xəstəsinə çevrilmişdi.

Qarabağ uğrunda gedən qanlı döyüşlərdə iştirak etmiş, dəfələrlə ölümlə üz-üzə dayanmış gənc çağırışçılardan, qəhrəman döyüşçülərdən biri də Müşfiq adlı cavan oğlandır.

Hüseynov Müşfiq Famil oğlu 1975-ci il yanvar ayının 1-də Cəbrayıl rayonunun Soltanlı kəndində anadan olub. Qarabağ hadisələri baş verənə kimi təsərrüfatın müxtəlif sahələrində çalışaraq valideynlərinə köməklik göstərmiş. Məlum Qarabağ hadisələri başlayanda isə hərbi komissarlığa dəfələrlə müraciət etsə də, yaşı az olduğundan onu orduya qəbul etmədilər. Axır ki, onun bu arzusu, istəyi həyata keçir.

1993-cü il may ayının 9-da Cəbrayıl rayon Hərbi Komissarlığının çağırışına əsasən hərbi xidmətə cəlb olunur. Məntəqədə xeyli çağırışçı olduğundan, onları bir neçə gün burda saxlamalı olurlar. Nəhayət, gənc çağırışçıları qruplara bölüb, xidmət üçün Salyan rayonunun Çuxanlı qəsəbəsində yerləşən təlim-məşq məntəqəsinə gətirirlər.

Müşfiq hərbi xidmətini bu ərazidə yerləşən təlim-məşq mərkəzində başlamalı olur. Təlim mərkəzində peşəkar mütəxəssislər tərəfindən silah və müəyyən sayda texnikaların sirlərinə bələd olurlar. Təxminən bir aylıq təlimlərdən sonra onları Goranboy rayonunun ərazisində yerləşən Goran təlim mərkəzinə gətirirlər. Çuxanlı təlim-məşq mərkəzində yiyələndikləri nəzəri bilikləri bu təlim poliqonunda əməli olaraq həyata keçirməyin artıq tam zamanı idi.

Hüseynov Müşfiq Famil oğlunun dediklərindən: -1993-cü ilin avqust ayında gecələrin birində bir aylıq təlimdən sonra bizim hərbi hissəni Füzuli rayonu ərazisinə gətirdilər. Gecə yol gələn maşın karvanları səhərə yaxın təyin olunmuş ərazilərə yaxınlaşdı. Kiçik bir məsləhətləşmədən, qısa bir fasilədən sonra ilk əvvəl bizi müvəqqəti olaraq Mirzəcamallı kənd məktəbinə yaxın ərazidə yerləşdirdilər. Burda müvəqqəti çadırlar quraşdırılmış, səyyar mətbəxlər əsgərləri isti çay və yeməklə təmin etməyə başlamışdılar. Bir neçə günlük qısa istirahətdən, lazımi tədbirləri gördükdən sonra, bizi Qacar kəndi ilə Qırmızı Bazar arasında olan əraziyə gətirdilər.

Bizə ərazi üzrə məlumat verib tanış edəndən sonra müvəqqəti olaraq, bir neçə günlüyə həmin ərazidə gözləmə mövqeyində qalmaq məsləhət bildilər.

Biz elə bu ərazidə qısa müddətə qalıb dincəlməli olduq. Daha hara gedəsiydik ki? Bu minvalla bir neçə günlüyə çöldə - açıqlıq sahədə səhəri diri gözlə açmalı olub, ərazini nəzarətdə saxlamalı idik. Yeni mövqe tutduğumuz ərazidə müvəqqəti yerləşdiyimizdən çadır və palatkaları da qurmağı lazım bilməmişdilər.

Daimi yerləşəcəyimiz əraziyə bu gün gedərik, sabah gedərik deyə fikirləşsək də, hardasa bir neçə günlük açıq səma altında qalmalı olduq. Havalar nə qədər xoş olsa da, gecələr, xüsusən də gecə yarısından sonra sərin meh adamı üşüdür, yuxarıdan, dağlıq ərazilərdən əsən külək əsgərlərin canına soyuqluq gətirirdi. Belə anlarda biz qaçmaqla, müxtəlif idman hərəkətləri etməklə bədənimizi isindirir, vəziyyətdən çıxmağa çalışırdıq.

Axşamüstü əsgər yoldaşlarım bir yerə toplaşib söhbətləşməyə, dərini bölüşməyə həmdəm axtarırdılar. Edilən söhbətlər hər kəsdə maraq oyadır, hamı diqqətlə qulaq asmağa çalışırdı. Hər döyüşçü eşitdiyi qəribə, yaddaqalan söhbət və rəvayətləri danışır, gərginliyi, həyəcanı az da olsa,

dağıtmağa çalışırdı. Bu söhbətlərə hamı diqqətlə qulaq asırdı.

Mənim yaxınlığımda oturmuş ortaboylu, qaraşın döyüşçü əsgər də maraqlı bir rəvayəti danışmağa başladı:

-Deyirlər keçmişdə bir kişinin dəvəsi itir. Xeyli axtarıb-arayandan sonra, nəhayət, itmiş dəvəsini özgə bir karvanda tapır. Kişinin dəvəyə diqqətlə baxdığını görən karvan sahibi sakitcə ona yaxınlaşır: - Ay qardaş, sən kimsən, bu karvanda nə axtarırsan?

Kişi: - Qardaş, itmiş dəvəmi axtarıram, bax bu dəvə mənimdir, - deyər əli ilə qara xalı olan dəvəni göstərir.

Karvan sahibi and-aman, qəsəm edir ki, ay kişi sən nə danışırsan? Bu dəvə mənimdir. Mən dəvəni bu yaxınlarda almışam. Mənim öz halal pulumla aldığım dəvə necə sənənin ola bilər? Kişi sən sayıqlayırsan, nə dediyini-danışdığını bilirsənmi?

Dəvəsi itən halal malını geri almağın mümkün olmadığını görüb belə bir şərt qoyur:

- Qardaş, sən gəl bu dəvəni kəs.

Karvan sahibi: - Sən nə sərsəmləyirsən? Necə yəni dəvəni kəs?

Dəvənin əsil sahibi deyir: - Qardaş, sən gəl mən dəvəyə qulaq as, bu dəvəni kəs. Mən bilirəm ki, bu dəvənin ürəyində xal olmalıdır. Əgər dəvənin ürəyində xal olsa, deməli, bu dəvə mənimdir, yox əgər xal olmasa mən sənə iki dəvənin haqqını verəcəyəm.

Karvan sahibi çar-naçar razılıq verir. Tez-tələsik dəvəni yığıb kəsirlər.

İlahi, necə də inanılmaz bir mənzərə! Həqiqətən dəvənin ürəyinin başında böyük bir qara xal var imiş.

Karvan sahibi:

- Qardaş, sən hardan bilirdin ki, bu dəvənin ürəyində xal var?

Dəvənin əsil sahibi olan, başı bəlalar çəkmiş kişi məlul-məlul karvan sahibinə baxaraq, gözləri dolmuş halda ona belə cavab verir:

-Mənim bu dəvənin balasını anasının gözləri qabağında kəsiblər. Dəvənin özü də elindən-obasından, örüşündən-yamacından didərgin düşüb. Ona görə də mən tam əmin idim və yəqin bilirdim ki, dərd görmüş bu dəvənin ürəyində xalı var.

Söhbəti dinləyən döyüşçülər dərin fikrə getmiş, valideynlərin gözləri önündə xain düşmənlər tərəfindən dəfələrlə belə hadisələrin törədildiyini eşitmişdilər. Bu nağıl-söhbətdən qəzəblənmiş döyüşçülərdə düşməyə qarşı nifrət hissi birə-beş artmışdı.

Növbəti günlərin birində əmr verildi və biz hücum keçdik. Hücumumuz çox uğurlu alınır. Belə ki, kiçik atışmaları nəzərə almasaq, düşmən bizə müqavimət göstərə bilmir, geri qaçmaqda davam edirdi. Bu uğurdan həvəyə gələn və hədsiz dərəcədə sevinən döyüşçülərimiz daha da coşqu və həvəslə irəli hərəkət edirdilər.

Amma, sən demə, bu, düşmənin növbəti kələyi imiş. Düşmən tərəf hansı vasitələrlə əməliyyatımızdan xəbər tutaraq, qəsdən bizi irəli buraxmış, müqavimət göstərməmişdilər. Hücum edən batalyonun şəxsi heyətinin demək olar ki, üçdə biri qalmış, üçdə ikisi isə şəhid olmuş, yaralanmış, müxtəlif dərəcəli xəsarətlər almışdılar.

Həddən artıq ürəkağrıcı, uğursuz bir əməliyyat idi. Əlbəttə, naşılıq, xamlıq, ilk döyüşün ağır və çətin olması da bu əməliyyatda öz işini görmüşdü.

Məcburən geri çəkilməli olduq. Bizim bu uğursuz əməliyyatımızdan sonra düşmən texnikanın köməyi ilə irəliləməyə başlamışdı. Bir-birinin ardınca bir neçə yaşayış məntəqəsi düşmən tərəfindən işğal olundu.

Bizim batalyonun şəxsi heyəti demək olar ki, azalmış,

döyüş qabiliyyətini itirmişdi.

Əraziyə yeni gəlmiş briqadalardan biri bizləri əvəz etməli oldu. Bu, yəqin ki, ən doğru yol idi. Daha nə etmək olardı ki? Yeganə qurtuluş yolu briqadanın yenidən komplektləşdirilməsi idi. Bu məqsədlə növbəti günlərin birində bizi Bakı şəhərinin Pirəküşkül qəsəbəsindəki təlim-məşq mərkəzinə gətirdilər. Biz gecəyarı gəlib təlim mərkəzinə çatdıq.

Yenə gündəlik təlimlər, praktik və əməli məşğələlər başladı.

Nəhayət, bizi təxminən üç aylıq təlimdən sonra yenidən Füzuli ərazisindəki döyüş bölgəsinə göndərdilər.

Bu ərazidə bizim briqadanı Arayatlı kəndində yerləşdirib, nəzarət-müşahidə məntəqələri üzrə böldülər. Biz bu ərazidə düşmənin həm irəliləməsinin qarşısını alır, həm də onlara yeri düşdükcə ağır itkilər verməkdə idik.

Bu nəzarət-müşahidə məntəqəsində 1994-cü ilin fevral ayına qədər xidmətdə olduq.

1994-cü ilin fevral ayında, gecələrin birində bizi qəflətən yerləşdiyimiz ərazidən çıxarıb başqa bir əraziyə göndərdilər. Əvvəlcə hara getdiyimizi heç özümüz də bilmirdik.

Nəhayət, bir sutkalıq ağır və çətin yoldan sonra biz Kəlbəcər rayonuna aid olan Yanşaq kəndinə gəlib çıxdıq.

İlahi, ərazinin soyuq və şaxtalı olmasından elə bil ki, nağıllarda deyilən əsl cəhənnəmdə idik. Biz bu əraziyə gələndə hamımız burdakı qar-borana, şaxta-soyuğa, ümumiyyətlə, həddən artıq sərt iqlimə mat-məəttəl qalmışdıq.

Hər tərəf qalın qarla örtülmüş, ağaclar sırsıra bağlamışdı. Soyuq külək adama göz açmağa imkan vermirdi. Daldalanmağa, şaxta-küləkdən qorunmağa heç bir sığınacaq yox idi. Soyuq, şaxta əsgərlərin nəfəsini, əhdini əməlli-başlı kəsmişdi. Çox çətinliklə ərazi üzrə yerləşə bildik.

İlk vaxtlarda döyüşçülər daldalanacaq kimi PDM-lərdən, qardan düzəldilmiş oyuqlardan, çuxurlardan, ilk mümkün

olan əlaltı vasitələr nə var idisə, ondan istifadə edirdilər. Düşmənin aramsız güllə yağışı altında hərəkət də xeyli məhdud idi. Çünki bu sərt şaxtalı ərazidə, buz bağlamış sahələrdə səngər qazıb örtülü daldalanacaq yaratmaqdan söhbət belə gedə bilməzdi.

Keçən qısa bir müddətdən sonra, nəhayət, çadırlar quruldu. Çadırlarda daldalanmaq, necə olsa, nisbətən asan idi. Bundan əlavə qalın qarı kəsərək kiçik oyuqlar, daldanacaqlar düzəldirdik. Düşmən bizim göstərdiyimiz müqavimətin qarşısında aciz qalmışdı. Daha heç cür irəli hərəkət edə bilmirdi.

Bir neçə günlük müqavimətdən sonra, gözlənilmədən düşmən topları bizim olduğumuz ərazidəki çadırları vurmağa başladı. Onu da qeyd edim ki, düşmən mövqeləri hündürdə yerləşdiyindən, bizim hərəkətlərimizi daha aydın izləyə bilirdi.

Düşmənin mərmilərindən biri qəflətən bizim palatkanın yaxınlığında partladı. Elə bu partlayış nəticəsində xeyli ölən və yaralanan oldu.

Ara qarışdığından, demək olar ki, heç kim heç kimi qəbul edib eşitmək belə istəmirdi. Necə deyərlər, ağız deyəni qulaq eşitmirdi.

Düşmən isə texnika və artilleriyanın atəşi hesabına irəliləməyində idi.

Digər bir tərəfdən, şaxta da öz işini görürdü. Bir neçə döyüşümüzün əl-ayağını şaxta dondurmuşdu. Biz cəmi bircə taqım çox çətinliklə, lap axırda döyüş bölgəsindən çıxma bildik.

Geri çəkilən zaman bir neçə döyüşçünün, o cümlədən, mənim də hər iki ayağımı şaxta dondurmuşdu. Daha nə yeriməyə, nə də hərəkət etməyə təqətim qalmamışdı.

Sağ olsun ağır günün dostları olan əsgər yoldaşlarımı. Onlar kömək edib, mənim ayaqlarımı spirt və qarla

ovuşdururdular. Lakin şaxta demək olar ki, artıq öz təsirini göstərmişdi. Sərbəst hərəkətim məhdudlaşmışdı.

İndi başqasının köməyi olmasa, özüm sərbəst hərəkət edə bilmirdim.

Məni əsgərlərin köməkliyi ilə birtəhər gətirib tibb məntəqəsinə çatdırdılar. Tibb məntəqəsində mənə ilkin tibbi yardım göstərəndən sonra, burdakı şəraitdə müalicənin effektiv olmadığını, vəziyyətimin get-gedə ağırlaşdığını nəzərə alaraq, Gəncə şəhər Hərbi Qospitalına gətirildilər. İki gündən sonra isə Bakı şəhərindəki Ə.Əfəndiyev adına xəstəxanaya yerləşdirildilər.

Təxminən iki aylıq müalicədən sonra yenidən öz hərbi hissəmə qayıtdım. 1997-ci ilin fevral ayında xidmətim başa çatdığından ordudan tərxis olundum.

(Hüseynov Müşfiq Famil oğlu Qarabağ müharibəsi veteranıdır. "Azərbaycanın Sibiri" adlanan Murov döyüş bölgəsində şaxta vurmuş ayaqları bu gün də onu incidir, rahatlıq vermir. Bu da müharibənin bir acısı, bir bəlasıdır.

Hüseynov Müşfiq Famil oğlu hal-hazırda Bakının Kürdəxanı qəsəbəsində məskunlaşıb.

Ailəlidir. İki övladı: - Anar və Ayxan adlı iki oğlu var).

ALIN YAZISI

Deyirlər hər kəsin bir alın yazısı var. O yazı harda yazılır, necə yazılır, heç kim bilmir. Ancaq hamı bilir ki, onun öz alın yazısı var və hər bir insan üçün yazılıb. Alına döyüş yazısı yazılan qəhrəmanlardan biri də Cavanşirdir.

Abdullayev Cavanşir Aşır oğlu 1975-ci il aprel ayının 24-də Cəbrayıl rayonunun Soltanlı kəndində anadan olub.

Məlum Qarabağ hadisələri başlayarkən, Cavanşir Cəbrayıl rayonundakı 131 saylı orta texniki peşə məktəbində təhsil almaqla yanaşı, eyni zamanda, təsərrüfatın müxtəlif sahələrində çalışaraq valideynlərinə kömək edirdi. Döyüslərdə iştirak edən həmkəndlilərindən xain düşmənlərin nadürüst əməllərini eşidib xəbər tuturdu. Mənfur qonşuların xəyanətkarlıqlarından, qəddarlıqlarından dəhşətə gəlib.

Bir neçə dəfə könüllülərlə bərabər döyüslərdə iştirak etmək istəsə də, bu istəyi baş tutmayıb. Ona görə ki, heç kəs məsuliyyəti boynuna götürmək, komissarlığın çağırış icazəsi olmadan kimisə qanlı müharibəyə aparmaq istəməyib.

Çağırış vərəqəsi isə 1993-cü ilin ortalarında gəlib və o, hərbi xidmətə çağırılıb. Döyüş yolu bir neçə bölgədə, o cümlədən, ən ağır və qızgın döyüslər gedən Füzuli rayonu ərazisində olub. İlk döyüşün necə ağır və çətin olduğu hələ də gözləri önündən çəkilmir. Dəfələrlə iştirak etdiyi qanlı döyüslərdə ölümün pəncəsindən sağ-salamat qurtarmağına hələ də inana bilmir, bunu ulu Tanrının möcüzəsi sayır.

Cavanşiri dinləyirəm:

-Mən 1993-cü ilin may ayında Cəbrayıl rayon hərbi komissarlığının çağırışına əsasən, hərbi xidmətə cəlb olunmuşam. Biz bir dəstə gənc çağırışçını əvvəlcə Bakının Biləcəri qəsəbəsinə gətirdilər. Bir neçə günlük qısa bir qruplaşmadan sonra isə bizi Salyan şəhərinin Çuxanlı qə-səbəsin-dəki təlim mərkəzinə apardılar. Elə bu mərkəzdə də təlimlərə

başladıq.

Təxminən bir aylıq təlimdən sonra bizim taboru Goranboy rayonunun Goran təlim-məşq mərkəzinə gətirdilər. Burda bir daha öyrəndiyimiz nəzəri təlimləri bu mərkəzdə praktiki olaraq tamamladıq.

Təlimlər peşəkar hərbcilər və mütəxəssislər tərəfindən aparılırdı. Qısa vaxtda təlim prosesi başa çatdı.

1993-cü ilin avqust ayında gecə vaxtı maşın karvanlarıyla bizi Füzuli rayonunun döyüş bölgəsinə gətirdilər. Səhərə yaxın təyin olunmuş əraziyə çatdıq. Bizə qısamüddətə dincəlib özümüzə gəlmək üçün vaxt da verildilər. Fasilə zamanı əsgərlər bir-biri ilə söhbətləşir, zarafat edir, qərribə, məzəli əhvalatlar danışdılar. Hər kəs yadda qalan maraqlı və nəsihətamiz əhvalatlar danışdı.

Növbə hələ adını belə bilmədiyim əsgər yoldaşıma çatanda, o böyüklərdən, yaşlılardan eşitdiyi bir maraqlı əhvalatı danışmağa başladı.

Əsgər əvvəlcə giriş olaraq: - Danışacağım bu nəsihətamiz əhvalatdan xahiş edirəm siz də ibrət götürün, diqqətli olun, - deyib söhbəti davam etdirdi.

-Hələ sovet dönəmində, müstəqilliyimizi əldə etməmişdən neçə illər əvvəl rayonlardan birinə Cəbrayıl rayonuna Mərkəzi Komitədən birinci katib vəzifəsinə Vəlixanov soyadlı bir rəhbər işçini göndərirlər.

Vəlixanov Fikrət Mühiddin oğlu gəldiyi ilk gündən rayonda quruculuq və abadlıq işlərinə ciddi fikir verir, kənd təsərrüfatının dirçəlməsi üçün əlindən gələni edir. İkinci katiblə, Həsənov Səfiyarla əl-ələ verib rayonun inkişafı və abadlığı üçün çalışırlar. İnsafən, Vəlixanov işgüzar, çalışqan insan olub. Doğrudan da rəhmətlik Vəlixanovun rəhbərliyi dönəmində Cəbrayıl rayonunda olan irəliləyiş və uğurlar göz qabağında olub.

Rayonda ilk dəfə olaraq keçirilən Dirili Qurbanıyə həsr

olunmuş "Qurbani saz bayramı", "Novruz" və "Məhsul" bayramlarının yüksək səviyyədə keçirilməsi bilavasitə onun adı ilə bağlıdır. Rayon əhalisi bu bayramlara həmişə ciddi hazırlaşılırlar. Bu sahədə 30 ildən artıq müddət ərzində katiblərə sürücülük etmiş İsrafil kişi də hər şeyin yerini bilən, kiçik bir işarədən hər şeyi başa düşən, anlayan olub.

Növbəti dəfələrin birində respublikanın paytaxtında, Mərkəzi Komitədə keçirilən iclasda rayon katiblərinin əksəriyyətini danlayır, dönə-dönə işlərində irəliləyişin olmasını tapşırırlar. Xeyli, uzun çəkən iclasdan sonra Vəlixanov həyətə çıxanda görür ki, onun maşını gələndən üzü divara necə durmuşdusa, elə həmin vəziyyətdədir.

Onsuz da qanı qara olan katib yaxınlaşıb cəld maşına əyləşir və:

- Tez ol sür, - deyə sürücüyə müraciət edir.

Yazıq sürücü maşını hara sürsün?

-Nə oldu, niyə getmirik? - deyə növbəti dəfə səsələnir.

Sürücü katibin üzünə baxır.

-Nə baxırsan, demirəm sür? - deyə bu dəfə acıqlı halda dillənir.

Sürücü:

- Yoldaş Vəlixanov, axı irəli divardır, - deyəndə:

-Bəs sən bu uzun müddət burda nə işlə məşğul idin, maşını niyə indiyə qədər, bu neçə saatda döndərib hazır vəziyyətdə saxlamırdın, bəlkə yanğın baş verdi, onda nə edəcəkdin? - deyə bir az da acıqlanır.

Sürücü İsrafil kişi də yalnız indi öz səhvini anlayıb başa düşür və pərtliyindən yol boyu bir kəlmə də olsun dillənmir.

İndi mənim əziz döyüşçü yoldaşlarım, mən də sizdən xahiş edirəm ki, hər işi öz vaxtında, vədəsində görün. Hücüm vaxtı bir-birimizin təhlükəsizliyini gözləməli, hücüm anında döyüşçülərimizin irəli hərəkətinə kömək göstərməyə çalışmalıyıq.

Yoldaşlarım eşitdikləri bu söhbətdən dərin fikrə getmişdilər.

Bəlkə də, hərə özü üçün bu əhvalatdan lazımi bir nəticə çıxartmaq haqqında düşünürdü. Nə bilmək olar?

Kiçik bir fasilədən sonra, günortaya yaxın ilk döyüşümüz Qacar kəndi istiqamətində oldu.

Əvvəl-əvvəl irəliyə hərəkətimiz demək olar ki, maneəsiz davam edirdi. Lakin bu irəliləmə get-gedə zəifləməyə başladı. İlk döyüşümüz olduğundan, düşmənin hiylə və məkrindən xəbərsiz idik deyə, xəyanəti, riyakarlığı, taktika və strategiya adı altında hər cür alçaqlığı xəyalımıza gətirmir, hücumdan başqa heç nə haqqında fikirləşməmişdik. Hətta düşmən mövqelərinin bizdən hündürdə yerləşməsi də bizi narahat etmirdi.

Mən deyərdim ki, bu hücumumuz, bizim bütün döyüş illəri içərisində bəlkə də ən uğursuz əməliyyatlarımızdan biri idi. Belə ki, təcrübəsizlikdən və daha çox sadəliyimizdən və qəlbimizdəki saflığımızdan həm texnika, həm də canlı qüvvə sarıdan xeyli itki verərək, geri çəkilməyə məcbur olduq.

Bu uğursuzluğun əsas səbəblərindən biri, mənim fikrimcə, kəşfiyyatçıların bizə qeyri-dəqiq məlumat verməsi, hücumu günün-günorta vaxtı keçməyimiz və düşmən mövqelərinin bizdən yüksəkdə yerləşməsi idi.

Düşmənlər bizi hər tərəfdən görür və bütün hərəkətlərimizi daha aydın və dəqiq izləyə bilir, demək olar ki, vaxtında qabaqlayıcı tədbirlər görürdülər.

Daha sonra düşmən tərəfin əsgərləri daha bir hiyləyə də əl atdı. Yəni, onlar bizim yerləşdiyimiz əraziləri, mövqeləri müxtəlif vasitələrlə od vurub yandırmğa başladılar. Özünüz təsəvvür edin ki, hər tərəf quru ot və yamaqlıq. Daha bunun sübuta nə ehtiyacı.

Ani bir vaxt keçməmiş, qısa zaman kəsiyində yandırıcı alovun dilləri bizi hər tərəfdən dövrələməyə başlayırdı.

Bizim əsgərlər çox çətinliklə, sürünə-sürünə geri çəkilməli oldu. Biz çox çətinliklə güllə yağıışı altında geri çəkilərək, öz əvvəlki mövqeyimizə qayıda bildik.

Bir neçə gün burda gözləmə mövqeyində qalmalı olduq. Biz nə qədər güclü müqavimət göstərsək də, əlimizdən gələni etsək də düşmən irəliləməkdə davam edirdi.

Ərazidə olan yaşayış məntəqələrimiz bir-birinin ardınca düşmənin əlinə keçirdi. Vəziyyət get-gedə daha da ağırlaşdı. Hamının qəlbindən qara qanlar axırdı.

-İlahi, axı bu nə müsibətdir? Niyə biz xain düşmənin qarşısını almaqda bu qədər aciz olmuşuq? Axı buna səbəb nədir?

Hamı bu suala cavab axtarır, çıxış yolu arayırdı.

Nəhayət ki, biz özümüzü toparlayıb, yeni güc və qüvvə toplayıb, düşmən hücumunun qarşısını almağa nail olduq. Son nəticədə anladıq və başa düşdük ki, əgər düşmənin irəliləməsinin, qəfil hücumunun qarşısını ala biliriksə, deməli, itirilmiş mövqeləri də ağıl işlətməklə, düşünülmüş və planlı şəkildə yerinə yetirilə bilən taktiki gedişlərlə geri qaytara bilərik.

Elə belə də oldu. Özümüzü ələ alıb, qəti qərara gələrək, "olum, ya da ölüm" şüarı ilə biz bu mövqeləri avqust ayından noyabr ayına qədər hissə-hissə geri qaytardıq və düşmən qoşunlarını həmin mövqələrdən vurub çıxararaq, bundan əlavə, daha bir neçə yüksəklikləri və düşmən mövqələrini də öz nəzarətimiz altına aldıq.

Uğurla başa çatmış hücumların gedişində hərbi hissəmizin şəxsi heyətində də müəyyən dərəcədə canlı qüvvə itkisi olmuş, əsgər kontingenti xeyli sayda azalmışdı.

Buna görə briqadanın rəhbərliyi yeni alınmış əmrə əsasən, noyabr ayında yerləşdiyimiz mövqeni bu əraziyə yeni gəlmiş daxili qoşunların döyüşçülərinə təhvil verib, bir az arxaya, bizim üçün təyin olunmuş əraziyə çəkildik.

Bizim hərbi hissə təlim-məşq məntəqələrindən birinə gəldi. Buraya gəlməyimizin əsas səbəbi isə yuxarıda qeyd etdiyim kimi, bizim briqadada əsgər və zabit çatışmazlığı idi. Biz bu təlim mərkəzində nəzəri və əməli məşğələlərlə yanaşı, xidmətə yeni gəlmiş əsgər və zabit heyəti ilə komplektləşdirildik.

Bütün təlim və hazırlıq prosesi başa çatmaq üzrə idi. Söhbət gəzirdi ki, bizi tezliklə döyüş gedən ərazilərdən birinə aparacaqlar. Amma hara, bu haqda heç kəs heç nə bilmirdi.

Nəhayət, bir gün elan etdilər ki, sabah yola düşəcəyik. Hamı yeni əmrin nə vaxt verilməsini gözləyirdi. Ancaq, nədənsə, əmrin oxunması ləngiyirdi.

* * *

Günortaya yaxın bizi həyəcan siqnalı ilə sıraya düzdülər. Sıraya düzülən zaman uzaqdan toz qopara-qopara gələn maşın karvanının yaxınlaşdığını gördük. Sürətlə gələn maşın karvanı dövrə vuraraq meydanın mərkəzində dayandı.

Əvvəlcə öndəki maşından düşən Ulu öndərimiz, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan, cənab Heydər Əliyev iti addımlarla birbaşa bizim briqadanın şəxsi heyətinə yaxınlaşdı. Ali Baş Komandan əsgər və zabitlər qarşısında çıxış etdi.

Ulu öndərin alqışlarla qarşılanan və daim yaddaşlara həkk olunan bu tarixi çıxışı briqadamızın bütün şəxsi heyətində həddən artıq ruh yüksəkliyi yaratdı. Bu çıxışdan ruhlanan briqadanın şəxsi heyətində düşməne qarşı kin-nifrət daha da artdı.

Səhərişi gün bizi yenidən qanlı döyüşlər gedən Füzuli rayonu ərazisinə gətirdilər. Bizi gətirən böyük maşın karvanları o gecə səhərə yaxın döyüşçüləri təyin olunmuş əraziyə çatdırdı. Əraziyə çatıb qısa hazırlıqdan sonra verilmiş əmrə əsasən səhər tezdən düşmənin üzərinə hücum keçməli idik. Hücum əməliyyatı çox uğurla başa çatdı.

Düşmən tərəf böyük itkilər verərək geri çəkilirdi. Necə də sevindirici, ürəkaçan mənzərə alınırdı.

İndi sevinmək olardı. Qisas almağın əsl vaxtı, tam zamanı idi. Deməli, döyüşçülərə təlimlə yanaşı istirahət də lazım imiş.

Bizsə dayanmadan bir-birinin ardınca hələ ünvanını və adını tam bilmədiyimiz bu doğma və adsız yüksəklikləri, eləcə də bəlli yaşayış məntəqələri olan Böyük Bəhmənli, Kərimbəyli, Alxanlı, Kürdmahmudlu, Şükürbəyli və digər əraziləri ələ keçirirdik.

Daha sonra Aşağı Əbdürrəhmanlı istiqamətindəki adsız yüksəklik uğrunda hücum keçdik. Hücum uğurlu olduğundan, demək olar ki, hamı sevincindən təhlükəsizliyi tamam unudaraq, yaddan çıxararaq irəli atılırdı.

Zabit heyətinin bizimlə müntəzəm olaraq təhlükəsizlik qaydaları haqqında söhbətlər apasalar da, bizə nə qədər: "Təhlükəsizliyi unutmayın!" - deyirdilərsə də, əldə olunmuş uğurlar həyəcan və qorxu hissini üstələyir, hər şeyi yadımızdan çıxarırdıq...

Sevimli şairimiz Alqayıt necə də gözəl demişdir.

**Toxunmayın, qanadından qan axır,
Güllə dəyib lələyinə dünyanın.
İnsan əli sərhəd çəkib, sədd çəkib,
Arzusuna, diləyinə dünyanın.**

**Bu qədər ki, gözəllərdə kələk var,
Deyəmmərəm saf arzu var, dilək var.
Deyirlər ki, hurilər var, mələk var,
İnanmıram mələyinə dünyanın.**

**Nə dəhşətdir, bu nə kəmdir-kəsirdir,
Bu səfalət nə eyhamdır, nə sirdir?**

**Əli bağlı, qolu bağlı əsirdir,
Qandal keçib biləyinə dünyamın.**

**Mən kiməm ki, dünya mənə dar gəlir?
Dinməyəndə töhmət gəlir, ar gəlir.
Arxasınca boran gəlir, qar gəlir,
İnanmayın küləyinə dünyamın.**

**Alqayıtam, aləm məni dinləyir,
Yer də, göy də öz dərdini çinləyir.
Kaman kimi nalə çəkir, inləyir,
Qəm bələnib bələyinə dünyamın.**

Bu uğurun qazanılmasında, işğal olunmuş ərazilərin geri alınmasında yoldaşlarımla bərabər, təvazökarlıqdan kənar olsa da, deməliyəm ki, mənim də xüsusi payım var idi. Belə ki, mən işlətdiyim və əzizləyə-əzizləyə gündə bir neçə dəfə silib-təmizlədiyim pulemyot ilə düşməne xeyli itki vermiş, canlı qüvvəsini məhv etmişdim.

İndi qısa müddətə dincəlmək, arxayın nəfəs almaq olardı. Döyüşçülərimiz bu uğurdan, son nəticədən danışib gülür, hamı sevincini bir-biriylə bölüşürdü.

Elə bu an gülüşlər üzlərdə qaldı. Qəflətən bizim yaxınlığımızda düşmən mərmisi partladı. Elə bil ki, yer-göy, aləm bir-birinə qarışdı. Bir anlıq nə baş verdiyini anlaya bilmədik. Toz-duman ətrafı bürümüşdü. Göz-gözü görmür, ağız deyəni qulaq eşitmirdi.

Barıt qoxusu, tüstü, gurultular, iniltilər, qışqırtılar...

Qısa bir vaxt keçdikdən sonra gözümü açıb diqqətlə ətrafa baxanda, döyüşdən-döyüşə mənə daha da doğmalaşmış pulemyotumun məndən xeyli kənardə qaldığını gördüm. Mən pulemyotu bu vəziyyətdə görəndə, özümün nə halda olmağımdan bixəbər olub, nə baş verdiyini hələ də dərk edə

bilməmişdim.

Döyüşçülər tələsik ora-bura qaçırdılar. Yaxınlıqdakı döyüşü yoldaşlarımla mənə diqqətlə baxması elə bil ki, mənə ayıldıb özümə gətirdi.

İndi xatırlayıram ki, yoldaşlarımla o zamankı baxışları, diqqətlə mənə zillədikləri nəzərləri necə də vahiməli, dəhşətli idi. İlahi, bu gözlərdə mən nə boyda heyfət, təəccüb görürdüm?!

Aman Allah, insan gözləri nə boyda böyüyə biləmiş?!

Axı, deyirlər ki, göz heç vaxt riyakarlıq bacarmır. Nə qədər danışmaq, qışqırmaq istəsəm də, səsim elə bil ki, quyunun dibindən gəlir, sözləri heç cür aydın tələffüz edə bilmirdim. Özümün özümə acığımı tuturdu. Niyə mən danışa bilmirəm? Axı nə baş verib? Mənə nə olub?

Mən bu fikirlərə dalanda hiss etdim ki, əsgər yoldaşlarımla köməkləşib, mənə əlləri üstə haraya işə aparırlar. Arası kəsilməyən güllə yağışı altında onlar mənə çətinliklə də olsa, bir qədər arxaya, geridə olan səngərə qədər sürüyüb gətirə bilmişdilər.

Qısa müddətdə ətrafa nəzər salarkən gördüm ki, yoldaşlarımla mənim üzümə çox diqqətlə baxır və başlarını bulayaraq yanımdan ötüb keçirdilər. Elə bil yatmışdım, ayıldım. Birdən-birə beynimdə hansısa bir duyğu, altıncı hiss, şüuraltı bir orqan hərəkətə gəlib dirildi və mən qəfildən dərk etdim ki, nəyə mənim zahiri görkəməmdə qeyri-adi bir dəyişiklik baş vermişdir.

Yoxsa bu qədər qeyri-adi baxışlar, hamının bir nəfər kimi eyni cür diqqət və təəccüblə mənə baxmasını, baxışları ilə mənə süzdükdən sonra başlarını bulayaraq, heylsilənərək məndən uzaqlaşmalarını necə başa düşmək olardı?

Döyüşçü yoldaşlarımla köməkləşib tez-tələsik çənəmi bağlayırdılar. Mən bacardığım qədər çənəmi əlimlə yoxladım və başa düşdüm ki, alt çənəmin yarısı yoxdur. Elə

bu səbəbdən də danışa bilmirəm.

Çənəmdən axıb-gedən qan dayanmaq bilmir, ağrı get-gedə şiddətlənirdi. Özünüz təsəvvür edin, axı bu qanlı döyüş bölgəsində hansı tibbi yardımdan söhbət gedə bilər?

Göstərilən köməyin xeyirsiz olduğunu görüb, məni təcili olaraq geriye, Beyləqan rayonu ərazisində - "3-cü sovxoz" deyilən yerdə yerləşən Hərbi Səhra Qospitalına gətirmişdilər.

Həkimlərin müdaxiləsindən sonra məlum olub ki, qapalı kəllə-beyin travması almaqla yanaşı, sol alt cənəmi də qəlpə qırıb. Həkimlər ilkin tibbi yardım göstərəndən sonra vəziyyətimin ağırlığını nəzərə alıb, məni Bakı şəhərindəki 1 saylı xəstəxanaya göndərdilər.

Mən bu xəstəxanada, təxminən, 3 aya yaxın bir müddət ərzində müalicə olundum. Uzun sürən müalicədən sonra məni ordudan tərxis etdilər.

(Abdullayev Cavanşir Aşır oğlu II qrup Qarabağ müharibəsi əlilidir. Hal-hazırda Bakı şəhərinin Bayıl qəsəbəsində yaşayır.

Öhdəsində iki azyaşlı övladı: - Nazilə adlı qızı və Rüşət adında bir oğlu var).

BİZ QAYIDACAĞIQ

Kəndimizin yuxarı hissəsindəki dağın ətəyində kiçik bir düzəngahlıq var idi. Bir vaxtlar yurd yeri olmuş bu ərazini nədənsə hamı kalafalıq adlandırırdı. Hər gün axşamçağı naxırın örüşdən qayıtmasını gözləyən kəndimizin yaşlı kişiləri, ağsaqqalları Mahmud, Ziyadxan, İsa, Mustafa, Həmid, Həbibulla, Ramazan və başqaları bu yerə toplaşaraq ən son məlumatları, yenilikləri, xəbərləri müzakirəyə qoyur, hər kəs eşitdiyi mövzuları özü bildiyi kimi yozurdu.

Hamıdan daha çox danışan, öz maraqlı və yaddaqalan söhbətləri ilə hamının diqqətini cəlb edən İsa kişi olurdu. İsa kişi böyük vətən müharibəsinin iştirakçısı olmuşdu. Bu kişilərin hamısının bir birinə qohumluğu çatırdı.

Əsas mövzu isə Ziyadxan kişinin Bakıdakı ali məktəblərdən birində təhsil alan yeganə oğlu Qasım haqqında olurdu.

Biz cavanlara böyük şəhərlərdə təhsil almaq çox maraqlı olsa da, hələlik bu xoşbəxtlik ancaq bir Qasıma, bacım Dilbərə və bir də mənim əmimoğlu Musaya nəsib olmuşdu.

Tay-tuş olmasaq da biz də həmişə Qasımın və Musanın şəhərdən tətillə gəlişini səbirsizliklə gözləyirdik. Onların O böyük şəhər haqqında etdikləri maraqlı və yaddaqalan söhbətləri bizim üçün əsl yenilik olurdu.

-İndi sizin dövr çox yaxşıdır, mənim balalarım. Çalışın Vətənə layiq övladlar olun. Bu sözləri hələ sağlığında atam, Həzrətqulu oğlu Əli tez-tez deyərdi. Qısa tanışlıq məqsədi daşıyan bu sözlər döyüşçü Əlövsətə aiddir.

Həzrətquliyev Əlövsət Əli oğlu 25.06.1967-ci ildə Cəbrayıl rayonunun Yarəhmədli kəndində anadan olub. Rayon mərkəzindən bir dağ aşırımı o tərəfdə olan kənd nə səbəbdənsə, elə o üz Yarəhmədli adlandırılıb. Orta məktəbi bitirib digər gənclər kimi Bakı şəhərinə üz tutur. Şəhərdə yerləşən 67 sayılı texniki peşə məktəbinə qəbul olur. Bu tədris müəssisəsində avto-mobil elektriki peşəsinə yiyələnir və

kursu bitirib, göndərişlə Tağıyev adına kombinata gələrək əmək fəaliyyətinə başlayır.

1985-1987-ci illərdə keçmiş sovet ordusunda, Kirov vilayətində hərbi xidmətdə olur. Xidmət müddətində qabaqcıl olduğundan, həmişə təriflənib və qısamüddətli məzuniyyətə mükafatlandırılıb. Hərbi xidməti başa vurub yenidən öz doğma kollektivinə qayıdır.

Keçmiş döyüşçü Əlövsətin özünün dediklərindən:

Mən 1991-ci ildə növbəti məzuniyyətdən qayıdarkən məlum oldu ki, məzuniyyətdə olduğum müddətdə Xətai rayon Hərbi Komissarlığının nümayəndələri bizim kombinata gələrək rayonda yeni yaradılmış "Şıx" batalyonuna könüllüləri dəvət ediblər. Bu xəbəri eşidən kimi, mən və məndən başqa daha beş nəfər hərbi komissarlığa gəldik. Mənimlə gələnlər Qasimov Rüstəm, Fazil, Şamil, Qərib və Rauf idi. Bizi yeni yaradılmış "Şıx" batalyonuna göndərdilər.

Rauf Kərkicahanda şəhid oldu.

Həmin vaxtlar Müdafiə Şurası hələ yeni yaradıldığından ümumi rəhbərlik polkovnik Dadaş Rzayevə həvalə olunmuşdu. Müdafiə Şurasının üzvləri də demək olar ki, hər gün bizə baş çəkir, öz tövsiyə və tapşırıqlarını verirdilər. Yeni təşkil olunmuş könüllülərdən ibarət batalyon müvəqqəti olaraq elə Şıx çimərliyində, dəniz sahilindəki hərbi hissədə yerləşirdi.

Hələlikse hamımız öz mülki paltarlarımızda hərəkət edirdik. Həmin vaxtlar Şuşa şəhərinin müdafiəsi çox çətin idi. Biz bunu həm gələn xəbərlərdən, həm də radio və televiziyadan eşidib bilirdik. Bir neçə gün idi ki, bizi dindirib danışdıran yox idi. Biz könüllülər yığışb polkovnik Dadaş Rzayevin qəbuluna gələrək, bizim Şuşaya köməyə göndərilməyimizi xahiş etdik.

Polkovnik Dadaş Rzayev bizi qəbul edib dinləyəndən

sonra dedi:

- Yaxşı, sizi bir şərtlə Şuşaya göndərərəm ki, sizə geyim və silahı həmin ərazidə versinlər. Biz Şuşaya getməkdən ötrü hansı şərti desələr qəbul etməyə hazır idik. Amma söz arası polkovnikə bildirdik ki, özünüz yaxşı bilirsiniz ki, hazırda Şuşa şəhərində rus əsgərləri var və həmin ərazilərdə pasport rejimi tətbiq olunub. Özünüz də yaxşı bilirsiniz ki, hərbi geyimsiz bizi həmin əraziyə buraxmazlar.

Polkovnik bir qədər fikrə gedib:

- Yaxşı, mən sizə əlavə məlumat verərəm, - deyərək Müdafiə Şurasının qərargahına yollandı. Elə həmin gün bizi hərbi geyimlə təmin edib maşın karvanlarıyla Şuşa şəhərinə yola saldılar. Könüllü yoldaşlarım yolboyu maraqlı söhbət edərək vaxtın tez keçməsinə, uzun yolun qurtarmasını istəyirdi. Cəbrayıl rayonu ərazisinə çatanda maşın karvanlarını saxlayıb bizi silah və sursatla da təmin etdilər.

Elə həmin gün Şuşa şəhərinə çatdıq. Bizə bir günlük istirahət verdilər. Əlbəttə, maraq hər şeyi üstələyirdi. Səhərisi gün bizim taqımı Kərkicahan yaşayış məntəqəsinə göndərdilər. Bizim taqım meşənin ətəyinə çatanda bölük komandirinin siyasi işlər üzrə müavini kapitan Altay Məmmədov kiçik fasilədən istifadə edərək əsgərlərlə söhbətə başladı.

Kapitan Məmmədov keçmiş sovet ordusunun tərkibində Əfqanıstanda xidmət etmişdi. Bu səbəbdən də o, döyüş taktikasını çox mükəmməl bilirdi. Qısa söhbətdən sonra o bildirdi ki, əvvəlcə irəlidə o özü hərəkət edəcək. Qalanları isə müəyyən məsafə saxlamaq şərtilə arxadan irəliləyəcək. Əraziyə yaxınlaşdıqca irəliləmək çətinləşirdi.

Meşənin ətəyindəki talaya, açıqlıq sahəyə çatanda erməni birləşmələri bizi üç istiqamətdən atəşə tutdular. Güclü atışma axşama qədər davam etdi. Biz nəyin bahasına olursa olsun, 1-ci taqımı dəyişməliydik. Düşmənlərin müşahidə-

nəzarət məntəqəsi "Yağlı təpə" deyilən ərazidəki hündürlükdə yerləşirdi.

Tağımın yerləşdiyi səngərlərə az qalmışdı. Düşmənin aramsız atəşi altında səngərin yaxınlığındakı evə girə bildik. Səngərə ancaq qaranlıqda girə bilərdik. Bu səbəbdən də kapitan Məmmədov taqım komandiri Nərimanla belə qərara gəldilər ki, bir neçə könüllü səngərlərə daxil olmalıdırlar. Əsas məqsəd düşmən tərəfi müşahidə etmək, onların yerləşdiyi əraziləri aşkara çıxarmaq idi. Bu iş bir xeyli çəkdi.

Əsas mübahisə isə hamının səngərə birinci getmək istəməsi oldu. Taqım komandiri hamını sakitləşdirərək Tərtərdən Rafiqi, Zəngilandan Asimi, Sumqayıtdan Nazimi, Tovuzdan Elmanı, Dəvəçidən Ədaləti və mənə göstərərək: - Hə qoçaqlar, birinci siz gedəcəksiniz deyərək bildirdi.

* * *

Bu kənd azərbaycanlılar yaşayan kənd olub. Məlum hadisələrdən sonra kənddə yaşayış olmasa da bu kənd bizim könüllülərin nəzarətində idi. Onu da deyim ki, Kərkicahan kəndi Xankəndinə çox yaxın olduğundan, demək olar ki, evlər bir-birinə qarışmışdı. Aramsız güllə yağışı altında özümüzü birtəhər səngərə çatdırdıq. Səngər yaşayış evlərinin arasında aypara şəklində qazılsa da, çox dayaz idi. Ancaq diz üstə hərəkət etmək mümkün idi.

Qaranlıq tam düşəndən sonra taqım səngərdə yerləşdi. O gecə səhərə qədər səngəri dərinləşdirdik və bizdən 6-7 metr irəlidə olan tikiş sexinin arxa divarından adam keçə biləcəyi ölçüdə bir dəlik də açdıq. Əlavə olaraq səngərdən qabaqdakı kolun dibində müşahidə üçün əlavə oyuq da düzəlttik. Düzəltdiyimiz əlavə səngərlər və oyuq elə peşəkarcasına qazılmışdı ki, heç bir tərəfdən nəzərə çarpmırdı.

Səhərə yaxın, təxminən, saat 5-6 radələrində ermənilər

bizi güclü güllə yağışına tutdu. Hələ hava tam işıqlaşmadığından, 15-20 metrlikdən atəş açılan nöqtələri aşkar etmək bizim üçün elə də çətin olmadı. Biz onlara tutarlı cavab verdik. Təxminən yarım saatdan sonra düşmən səngərlərindən yaralıların qışqırtısından və zarılısından başqa heç nə eşidilmirdi.

Kəndin arxa tərəfi qalın meşəlik olsa da, kənd açıq sahədə yerləşirdi. Atışmalar fasiləsiz olaraq davam edirdi. Müşahidə aparmaq və düşmənin irəliləməsinin qarşısını almaq əsas vəzifələrimizdən biri idi. Bizim ancaq avtomat silahımız olduğu halda, düşmən tərəf müxtəlif iriçaplı silahlardan istifadə edirdi. Əlbəttə, bizdə olan avtomat silahla heç cür düşməyə tutarlı cavab verə bilmirdik. Get-gedə həyəcan, qorxu hissi yox olurdu.

Komandirimiz Nəriman bizə ayrı-ayrılıqda bildirdi ki, artıq gecələr səngər boyu əlaqəni parol vasitəsilə saxlamalıyıq. Ancaq parol elə deyilməlidir ki, 10-15 metrlikdə olan düşmən bunu eşidib bilməsin.

Hər gün eyni vaxtda, təxminən axşamçağı saat altı radələrində Xankəndi ərazisində yerləşən 366-cı alayın zirehli texnikaları bizi mühasirəyə alaraq səhərə qədər iriçaplı silahlardan atəşə tutur, hava işıqlaşanda isə geri çəkilərək görünməz olurdular. Biz onların sayını qaranlıqda bərq vuran işıqlarından sayı bilirdik.

Bu dəfə də tanklardan 4-ü Xocalı istiqamətinə, 3-ü isə biz tərəfə hərəkət etməyə başladı. Bizim bir ədəd minaatan qurğumuz və 3 ədəd də mərmimiz var idi. Həmin silahı hər ehtimala qarşı, əgər tank səngərimizə daxil ola bilsəydi, onda atmalıydıq. Çünki biz atəş açsaq, tanklar həmin ərazini dərhal vurardılar. Biz səhərin açılmasını səbirsizliklə gözləyirdik. Günəşin ilk şüaları görünəndə bizim üçün əsl bayram olurdu. Çünki ərazini tam nəzarətdə saxlaya bilirdik.

Gün günortadan keçmişdi. Hər kəs öz mövqeyində dayanmışdı.

Döyüşçü yoldaşım Fərman qəflətən qışqıraraq:

- Əlövsət, atma, qabaqda gələn maşın mənimdir, - dedi. Bizim səngərdən 5-6 metr irəlidə ikimərtəbəli bir ev vardı. O evə maşınlar tez-tez gəlirdilər. Çox güman ki, o evdə qərargah yerləşirdi. Onda ikinci mənimdir, - dedim. Üçüncü maşın Tovuzdan olan Elmanın payına düşdü. Maşınlardan ikisi ZİL-131, biri isə QAZ-66 markalı maşın idi. Maşınlar 150 metrliyimizə çatana qədər gözlədik. Üçümüz də eyni vaxtda atəş açmağa başladıq. Arxadan gələn maşın aşdı.

O biri ikisi də yoldan çıxaraq dayandı. Üçüncü gecə idi ki, Kərkicahanda idik. Xankəndində güllə çatan məsafədə hərəkət edən nə var idisə, atəşlərimizdən yayınmaları qeyri mümkün idi. Hərəkət edən nə vardısıa bizim hədəfimiz idi.

Səhər hava işiqləşib tanklar çəkilib gedəndən sonra komandir Nəriman bildirdi ki, növbə ilə dincəlmək lazımdır. Nərimanla birlikdə səngərdən 20-30 metr aralıdakı evə gəldik. Mütləq dincəlməliydik. Baş-başa qoyulmuş çarpayılardan birində Ədalət, o birində Fərman yatmağa hazırlaşırı. Mən odun sobasının yanındakı döşəyin üstündə uzandım. Uzanmaqla yuxuya getməyim bir oldu. Əlbəttə, istər-istəməz yorğunluq və yuxusuzluq öz işini görürdü. Elə şirin yatmışdım ki, bəlkə də ömrümdə heç vaxt belə yatmamışdım.

Şirin yuxu görürdüm. Gördüm ki, yenə üzbəüz atışma gədir. Qəflətən yaxınlığımda bir mərmə partlayır. Toz-duman aləmi bürüyüb. Yenidən yaxınlığımda növbəti mərmə partlayır. Kimsə məni ayaqlayaraq qapıya tərəf qaçır. Heç cür gözümü açıb yuxudan ayıla bilmirdim. Birdən Nərimanın:

- Ay uşaqlar, ayağa qalxmayın, - dediyini eşitdim.

Gözümü açarkən hər tərəfin tüstü-duman içərisində olduğunu gördüm. Taleyin işinə bax ki, mənim yuxumla real hadisə üst-üstə düşmüşdü. Düşmənlər minaatan qurğulardan bizi atəşə tutmuş, nəticədə Ədalət boynundan, Fərman və Aqıl ayaq hissəsindən yaralanmışdılar. Kərkicahanda 4-cü günümüz idi. Bir azdan axşam düşəcəkdİ. Hamımız səngərdə mövqə tutmuşduq.

Məndən sol tərəfdə durmuş Rafiq və Nazim qışqıraraq:

- Əlövsət, düşmənlər evlərin arasından arxamıza keçirlər, ehtiyatlı olun, - dedilər. Bir neçə saat üz-üzə atışma getdi. Düşmən tərəfin altı döyüşçüsünü məhv etmişdik. Biz tərəfdən isə bir nəfər, 17 yaşlı Qurban şəhid oldu.

Elə bu səbəbdən də biz doqquz gün ərzində üst-üstə doqquz saat dincələ bilməmişdik. Kəndin müdafiəçiləri ağır və çətin vəziyyətdə, durumda idilər. Get-gedə vəziyyət daha da çətinləşirdi.

Vəziyyətin ağır və çətin olduğunu nəzərə alan komandanlıq bizim taqımı əvəz etmək qərarına gəlir və onuncu gün bizi üçüncü taqım əvəz etməli oldu. Axşam biz Kərkicahandakı mövqələrimizi kəndə yeni gəlmiş taqıma təhvil verib, geriyə, Şuşa şəhərinə qayıtdıq.

* * *

Üç günlük istirahətdən sonra bizi başqa bir əraziyə - vertolyotlarla Malıbəyli kəndinə gətirdilər. Azərbaycanlıların yaşadıkları Malıbəyli və Quşçular kəndləri Xankəndi, Əsgəran və digər ermənilər yaşayan məntəqələrin əhatəsində yerləşirdi. Bu yaşayış məntəqələri istiqamətindəki bütün yollar bağlı olduğundan, həm canlı qüvvə, ərzaq, həm də silah və sursat vertolyotlar vasitəsilə gətirilirdi. Bizi müvəqqəti olaraq məktəb binasında yerləşdirdilər.

Nizami birləşmə, vahid komandanlıq olmadığından

könüllülər əraziləri necə gəldi, özləri bildiyi kimi müdafiə edirdilər.

Günortadan sonra komandir Nəriman dedi ki, ərazi ilə tanış olmaq lazımdır. O, Rafiqi, Niyazini, Kamili (Kamil Daşaltıda itkin düşdü), Əlibabani, Pərvizi (Pərviz Daşaltıda şəhid oldu), Nazimi, Bakiri, Ehtiramı (o, Daşaltıda itkin düşdü) və mənə çağıraraq hazırlaşmağımızı, əlavə patron və daraqlar götürməyimizi tapşırırdı.

Xankəndi ilə olan sərhəd boyunca postların yerini təyin edərək Əsgəran istiqamətindəki ətkələri meşə ilə örtülü olan dağa çatdıq. Buradan hər yer yaxşı görünürdü və müşahidə üçün əlverişli idi. Elə həmin gecə bu hündürlükdə qalaraq səngər qazıb müşahidə məntəqəsi yaratdıq.

Artıq on gün idi ki, Malıbəyli kəndində idik. Günortadan sonra təxminən saat 1-2 radələrində müşahidə məntəqəsinə tərəf iki nəfərin gəldiyini gördüm. Mən sakitcə Rafiqə dedim:

- Rafiq hələ atma, qoy yaxınlaşsınlar, görək kimdir, - dedim.

Gələnlər asta hərəkətlə irəliləyir, ətrafı diqqətlə müşahidə edirdilər. Qəflətən mən, Rafiq və Kamil hər tərəfdən gələnləri mühasirəyə aldım. Əllərini qaldırmış bu iki nəfər silahsız rus hərbiçiləri idi. Guya yolu azaraq bura gəldiklərini dedilər. Bu, bəlkə də, ermənilərin növbəti hiyləsi idi və rus hərbiçilərindən belə üsullarla istifadə edirdilər. Həmin əsirləri Şuşa şəhərinə göndərdik.

Kərkicahana baxanda Malıbəyli kəndində təhlükə nisbətən az idi. Lakin, bizdən əvvəl burda olan qüvvələr ərazidə heç bir nəzarət-müşahidə məntəqəsi yaratmadığından biz təcili ərazidə nəzarət-müşahidə məntəqələri yaratdıq. Düşmənin növbəti hücumlarının qarşısını alarkən, bir dəfə hətta Xankəndinin mərkəzinə qədər irəliləyə bilmişdik.

Düşmənlər öz möqelərindəki silah və sursatı belə qoyaraq geri çəkilməmişdilər. Lakin bizə arxadan köməyə gəlməli olan qüvvələrin gəlməməsi, vaxtında hərəkət etməməsi bizim irəli hərəkətimizi ləngidirdi.

Elə bu səbəbdən də geri çəkilən düşmən ehtiyat qüvvənin olmamasını anlayaraq zirehli texnikaların köməkliliyi ilə yenidən öz əvvəlki mövqelərinə qayıda bildilər. Düşmənlə bizim aramızdakı məsafə xeyli olduğundan, müşahidə məntəqəsində sərbəst hərəkət edir, növbəti qaydada məktəb binasında yerləşən qərargaha gələrək dincəlirdik.

Bir gün günortaya yaxın könüllü Bakir qaça-qaça gələrək xəbər verdi ki, ermənilər tikintisi yarımçıq qalmış məktəb binasına doğru irəliləyirlər.

Biz özümüzü təcili həmin əraziyə çatdırdıq. Bu ərazi "Bərdəstroy" adlanırdı (Bərdə rayonundan gəlmiş işçilər qaçqınlar üçün bu ərazilərdə yaşayış evləri inşa etdiyindən, ərazi "Bərdəstroy" adlandırılırdı). Yaxınlaşıb məktəb binasını mühasirəyə aldıq. Lakin burda heç kim yox idi. Yəqin ki, düşmən ünsürləri bizim gəldiyimizi görüb aradan çıxmışdılar. Onlar qəflətən Xankəndinin Malıbəyliyə tərəf olan evlərinin yaxınlığından və avtobus dayanacağından bizi atəşə tutdular.

Aramızdakı məsafə yaxın olduğundan biz atəş aç-aça irəli hərəkət edirdik. Elə anlar olur ki, insan heç nədən qorxmur, ümumiyyətlə, belə hissini olduğunu ağına gətirmir. Pərviz, Kamil, Niyazi və mən qaça-qaça ermənilərin postuna çatdıq. Postu ələ keçirib irəliyə doğru hərəkətə başladıq. Artıq ermənilər tam geri çəkilməmişdilər. Qəflətən bir PDM sürətlə bizə tərəf irəliləyirdi. Mən onlara:

- Ay uşaqlar, gəlin qayıdaq, - deyə fikrimi bildirdim. Ancaq Pərvizin:

- Ələvsət, xahiş edirəm, bir dəqiqə gözlə, qoy heç olmasa bir neçə düşmən evinə od vurum, sonra gedərik. Lakin

zirehli texnikanın bizi aramsız atəşə tutduğundan geri çəkməli olduq. Geri çəkməyimiz heç də asan başa gəlmədi.

Aramsız güllə yağışı altında hərəkət etmək olduqca qorxulu və çətin idi. Köhnə su arxının içi ilə geri çəkməyimiz də uğursuz alındı. Mühasirəyə düşmək təhlükəsi yaranmışdı. Vəziyyət getdikcə ağırlaşdı. Mən üzümü Kamilə tutaraq dedim:

- Ay uşaqlar, əgər burdan çıxma bilməsək, bizi əsir alacaqlar. Əsir sözünü eşidən yoldaşlarım sürünə-sürünə geri çəkməyə başladılar.

Bir xeyli geri çəkilib aralaşandan sonra geriye nəzər saldıqda, bizi atəşə tutan zirehli maşının tüstüləndiyini gördük. Sonradan öyrənib bildik ki, bizim xilas olmağımızın əsl səbəbkarı rəhmətlik Ehtiram olub. Ehtiramın atdığı qumbara zirehli texnikanı zədələmiş, o səbəbdən də atəş kəsilmiş və biz xilas ola bilmişdik.

Nəzarət-müşahidə məntəsinə növbəyə gedərkən daha üç rus əsgərini, hərbcisini də əsir aldım. Başqa çıxış yolu tapmadığımızdan həmin əsirləri də üç gün yanımızda saxlamalı olduq. Söhbət gəzirdi ki, bizi əvəzləyəcəklər.

Bir neçə gündən sonra gələn növbəti əmrə əsasən biz yerləşdiyimiz mövqeləri yeni gələn döyüşçülərə təhvil verərək Şuşaya yox, Ağdam şəhərinə getməli olduq.

* * *

Verolyotla həmin əsir götürdüyümüz üç rus hərbcisini də özümüzlə Ağdam şəhərinə gətirib, şəhərin komendantına təhvil verdik. Əvvəl əsir götürdüyümüz o biri iki rus hərbcisi də burda idi. Həmin beş nəfər əsir götürülmüş rus hərbcilərini bizim yanımızdaca Bakı şəhərinə göndərdilər. Ağdam şəhərində Müdafiə Komitəsinin üzvü Fəhmin

Hacıyevin göstərişinə əsasən bizim silahlarımızı alıb yerli əhaliyə verdilər. Bu, o məqsədlə edilirdi ki, indi artıq yerlərdə də Ərazi Özünü Müdafiə batalyonları yaradılırdı.

Daha burada bizlik bir iş olmadığını deyib, bizi Bakı şəhərinə, əvvəlki hərbi hissəmizə yola saldılar. Ürəkdən evə getməyə can atsam da bu görkəmdə, bu geyimdə getmək fikrimdən daşındım.

Bakı şəhərinə gecə çatdıq. Könüllü döyüşçülər öz evlərinə yollandı. Onlarla getməyimə nə qədər təklif etsələr də mən nəzakətlə bu təkliflərdən imtina etdim. Mən də yaşayış yerim olan işlədiyim kombinatın yataqxanasına gəldim.

Yataqxanada köhnə iş yoldaşlarımla gecədən xeyli keçənə qədər baş verən hadisələrdən, iştirakçısı olduğum qanlı döyüş əməliyyatlarından, canlı şahidi olduğum hadisələrdən doyunca söhbət etdim. Sual-sual dalınca verilirdi. Hamı həqiqəti bilmək, öyrənmək istəyirdi.

Döyüş bölgəsindən əsgər gəlib, - deyə eşidən bilən hamı mənimlə görüşmək, döyüş bölgəsindən ən vacib xəbərləri öyrənmək istəyirdilər.

Nəhayət yoldaşlarımdan birinin:

- Ay uşaqlar, axı Ələvsət yol gəlib, yorulub, icazə verin bir az dincəlsin, müraciətini eşidəndən sonra hamı otağı yavaş-yavaş, könülsüz olaraq tərk etdi.

Səhərisi gün biz könüllülər yenidən hərbi hissədə toplaşdıq. Hərbi hissədə bizim batalyon yenidən qruplaşdı.

Döyüşçü yoldaşlarımdan eşitdim ki, Cəbrayıl rayonunda uğurlu bir əməliyyat keçirilmiş, nəticədə düşmənlərin qərarlaşdığı Daşbaşı kəndindəki nəzarət-müşahidə məntəqələri ələ keçirilmiş, elə bu hücum əməliyyatı zamanı da Musa əmimin oğlu Çingiz şəhid olmuşdu.

Hayıf Çingizdən. Cavan yaşında şəhidlik zirvəsinə ucaldı.

Onu da deyim ki, döyüşlərdə könüllü kimi iştirak etməyimdən hələ də ailəmizin xəbəri yox idi. Bu barədə

deməyə heç özüm də tələsmirdim. Onsuz da qayğılar başdan aşırıdı.

Evə niyə gəlmirsən? - sualına kombinatımızda iş çoxdur, vaxt yoxdur, deyə cavab verirdim. Səhər komandanlığa baş vermiş hadisə haqqında məlumat verdim. Mənə qısa müddətə, iki günlük icazə verdilər.

Elə həmin gün yola düşdüm. Günortadan sonra rayona çatıb birbaşa əmimgilə gəldim. Görüşüb öpüştük, Çingizin qəbri üstə getdik və başsağlığı verib axşam qatarla Bakıya qayıtdım. Belə tələsik qayıtmağım valideynlərimin ürəyindən olmasa da, bildirdim ki, əgər bir neçə gün qalsam yəqin ki, hər şeyi açıb danışmalı olacağam.

Əgər həmin vaxt atamgil könüllü olaraq orduda xidmət etdiyimi bilsələr, heç özüm də bilmirəm ki, nə olardı. Səhər tezdən hərbi hissəyə çatdım. Artıq qruplaşma başa çatmaq üzrə idi. Səhər tezdən tabor komandiri mayor Nurəddin Abdullayev tapşırırdı ki, şəxsi heyət yanvarın 22-də saat 3-də Şuşaya getmək üçün hazır olsunlar. Tabor onsuz da hazır vəziyyətdə idi.

Şəxsi heyəti Müdafiə naziri Tacəddin Mehdiyev, briqada komandiri polkovnik Zaur Rzayev salamladıqdan sonra, qarşıdakı döyüşlərdə uğurlar arzuladılar.

Hətta arada Tacəddin Mehdiyev zarafatyana, müəmmalı şəkildə: - qorxmayın, gedin, onsuz da Şəhidlər Xiyabanında yer yoxdur. Sizi güllü-çiçəkli bir əraziyə göndərirəm, deyə fikrini tamamladı. Axşam hamı evlərinə getmişdi. Mən taqım komandiri Qurbanla çay içərək söhbətləşirdik.

1992-ci il yanvar ayının 24-də günortadan sonra yola düşdük. Yenə də Şuşa şəhərinə. Digər könüllü yoldaşlarımız vertolyotla gəldiklərindən artıq burada idilər. Həmin gün gəlib Şuşa şəhərinə çatdıq. Səhərisi gün biz könüllülərdən mən də daxil olmaqla 9 nəfər ayıraraq, ağ xalatlara geyindirərək kəşfiyyat məqsədilə Laçın-Şuşa yolundan kənar yerdə yerləşən

Nəbilər kəndinə göndərdilər.

Bizimlə iki nəfər xüsusi təyinatlı da vardı. Yerdə qalın qar var idi. Şaxta və soyuq külək xeyli çətinliklər yaradırdı. Yarıyolda xüsusi təyinatlılardan birinin ayağı burxulduğundan, o geri qayıtdı. İki düşmən vertolyotu aramsız olaraq ərazidə, başımız üstündə hərlənirdi.

Biz axşamçağı gəlib kəndə çatdıq. Hələ kəndə çatmağa xeyli qalmış nədənsə, təyinatlılardan o birisi də geri qayıtdı. Nəbilər kəndi Daşaltı kəndindən təxminən bir kilometr məsafədə, dərənin içində 10-15 evdən ibarət olan yaşayış məntəqəsi idi. Onsuz da düşmənlər tərəfindən yandırılıb xarabaya çevrilmiş kənddə yaşayış olmadığından, heç düşmənlər də gözə dəymirdi.

Komandirin əmrinə əsasən hərəməz kəndin bir tərəfində axşam saat 9-dan gecə saat 3-ə qədər gözləmə mövqeyində dayanaraq müşahidə aparmalı olduq. Soyuq və şaxta yavaş-yavaş öz işini görürdü. Gələn xışıltı səsinə eşidib, gələndən parolu soruşdum.

Gələn döyüşçü Bəhrüz idi. O, komandirin bizi çağırıldığını söylədi. Artıq 17 saat idi ki, qarın içərisində idik. Gəlməli olan qüvvələr vaxtında gəlmədiyindən biz də geri qayıtmağa məcbur olduq. Döyüşçü yoldaşlarımdan bir neçəsinin, əsas da Qəribin və Malikin əl və ayaqlarını şaxta vurmuşdu.

* * *

Çətinliklə şəhərə gəlib çatdıq. Üç döyüşçümüz yeriye bilmədiyindən onları qollarımız üstə, kürəyimizdə gətirməli olduq. Elə təzəcə şəhərə çatmışdıq ki, bizi yenidən geriye, Daşaltı kəndindəki ferma istiqamətinə, kəşfiyyata göndərdilər. Tacəddin Mehdiyev ferma istiqamətindəki açıq sahəni göstərərək, orada 2-ci bölüyün 1-ci taqımının mühasirəyə düşdüyünü, şəhid və yaralıların olduğunu söylədi.

Biz Daşaltı kəndinə çatanda burada artıq qızgın döyüş gedirdi. Biz də yoldaşlarımıza kömək edərək düşmənləri atəşə tutduq. Gözlərimizin qarşısında baş verən hadisələr sanki möcüzəyə bənzəyirdi. Hələ də inana bilmirik.

Rövşən adlı yaralı döyüşçü əsir düşməsin deyə əlindəki qumbara ilə özünü və bir neçə düşmən əsgərini məhv etdi. Hayıf Rövşəndən. Qoçaq döyüşçü idi. Şəhid olanlar arasında Kamil Şamaxıdan, Tərhan Xaçmazdan, Rafiq Tərtər rayonundan idilər. Rövşənlə bərabər adlarını xatırlamadığım bir neçə könüllü də Daşaltı kəndi uğrunda gedən döyüşlərdə mərdliklə döyüşüb şəhid oldular.

Lakin qüvvələr qeyri-bərabər olduğundan çox çətinliklə, döyüşə-döyüşə geri çəkilərək yaralıları da geri gətirə bildik. Hər tərəfdən yaralıların iniltilərini, sızıltılarını eşidirdik.

Döyüş sahəsindən axşama qədər 21 yaralı çıxara bilmişdik. Güclü qar yağdı. Kırpuqlərimiz və qaşlarımız buz bağlamışdı. Yorğun halda çətinliklə Nəbilər kəndi istiqamətində hərəkət edirdik. Mən arxada gəldiyimdən yoldaşlarımla mənim aramda 8-10 metrlik bir məsafə vardı. Birdən kolların arasından hənirti eşitdim və irəlidedikləri səsləyərək: - Ay uşaqlar, deyəsən burda yaralı var, bura gəlin, - deyə səsləndim.

Hamıdan əvvəl səs gələn tərəfə çatdım. Əslən Masallıdan olan 2-ci bölüyün əsgəri Maliki qan içində gördüm. Ona iki güllə dəymişdi. Onu çox çətinliklə buşlatın arasında Nəbilər kəndinə qədər gətirdik. Qaz-66 maşının sürücüsü Namaz axırıncı yaralını apararkən - uzağı bir saata burdayam, - desə də hələ gəlib çıxmamışdı. Eyni vaxtda Nəbilərə çatdıq.

Maliki maşına qoyub Daşaltıya tərəf qayıdanda Namaz erməni zirehli maşınlarının topxana meşəsinə gəldiyini dedi. Hava qaralır, qar getdikcə güclənirdi. Düşmənin zirehli maşınlarının Topxana meşəsindən bizə tərəf irəlilədiyini görüb biz başqa yolla, meşənin içərisi ilə hərəkət etməyi

qərara aldıq. Axşam saat 8-də ikinci bölükdən bir nəfər könüllü döyüşçü Rafiqin yaralanıb Şuşikənd ərazisində qaldığı yeri dedi.

Yenidən doqquz nəfərlik dəstə həmin bələdçi ilə Cıdır düzündən keçərək, sıldırım qayalıqdan aşağı düşdük. Şuşanın üçdəbir hissəsini əhatə edən sal qayalarla hərəkət etmək çox çətin idi. Nə qədər çalışıb səssiz hərəkət etsək də, ayağımızın altından qaçan çınqıl parçaları gecənin sakitliyini pozurdu. Gözlənilmədən Şuşikənd istiqamətindən bizə istiqamətlənmiş minaatan qurğulardan atılan mərmilər qayalığa dəyərək partladı.

Rafiq şəhid olmuşdu. Onu 7 saata yaxın bir vaxt ərzində güclə döyüş ərazisindən çıxara bildik. Gecə saat 3-də biz artıq Cıdır düzünə çıxmışdıq.

Sonralar məlum oldu ki, düşmən tərəf bizim əməliyyat planımızdan hansı vasitələrlə xəbər tutmuş, hiylə işlədərək qabaqlayıcı tədbirlər görmüş, bu da bizim xeyli itki verməyimizə səbəb olmuşdu.

Uğursuzluqla başa çatmış əməliyyatdan sonra bizi yenidən əvvəlki hərbi hissəmizə qaytarmaq qərarına gəldilər. Mən təxmini bilirdim ki, şəhid olmuş əmimoğlu Çingizin qırx mərasiminə sayılı günlər qalıb.

Yanvar ayının 31-i axşam uşaqlarla Şuşa şəhərindəki poçt şöbəsinə gələrək evə zəng etmək istədim. Növbədə adam çox olduğundan rəhbər qızların otağına daxil olub xahiş etdim ki, mümkündürsə mənə növbədənkənar danışıq üçün şərait yaratsınlar.

Sağ olsun telefonçu qızları. Dayımgilin nömrəsini verib dedim ki, xahiş edirəm, zəngin haradan olduğunu deməyin. Lakin telefonçu qız əlaqə yaranan kimi: "Alo, alo, Şuşaya cavab verin" - deyərək qulaqcığı mənə uzatdı.

Dayımgillə evlərimiz yanaşı idi. Telefonun dəstəyini dayım qızı Adilə götürmüşdü. Mən kombinatda işlərin

qaydasında olduğunu dedim və bildirdim ki, çalışacağam qırx mərasimi günü evdə olum. Dayıqızı ilə elə təzəcə hal-əhval tutmuşdum ki, birdən atam Əli dəstəyi qızın əlindən alaraq amiranə səslə:

- "Bura bax, oğul, mən iş-güc bilmirəm, sabah evdə olarsan" deməyi ilə dəstəyi asmağı bir oldu.

Yazıq atam daha hardan biləydi ki, oğlu Əlövsət neçə aylardır elə od-alovun içindədir.

Fikirli-fikirli, bikef halda yoldaşlarımın yanına qayıtdım. Düzü, atamla doyunca söhbətləşməməyim ürəyimcə olmasa da, hər halda arxayın idim ki, evdə hamı sağ və salamatdır.

* * *

1992-ci il fevral ayının birində bizi səhər tezdən avtobuslarla Şuşadan Bakı şəhərinə yola saldılar. Yolboyu döyüşçülər müxtəlif mövzularda maraqlı, yaddaqalan söhbətlər edir, vaxtın tez keçməsinə, bu uzaq yolun tezliklə qurtarmasını istəyirdilər.

Mənə ən çox təsir edən, həmişə yadıma düşdükcə məni yandırır və yaxan, həmyerlilərim olan iki zabitin ürəkparçalayan söhbəti oldu.

Həmin zabitlər məndən irəlindəki oturacaqda yanaşı əyləşdiklərindən istər-istəməz onların maraqlı və yaddaqalan söhbətlərini dinləməli olurdum. Bunlardan biri kapitan, o biri isə baş leytenant rütbəsində olan cavan zabitlər idi. Baş leytenant qəmli-qəmli deyirdi ki, kiçik qardaşım Daşaltı kəndi uğrunda gedən əməliyyat zamanı şəhid oldu. Nə qədər çalışsaq da, heç meyitini də götürməyə imkan olmadı. Əl atdığımız bütün vasitələr boşa çıxdı.

Şəhid qardaşımın meyiti Daşaltıda qaldı. Ona görə də indi mən heç cür evə gedə bilmərəm. Evdə qardaşımı soruşanlara nə cavab verəcəyəm?

- Əgər bizimkilərdən kimisə görsəniz, bizi soruşsalar, deyərsiniz ki, hər iki qardaş Şuşada sağ və salamatdır. Bu söhbət ürəyimi dağlayırdı. Allah heç kəsə belə müsibət qismət eləməsin. Ürəkəğrıdıcı və ürəkparçalayan söhbətdən necə təsirlənmişdimsə, yanımdakı əsgərin öz yaylığı ilə göz yaşlarımı silməsinə belə hiss etməmişdim. Bir də onu gördüm ki, ay qardaş, özünü ələ al, deyə məni silkələyir. Mən bir az özümə gəldikdən sonra söhbətə başladım.

Məlum oldu ki, Səmərqənd adlı könüllü də mənim həmyerlimdir. Cəbrayıl rayonunun Minbaşılı kəndindəndir. Onu da qısa müddətli məzuniyyətə buraxmışdılar. (Əvvəllər əsgərləri səfərbərliklə 45-60 günlük xidmətə çağırır, xidmət müddəti bitdikdə yaşadıkları rayonun komissarlığına göndərib yenidən xidmətə qaytarırdılar).

Söhbət əsnasında mən şəhid olmuş əmimoğlu Çingizin sabah qırx mərasimi olduğunu, buna görə mənə bir günlük icazə verildiyini də Səmərqəndə bildirdim.

Şəhid adını eşidən kimi Səmərqənd:

- Qardaş, mən də mütləq necə olursa-olsun, sabah orda olacağam, - dedi. Əlbəttə, belə hadisələrə döyüşçülər, o cümlədən, odun-alovun içindən çıxmışlar heç vaxt biganə, laqeyd qala bilməzdilər. Artıq bizi gətirən maşın karvanları bizim rayonun ərazisinə çatmışdılar.

Mən həmişə evə mülki paltarda getmək istəyirdim. İndi isə əynimdə hərbi forma, çiyimdə əsgər çantası, əlimdə avtomat silah.

Mahmudlu stansiyasında düşüb özümü evə çatdırdım. Həyətə daxil olanda hamının diqqət və nəzəri mənə yönəlmişdi. Lal baxışlar məndən hansısa əsl bir həqiqəti öyrənmək istəyirdilər. Atamın baxışları altında özümü əməlli-başlı itirmişdim. Onun mənə:

- Ə, bala, bu nə silah sursat, bu nə geyim, bu nə görünüşdür? - sualına ani vaxtda ağıma gələnə uydurmağa

başlayaraq, "Bilirsiniz, mən və bir neçə yoldaşım ilə bərabər silah-sursat götürmək üçün Gəncə şəhərinə gəldiyimizi, Şuşa haqqındakı ən son məlumatları isə orda eşitdiyimi bildirdim.

Mənim uydurduğum bu yalanın ömrü çox qısa, Səmərqənd gələne kimi oldu.

Söhbətarası dediyi kimi, axşam Səmərqənd özünü güclə yas yerinə çatdırmağa bilmişdi. Çadıra daxil olub hamı ilə əl tutub mehribanlıqla görüşdü. O da əsgəri geyimdə olduğundan nəzərlər ona dikilmişdi. Bir qədər keçəndən sonra şirin söhbət başladı.

Döyüş bölgələrində, o cümlədən Şuşada olan hadisələr haqqında hərə müxtəlif fikirlər yürüdü. Səmərqənd məclisə göz gəzdirib diqqətlə ətrafa nəzər yetirərək söhbətə başladı. Elə bu söhbətlə də hər şey dəyişdi.

-Bilirsiniz, biz Ələvsətlə həmin qanlı hadisələrin içərisindən gəlirik: - deyə söylədi. Səmərqənddən sonra mən də hər şeyi unudub məclisdəkilərə hazırda Şuşa şəhərində baş verənləri, əsl həqiqətləri söylədim və mən də elə birbaşa Şuşadan gəlirəm, - deyə söylədim. Araya dərin sükut çökmüşdü.

Başımı yuxarı qaldıranda ilk olaraq atam Əlinin mənə zillənmiş, təəccübdən böyümüş və çəkdiyi izzətlərdən qızarmış gözlərini gördüm.

Mən elə indicə nə qədər səhvə yol verdiyimi anladım. Amma artıq gec idi. Necə deyərlər, olan olmuşdu. Bütün günahlar Səmərqənddə idi.

Qırx mərasimini yola verdik.

Axşam qatara minib hərbi hissəmizə yola düşdüm. Atamın mənə zillənmiş qayğılı, qəmli baxışları uzun müddət gözlərimin önündən çəkilmirdi. Bu baxışlardan nələ oxumaq olardı...

Səhər hərbi hissəyə çatdım. Bir neçə gün burada qalandan sonra bizə dedilər ki, indi rayonlarda Ərazi Müdafiə

Batalyonları yaradılıb. Kim istəyirsə biz onu öz rayonlarına, sərhəd ərazilərinə göndərə bilərik.

* * *

Mən digər könüllü yoldaşlarım kimi öz rayonumuzda yaradılmış batalyona gəldim. Lakin məni batalyona qəbul etməyib, əvvəlcə rayon hərbi komissarlığına göndərdilər. Cəbrayıl rayon Hərbi Komissarlığında qeydiyyatdan alınandan sonra mən göndərişlə Ərazi Müdafiə Batalyonunda xidmətə başladım. Batalyonda olan çətinliklər göz qabağında idi. Hərbi maşın və texnikalar yox dərəcəsindəydi. Amma zaman keçdikcə bu çatışmazlıqlar tədricən aradan qalxmağa başladı.

Mən elə ilk gündən Ərazi Müdafiə Batalyonunun 1-ci taborun 1-ci taqımının komandiri kimi xidmətə başladım. Həmin vaxtlar bizim rayonda da vəziyyət gərgin olaraq qalırdı. Belə ki, erməni hərbi birləşmələri rus əsgəri birləşmələri ilə əlaqəli şəkildə yaxınlıqdakı yaşayış məntəqələrini mütəmadi olaraq iriçaplı silahlardan atəşə tuturdular. Artıq üç ay idi ki, doğulub boya-başa çatdığım rayonda xidmət edirdim.

İlk döyüşümüz 1992-ci ilin iyun ayının 13-də oldu. Hələ tam formalaşmasa da əsgərlərdə olan vətən sevgisi bu əməliyyatın keçirilməsini lazım bilirdi. Çox vaxt sadəllöhlüyümüzdən qorxu hissini üstələyir, ölümü belə gözümlərin qabağına gətirmirdik.

Bizim taqımı - 35 nəfərlik dəstəni günortadan sonra Şayaq yüksəkliyi istiqamətinə, Daşbaşı kəndinə gətirdilər. Kəndə daxil olanda nədənsə məni daxili bir üşütmə tutdu. Özümdən asılı olmadan qərribə hisslər keçirməyə başladım. Bu, bəlkə də, taleyin işi, taleyin qisməti idi.

Bu kənd əmimoğlu Çingizin şəhid olduğu kənd idi. 1991-

ci ildə kənd erməni quldurlarından təmizlənərkən əmimoğlu Çingiz bu kənddə şəhid olmuşdu. Kənd artıq bizim nəzarətimizdəydi.

Bu ərazidə bir qədər dincəlib axşamüstü yemək yeyəndən sonra Zamzur kəndi istiqamətində hərəkətə başladıq. Hələ axşam yeməyi zamanı bizə əlavə sursat və bir günlük ərzaq da vermişdilər. Baş verə biləcək hadisələrə hazır olub, vəziyyətə uyğun ehtiyatlı olmalı idik.

Gecə vaxtı düşmənə hiss etdirmədən Zamzur kəndini keçib, səhər saat 7-də bizim üçün təyin olunmuş ərazidə gözləmə mövqeyində dayandıq. Bizim dəstə mərkəz hissədə mövqe tutmuşdu. Nədənsə hücum əmri verilmirdi. Mən yaxınlaşıb həmin vaxtlar həm bizim komandirimiz olan, həm də silah və texnika işləri üzrə Batalyon komandirinin müavini vəzifəsində xidmət göstərən kapitan Əliyev Rəşiddən: - Nədən hücum bu qədər ləngiyir? - deyə soruşdum.

O, mənə cavab verərək bildirdi ki, bizə verilən məlumatlara əsasən əvvəlcə düşmən yerləşən mövqelər bizim qırıcı təyyarələr vasitəsilə atəşə məruz qalacaq, bombalanacaq, sonra biz hücumu keçəcəyik.

Nədənsə həmin gün heç bir təyyarə bombardmanı olmadı. Mən əsgərlərdən bir az kənarda uzanaraq kapitan Əliyev Rəşiddən aldığım binoklla düşmən tərəfi müşahidə edirdim. Düşmənin yüz, iki yüz metrliyində idik. Müşahidələrimin nəticəsindən və hücumun gecikməsindən mən bu qərara gəlmişdim ki, artıq düşmən tərəf də öz mövqeyini get-gedə möhkəmlən-dirməyə başlamışdı.

Bunu onların hərəkətlərindən, canlı qüvvələrini artan sayından bilmək, başa düşmək elə də çətin deyildi. Burda da təcrübə həmişəki kimi öz sözünü deyirdi.

Günəşin yandırıcı şüaları dözülməz dərəcəyə çatmışdı. Mən binoklla müşahidəmi davam etdirirdim. Məndən sağ tərəfdə Nurəddin, Cəfər və Rəşid, sol tərəfdə əmimoğlu

Firat, Məhərrəm, Valeh, bizdən irəlidə isə əmimoğlu Rafiq, Malik və bir neçə döyüşçü gözləmə mövqeyində durmuşdular.

Təxminən saat 11-12 radələrində sol cinahda güclü atışma başladı. Şamil özündə olan rəbitə vasitəsilə əlaqə saxlayaraq baş verən atışmanın səbəbi ilə maraqlandı. Məlum oldu ki, sol cinahdakı qrup qəflətən meşədə düşmənlə üz-üzə gəlib və məcbur olub atışmalı olublar. Əlaqə vasitəsilə məlum oldu ki, düşmən tərəfdən 7 quldur məhv edilmiş, biz tərəfdən isə iki nəfər yaralanıb.

Qəflətən mənim dayandığım əraziyə ardıcıl olaraq bir neçə güllə atıldı. Çox güman ki, düşmənlər binoklun günəş süasının əks etdirməsinə görə mənim yerimi təyin edə bilmişdilər. Tez-tələsik yerimi dəyişərək düşmən tərəfə atəş açmaqla bərabər rəbitə əlaqəsi yaratmaq istədim. Amma güllə yağışı altında bunu etmək o qədər də asan deyildi. Kərkicahanda və Daşaltıda keçirdiyim hissləri üçüncü dəfə keçirməli oldum.

Həyatım, qohum-əqrəba ani bir vaxtda kino lenti kimi gözlərim önündən keçdi. Daraqda olan güllələrim qurtarmışdı. Sifətimi yerə yapışdıraraq ehtiyat darağı çıxardım. Düşmənin atdığı güllələr sifətimin 5-10 santimetrliyində torpağa sancılırdı.

Bilirsiniz, düşmən yerləşən ərazilər hündürdə yerləşdiyindən, atəş üçün əlverişli olduğundan döyüşçülərdən heç kəs ayağa qalxa bilmirdi. Qayanın üstündən hər bir hərəkətimizi aydın müşahidə edən düşmən, hərəkət etməyimizi də məhdudlaşdırırdı. Atəş getdikcə güclənirdi.

Əlaqə zamanı məlum oldu ki, əməliyyatımız baş tutmadığından geri çəkilmək əmri verilmişdi. Mən aramsız güllə yağışına tutulduğumdan nə tərpənə, nə də hərəkət edə bilirdim. Yoldaşlarımın köməkliliyi sayəsində otların arasında gizlənə-gizlənə, sürünərək çox çətinliklə bir qədər

geri çəkilə bildim.

Bəlkə də bəxtim gətirdiyindən, ya da ki, düşmənin dəqiq atəş açma bilməməsindən sağ qalmışdım. Yüksəklikdə yerləşən düşmən əsgərləri açıqdan-açığa qaya üstə gəzərək bizə meydan oxuyur, hərəkət etməyimizə imkan vermirdi.

Düşmən hündürlükdəki qayanın üstündən bizim hər bir hərəkətimizi hərtərəfli müşahidə edir, fasiləsiz olaraq güllə yağışına tuturdu. Sağ və sol cinahlardakı döyüşçü yoldaşlarımızın köməkliyi ilə bir qədər geri çəkilə bildik.

Biz indi müşahidə nəticəsində gördüyümüz düşmən əsgərlərini məhv etməkdəydik. Atəş səsi dağda, daşda əks-səda verərək vahiməli bir mənərə yaradır, gurultudan, nərlitdən ağız deyəni qulaq eşitmirdi. Hər tərəfdən barıt qoxusu gəlirdi.

Növbəti atəşi yerinə yetirərkən gözlənilmədən sol qol və sol bud nahiyəmdə bir istilənmə hiss etdim. Az keçməmiş həmin hissələrdə dözülməz ağrılar başladı. Sanitarın: - Ələvsət, dayan yaranı sarıyım, qan itirirsən müraciətinə:

-Hələ yara sarımaq vaxtı deyil, - deyərək bir qədər də sağa çəkildim. Rafiq əlindəki qumbaranı var gücü ilə düşmənin yerləşdiyi əraziyə tulladı. Ağrıdan avtomatı əlimdə saxlaya bilmədiyimdən arxamıza keçmək istəyən düşmən əsgərlərini Rafiqə göstərərək onları məhv etmələrini, arxaya yollarını kəsməyi tapşırdım.

Mən binoklla ərazini müşahidə edir, nəticədə döyüşçülərə düşmən yerləşən əraziləri göstərərək onları məhv etmələrini tapşıırırdım. Özümə qəribə gəlsə də əlimlə sol qol nahiyəmi yoxladığımda əlimin və barmaqlarımın isti mayeyə, qana bulaşdığını gördüm.

Güclü güllə yağışından bud nahiyəmi yoxlaya bilməsəm də, qanın axmasının qarşısını almaq məqsədilə sol yanıma bərk-bərk torpağa sıxmışdım.

Ağrı get-gedə şiddətlənir, dözülməz olurdu.

Biz məcburən geri çəkilməli olduq. Əsgər yoldaşlarımın köməkliyi ilə məni bir qədər geriyə, tibb işçiləri olan əraziyə çatdırdılar. Uğursuz alınan bu əməliyyat zamanı məni yaralayan düşmən döyüşçüsünün birini mən, birini Cəfər, birini isə Nurəddin cəhənnəmə vasil etmişdi.

Şəhid olmuş əmim oğlu Çingizin qisasını xain düşməndən aldığımdan elə sevincək olmuşdum ki, indi heç ölüm də məni qorxutmurdu. Ani zaman kəsiyində ağrını tamam unutmuşdum. Hərtərəfli qisas aldığımdan özümdən həddən artıq razı qalmışdım. Digər yoldaşlarım da xeyli sayda düşmən əsgərini yaralamış, məhv etmişdi. Biz tərəfdən isə üç nəfər yaralanmışdı ki, bunlardan da biri mən özüm idim.

Tibb məntəqəsində Mübariz həkim mənə ilkin tibbi yardım göstərib, yaralarımı sarıdı və məni rayon mərkəzi xəstəxanasına göndərdi. Xəstəxanada növbəti tibbi yardım göstərəndən sonra vəziyyətimin ağırlığını nəzərə alaraq əvvəlcə məni Bakı şəhərindəki hərbi qospitala, oradan isə Semaşko adına xəstəxanaya göndərdilər. Yaralarım müayinə edilib sargı qoyulandan sonra məni palataya yerləşdirdilər.

1992-ci il oktyabr ayının 10-a kimi həmin xəstəxanada müalicə olundum.

Palatada məndən savayı iki xəstə də vardı. Bunlardan biri əslən Qərbi Azərbaycandan olan yaralı əsgər hey öz-özünə danışır, saqqanaq çəkib gülür, hərdən də maraqlı yaddaqlan söhbətlər edirdi. Xəstənin görünüşü və hərəkətləri də ürəkağrıdıcı idi.

Deyənlənə görə o Kəlbəcər rayonu uğrunda gedən ağır döyüşlərdə kontuziya alıb. Uzun müddətdir ki, müalicə alır. Sakit vaxtlarında şeirlər söyləyir, maraqlı söhbətlər də edirdi. Dayanmaq bilmədən söylədiyi maraqlı, yaddaqlan hadisələrdən biri də həsrətlə qardaşının yolunu gözləyən bacıya aid idi. Çox maraqlı bir söhbət idi.

Söyləyirdi ki, bildiyiniz kimi, bizim ərazilər dağlıq, meşəlik, güllü-çiçəkli yaylaqlardı. Yazda bu yaylaqlara qonşu rayonlardan qoyun-quzu və mal-qara sürüləri gətirilir, payızda isə arana qayırdılar. Yayın orta ayı olduğundan biz də həmişə olduğu kimi meşədə bir az gəzib-dolaşandan sonra yoldaşlarımızla dərədən axan bulaq başına gəldik. Həmişəki kimi hərəməz özümüzlə kiçik bağlama götürsək də çörək bağlamasını yoldaşlarımızdan birinə vermişdik. Bulağın buz kimi sərin suyunda əl-üzümüzü yuyub sərinləndəndən sonra yaşıl çəmənləkdə süfrə açdıq. Ortağa pendir, göyerti, qatıq gələndə aydın oldu ki, çörək bağlamasını yoldaşımız meşədə unudub.

Hərəməz bir tərəfdən onun üstünə düşüb danlamağa başladıq. Səsimizə-küyümüzə yaxınlıqdakı qonşu alaçıqdan qarayanız bir kişi bizə yaxınlaşıb məsələnin nə yerdə olduğunu biləndən sonra gülə-gülə "bu, olan işdir" - dedi və: - Darıxmayın, indi sizə nə lazımdırsa gətirərəm, - deyərək yenidən öz alaçıqlarına qayıtdı.

Doğrudan da, bir qədər keçmiş kişi əlində tutduğu dəmir sinidə xeyli yuxa çörək, bir qab da soyutma ətlə yanımıza gəldi. Əlbəttə, biz kişini məcburən yuxarı başda əyləşdirdik və bizimlə çörək yeməsini xahiş etdik...

Adı Cümşüd olan kişi əslən Cəbrayıl rayonunun Yarəhmədli kəndindən idi. Cümşüd kişinin gətirdiklərini ağız ləzzəti ilə yeyəndən sonra öz minnətdarlığımızı bildirdik. Kişi öz çadırlarına getdi. Biz də bulaq başındakı göy otluqda uzanıb dincəlməyə başladığımız.

Gün-günortadan keçdiyindən artıq geri qayıtmağın vaxtıydı. Yavaş-yavaş süfrəni yığışdırmağa başlamışdıq. Uzaqdan özündən əvvəl gurultulu səsinə eşitdiyimiz bir maşın toz qopara-qopara bizə tərəf yaxınlaşırdı.

Maşın nərildəyə-nərildəyə dövrə vuraraq gəlib düz alaçıqın qarşısında dayandı. Toz çəkilib itlər sakitləşəndən

sonra, sürücü maşından düşdü. Sürücü Cümşüd kişi ilə mehribanlıqla görüşdü və:

- Sizə tapşırduğınız bütün zəruri malları gətirmişəm, - deyə gül-gül göy otluqda əyləşdi. Cümşüd kişinin həyat yoldaşı Güldəstə xala tez yerə palaz sərib, yastıq gətirdi. Biz də özümüzə siqaret və konfet aldıq. Maşın bizim kənddən keçəcəyindən kənardə əyləşib sürücünün bazarlığını qurtarmasını gözləyirdik. Güldəstə xala qardaşı Qasım üçün göndərdiyi bağlamaya bir kağız parçası da qoydu. Yəqin ki, məktub olardı.

Mən bizə göstərdikləri səmimi münasibətdən ürəklənərək:

- Ay xala, o məktubu kimə yazmışan? - deyə soruşdum.

- Qardaşım Qasıma yazmışam, ay bacıoğlu. Bilirsiniz, biz yaylağa gələndə o söz vermişdi ki, bacı, mütləq gəlib yaylaqda sizə baş çəkəcəyəm. Amma həftələr, aylar keçsə də nədənsə qardaşım gəlib çıxmaq bilmir ki, bilmir.

Mən özümü saxlaya bilməyib, qəflətən:

- Ay xala, sən Allah məktubda nə yazmışan, bizə də oxu. Hamı gözünü Güldəstə xalaya zilləmişdi. Xala gözləri dolmuş halda yanıqlı-yanıqlı bir şeir söylədi. Şeir belə idi:

**Məktubu yazıram sağ əlim ilə,
Biləsən ki, bura dağdı, qardaş.
Hərdən duman olur, hərdən çən gəlir,
Hələki canımız sağdı, qardaş.**

**Hər maşın gələndə xəyala dallam,
Verdiyın vədəni yadıma sallam.
Fikirləşdikcə mən peşman ollam,
Deyirəm, yəqin sabah gələr qardaş.**

**Ovçu çıxar dağa ov bərəsinə,
Bülbül yenər bağa gül həvəsinə.**

**Həsət qalmışam, qardaş, səsinə,
Gələsən, üzün görəm, a qardaş.**

* * *

Yaralı əsgər məni bərk-bərk qucaqlayaraq, - mən rayon adamlarının, o cümlədən, sizin rayonun adamlarının etibarlı olduğuna həmişə inanmışam, - deyə qolları arasından buraxmaq istəmirdi. Yaralı döyüşçünün bu halı məni və palata yoldaşlarımı da sarsıtmışdı. İndi nisbətən sərbəst hərəkət edə bildiyimdən, daha yaralarımın məni incitməyinə fikir vermədən, axsaya-axsaya, xəlvəti olaraq palatadakılardan heç kimə hiss elətdirmədən, xəbər vermədən günlərin birində xəstəxanadan çıxıb elə həmin axşam vağzala gəlib qatara mindim.

Yaralı olduğumu görən qatardakı sənşinlər və qatarın bələdçisi də məndən heç nə soruşmadan yer və hətta yemək də verdilər. Qatar bələdçisi tez-tez məni yoxlayır, nəyəsə ehtiyacım olub-olmadığı ilə maraqlanırdı. Mən isə qəsdən başımı odayalla örtərək ağrıya fikir vermədən özümü yatmış kimi göstərirdim.

Səhər tezdən hərbi hissəyə gəldim. Məni görən hər kəs heyretlə mənə baxır, belə tez qayıtmağımı gözləmədiklərini deyirdilər. Hətta bu axşam mənə baş çəkməyə bir neçə döyüşçü yoldaşlarımın gəlmək istədiklərini də bildirdilər.

Bir neçə həftə ambulator müalicə almaqla yanaşı, gündəlik təlimlərdə də iştirak edirdim. Növbəti hücum əməliyyatı ermənilər yaşayan Sur kəndi istiqamətində oldu. Plana uyğun keçirilən bu əməliyyat uğurla nəticələndi. Belə ki, kəndi ələ keçirərək öz nəzarətimizdə saxladıq. İndi əsas məqsəd bu kəndi əldə saxlamaq və növbəti hücum əməliyyatlarını həyata keçirmək idi. Bu məqsədlə, ərazi üzrə hərtərəfli nəzarət-müşahidə məntəqələri yaradılmışdı.

Əsas işimiz postlarda olan döyüşçülərimizi silah və

sursatla təmin etmək, döyüşçülərdə ruh yüksəkliyini qaldırmaqdan ibarət idi.

Hələ yaralarım tam sağalmadığından mən bu əməliyyatda iştirakdan kənar qalsam da, təminatla əlaqədar tez-tez postlarda olurdum. Bizim ehtiyatda olan qüvvələrimiz və taborlardan birinin qərargahı da Sur kəndindən 1-2 km arxada yerləşən, azərbaycanlılar yaşayan Qışlaq kəndində yerləşirdi.

Sur kəndi ərazisi hələ minalardan tam təmizlənməmişdi. Odur ki, mina aşkar olan yerləri daş qalalamaqla, taxta parçası basdırmaqla işarələyir, burada mina olduğunu bildirirdik.

Növbəti dəfə də döyüşçülərə silah və sursat aparmalı oldum. Düşmən mövqeləri bizdən hündürdə yerləşdiyindən həmin ərazilərə maşınla getmək, həm də gündüz getmək çox təhlükəli idi. Ona görə də biz zirehli texnikalardan, BTR və PDM-lərdən istifadə edirdik.

Səhər-səhər mən, Rauf, Mübariz, Faiq və Nəbi PDM-də sursat və ərzaq ehtiyatı ilə postda dayanan döyüşçülərin yanına gəldik. Görüşüb vəziyyətlə ətraflı tanış olduqdan sonra onların sayıq və ehtiyatlı olmalarını bir daha dönə-dönə tapşırıdım. Biz əsgərlərlə çay içib, bir siqaret də çəkdik. Döyüşçülərdən kimsə sevgiyə aid ləzzətli bir şeir də söylədi. Şeir belə idi:

**Nə üçün durmusan qarşımda belə,
Nə üçün tutursan yenidən dilə?
Silmə göz yaşımı, qoy gilə-gilə,
Axıb yanağımdan şırımlar açsın.**

**Sən mənim eşqimi ayağa saldın,
Sən məni öldürüb, özün sağ qaldın,
Ümidlə aramda körpü, bağ qaldın,
Silmə göz yaşımı, qoy şırım açsın.**

**Bağçada gül idim, daha solmuşam,
Sənsiz gör nə fağır, aciz olmuşam,
Qəmin qəm gətirib, elə dolmuşam,
Silmə göz yaşımı, qoy şırım açsın.**

**Vüsala, vüsala yetmək ağırdı,
Gül kimi yaxada bitmək ağırdı,
Ölüb xəcalətdən, itmək ağırdı,
Silmə, göz yaşımı, qoy şırım açsın.**

Şeir döyüşçülərə o qədər ləzzət etmişdi ki, şeirin təsirindən hamı müvəqqəti də olsa şənlənir, deyib-gülürdü. Gətirdiklərimizi döyüşçülərə verib geri qayıdırdıq. Zirehli texnikanı Mahmudov Rauf idarə edir, biz isə - mən, Qasımov Mübariz, Əliyev Faiq və sürücü Nəbi kiçik pəncərələrdən ətrafi müşahidə edərək nəzərdən keçirirdik.

Rauf və qardaşı Tofiq Sumqayıt şəhərindən könüllü olaraq gəlmişdi.

Artıq kənddən çıxmaq üzrə idik. Qəflətən elə bil ki, zirehli texnikanı göyə qaldırıb yerə vurdular. Toz-duman, tüstü aləmi bürüdü. Göz-gözü görmür, ağız deyəni qulaq eşitmirdi. Şiddətli ağrıdan gözlərimi heç cür açə bilmirdim. Mənə elə gəlirdi ki, sifətim od tutub yanır. Əllərimin köməkliyi ilə gözümlü açmaq istəsəm də heç nə alınmırdı.

Yaxınlıqda olan və köməyə gələn döyüşçülərin köməkliyi sayəsində bizi hadisə yerindən kənarlaşdırmış, lazımi tibbi yardımını göstərməyə başlamışdılar.

Mən hər iki gözümdən qəlpə yarası almışdım. Bundan əlavə sifətimin də bir hissəsi yanmışdı. Mahmudov Rauf sol qol və ayaq nahiyəsindən müxtəlif dərəcəli xəsarət almışdı.

Sürücü Nəbi isə çiyin və üz nahiyəsindən xəsarət almışdı. Rauf, Nəbi və mən aldığımız xəsarətlərdən uzun müddət müalicə olunub yenidən xidmətimizi davam etdirməyə

başladıq.

Qasımov Mübariz Seyfəddin oğlu isə öz vəzifə borcunu yerinə yetirərkən Murov bölgəsində şəhid oldu.

Yazıq Nəbi, neçə aylar qolu boynundan asılı qalmışdı.

Xidmət etdiyim tabor Hərəkül kəndində yerləşirdi. Kənd rayon mərkəzindən 7 km-lik məsafədə yerləşirdi. Bu kənddə yaşayan düşmənləri də qovub özümüz müvəqqəti olaraq bu ərazidə demək olar ki, onların burunlarının ucunda yerləşmişdik. Ərazidə bir neçə vaqon qoyulmuşdu. Nəzarət-müşahidə məntəqəsindən gələn döyüşçülər bu vaqonlarda dincəlirdilər.

Banazur-1 adlanan nəzarət məntəqəsində topçular, solda Banazur-2 məntəqəsində isə bizim taborun döyüşçüləri qərarlaşmışdı.

Bizdən irəlidə yerləşən bölüyə Sevindik rəhbərlik edirdi. Bu təqım dəfələrlə düşmən hücumlarının qarşısının alınmasında mərdliklə dayanmış, bütün baş verən çətinliklərə baxmayaraq, düşməyə layiqli cavab verərək onları geri oturtmuşdu.

1993-cü il avqust ayının 12-də mən postu Paşayev Rasimə təhvil verib təqımla birlikdə dincəlmək üçün taborun yerləşdiyi əraziyə gəldik. Səhərişi gün, avqust ayının 13-də düşmənlər Cəbrayıl rayonu istiqamətində gecəyən hərtərəfli hücum keçdi. Gurultu səsinə oyanıb, işin nə yerdə olduğunu başa düşcək, tabotun şəxsi heyətinin qayalıq ərazidə toplaşmasını bildirdim. Artıq mərmilər vaqonların yaxınlığında partlamağa başlayırdı.

Deməli, bu ərazi hardansa yaxşı müşahidə olunurdu. Bax, bunu tapmaq lazım idi. Təcili postlarla əlaqə yaratmaq istədim. Əlaqə heç cür alınmırdı. Nəhayət ki, Banazur-1 postu cavab verdi. Danışan gizir Kamal idi. Kamal bildirdi ki, bizdə sakitlikdir. Amma toplar rayon mərkəzini mərmilə yağışına tutub. Mən ona bildirdim ki, elə bizi də toplarla

vururlar, ehtiyatlı olun. İndi Mahir öz taqımı ilə sizə köməyə gələcək.

Hər bölüyün ehtiyat qüvvəsini öz ərazilərinə göndərib mən də öz taqımımın postumuza üz tutdum. Nəyin bahasına olursa-olsun, irəliləməyə kömək etməliydik. Mənimlə gələn İntiqam, Namiq və daha 8 döyüşçünü Daşbaşının bizə yaxın qayalıq hissəsinə göndərdim. Rasimdən vəziyyətin necə olduğunu soruşdum. Dedi ki, sakitlikdir.

Gecə saat 3 radələri olardı. Daşbaşı postundan atışma səsləri gəlirdi. Təxminən bir saatdan sonra daha atışma səsləri eşidilmirdi. Daşbaşı postu ilə əlaqə olmadığından mərkəzlə əlaqə saxladım. Kömək istədilər, göndərdik. Hətta polislər də həmin əraziyə köməyə gedib.

Bu post bizdən sol tərəfdə yerləşirdi. Lakin hazırda əlaqə yox idi. Səhərə yaxın Daşbaşı postunda 150-yə yaxın adam var idi. Mən bu işdən bərk şübhələnmişdim. Ərazini gəzərək döyüşçüləri ayıq olmağa səsləyirdim. Növbəti səngərə çatmağıma az qalmış ayağımın yanına sancılan 3 güllə məni qayanın arxasına girməyə məcbur etdi.

Ətrafa nəzər salanda qayalıqdan bir neçə nəfərin bizə tərəf baxdığını gördüm. Mən onların yerini Rasimə bildirdim və hələ atəş açmayın dedim. Artıq bizim səngərləri toplaqla vurmağa başlamışdılar.

Rabitə əlaqəsində olarkən Kamalın:

- Ay uşaqlar, ehtiyatlı olun, alçaqlar "Ulduz" postunu götürdülər, dediyini eşitdim. Demək, nəzarət müşahidə məntəqələrimizdən biri alınmışdı.

O səngərdən bizim, bizim ərazidən isə onların qarşı tərəfini, qabaq hissəsini aydın müşahidə etmək olurdu.

* * *

Səhər saat 9 olardı. Daşbaşı postunda canlanma var idi. Traktorla zenit qurğusunun qabağını düzəldirdilər. Zenit

qurğularından atılan mərmilər bizim başımızın üstündən keçirdi. Yenidən qurğunun qabağını traktorla düzəltməyə başladılar. Bu dəfə mərmilər bizdən solda, qayalıqda partlamağa başladı. Artıq şübhə yox idi ki, bu postda düşmənlərdir.

Sonradan məlum oldu ki, gecəyəkən Daşbaşı postu alınmış, xeyli əsgərimiz şəhid olmuş, müxtəlif dərəcəli xəsarət alanlarımız - yaralılarımız var idi.

Kamal rəbitə vasitəsi ilə mənə bildirdi ki, Ələvsət, sizdən 150-200 metr irəlində, kolların arxasındakılar kimdir?

Mən diqqətlə baxanda iki nəfərin kolların arxasından bizə tərəf baxdığını görərkən cəld həmin istiqamətə atəş açmağa başladım. Elə bununla da sakitlik pozuldu. Sanki düşmən də bunu gözləyirmiş. Qızgın döyüş başladı. Düşmənin fikri bizi mühasirəyə almaq imiş.

Döyüşün qızgın vaxtı kiçik leytenant Hüseynov Mehman iki nəfərlə mən olan səngərə gəldi. Vəziyyəti soruşdu. Daşbaşı postunu ermənilərin götürdüyünü bildirdim. Mehman və onunla olanlar qayalıqda olan döyüşçülərimizin yanına gedərək atəş açmağa Daşbaşı postuna doğru irəliləməyə başladılar.

Duruş gətirə bilməyən düşmən geri çəkilmirdi. Günorta saat iki olardı. Daşbaşı nəzarət məntəqəsi düşməndən azad edilmişdi. Rəbitə vasitəsi ilə İntiqam mənə bildirdi ki, Ələvsət, postu geri almışdır.

Arxadan bizə iki maşın yaxınlaşdı. Maşından biri mayor, digəri isə polkovnik-leytenant rütbəsində iki zabit düşdü. Burda başçı kimdir? - deyərək polkovnik-leytenant soruşdu.

Mən bunlardan bir az əvvəl yanımıza gəlmiş tabor komandiri mayor Nağı Əliyevi göstərdim və "komandirimiz budur", - deyərək bildirdim. Polkovnik-leytenant xəritəni çıxararaq mayor Əliyevi yanına çağırdı və: - yoldaş mayor, xahiş edirəm ermənilər yerləşən əraziləri bizə göstər.

Yazıq mayor Əliyev ömrü boyu tikinti sahəsində qulluq etmişdi. Gözucu mənə baxaraq işarə ilə bildirdi ki, gəl əraziləri sən göstər. Mən cəld yaxınlaşıb xəritədə düşmən ərazilərini göstərdim. Polkovnik-leytenant hansısa postu geri alacağından danışırdı.

Mən ona - Daşbaşı postunu geri almışsın, ora atmayın deyə bildirdim. Məlum oldu ki, polkovnik-leytenant Qubadlı rayonunda yerləşən hərbi hissənin komandiri, mayor isə onun müavini. Polkovnik israrla Daşdaşı postuna atəş açmaq istəyirdi. Mən onu inandıra bilməyəcəyimi görüb, - bir dəqiqə dayanın, indi diqqətlə baxın, - deyə ratsıyanı götürüb:

- İntiqam, İntiqam eşidirsən məni, çıx qayanın üstünə səni görüm.

İntiqam qayanın üstünə çıxandan sonra mənə inandılar. Polkovnik-leytenant xəritədə Şayaq hündürlüyünü göstərərək, ora gedəcəyik, - deyə bildirdi. Mən ona:

-Yoldaş polkovnik, ora bir günlük yoldur, həm də indi o ərazilər geri çəkilən düşmən qüvvələri ilə doludur, - deyə bildirdim. Polkovnik özü ilə gətirdiyi 10 nəfər əsgəri də götürüb irəliləməyə başladı. Mən onu fikrindən daşındıra bilməyəcəyimi görüb, onlarla Daşbaşı postuna getdim.

Daşbaşı postundan Şayaq tərəfi müşahidə edən polkovnik üzünü mənə tutaraq:

-Sən düz dedin, döyüşçü əsgər.

Ərazini öz gözləri ilə müşahidə edib görəndən sonra o, üzünü əsgərlərinə tutaraq: - yığışın, gedirik, - deyə bildirdi.

Daşbaşı postunun döyüşçüləri son nəfəslərində də düşməne güclü müqavimət göstərmiş, azğın düşməni xeyli itkilərə məruz qoymalarına baxmayaraq, qüvvələrin qeyri-bərabər olduğu döyüşdə torpaq uğrunda şəhid olmuşdular.

Vətən, torpaq uğrunda şəhid olanlar gənc əsgərlər və səfərbərliklə xidmətə çağırılmışlar idi. Şəhid olanlardan

Mehman HÜSEYNOV

16 nəfəri Artilleriya divizionundan, 2 əsgər hava hücumundan müdafiə batareyasından, qalan ikisi isə piyada bölüyündən idi.

<i>Ağayev Ramiz Eldar oğlu</i>	<i>Cəbrayıl</i>
<i>Abdullayev Elçin Eldar oğlu</i>	<i>Qumlaq</i>
<i>Abdullayev Zahid Əvəz oğlu</i>	<i>Daş Veysəlli</i>
<i>Əliyev Etibar İslam oğlu</i>	<i>Mirzəcəanlı</i>
<i>Əmirxanov Süleyman İbrahim oğlu</i>	<i>Kavdar</i>
<i>Cəfərov Murad Hafiz oğlu</i>	<i>Daş Veysəlli</i>
<i>Fərhadov Arif Məhəmməd oğlu</i>	<i>Mərcanlı</i>
<i>Fərhadov Bayram Məhyəddin oğlu</i>	<i>Qumlaq</i>
<i>Fətəliyev Hafiz Məhəmməd oğlu</i>	<i>Şahvəlli</i>
<i>Fərhadov Fərhad İdris oğlu</i>	<i>Mərcanlı</i>
<i>Hüseynov Yusif Musa oğlu</i>	<i>Xələfli</i>
<i>İmanov Müslüm Cəmil oğlu</i>	<i>Böyük Mərcanlı</i>
<i>Kazımov Vahab Yaşar oğlu</i>	<i>Mahmudlu</i>
<i>Məmmədov Rüfət Rəvan oğlu</i>	<i>Maralyan</i>
<i>Məmmədov Faiq Fərman oğlu</i>	<i>Soltanlı</i>
<i>Quliyev Aydın Tapdıq oğlu</i>	<i>Məzrə</i>
<i>Rəhimov Mətləb Əvəz oğlu</i>	<i>Məzrə</i>
<i>Sevdimaliyev Cəbrayıl Əli oğlu</i>	<i>Böyük Mərcanlı</i>
<i>Yusifov Elman Bəhram oğlu</i>	<i>Soltanlı</i>
<i>Şamilov Rövşən Bəhlul oğlu</i>	<i>Qumlaq</i>

Məğlubiyyətin əsas səbəbi isə əvvəllər həmin kəndlərdə yaşamış düşmənlərin ərazilərə daha yaxşı bələd olması idi. Belə ki, onlar sağ və sol cinahlardan hücum edərək nəzarət məntəqəsini mühasirəyə almış, mərkəzdən gələn qüvvə irəliləyərək məntəqəni ələ keçirmişdi.

Biz özümüzü toparlayıb elə həmin gün günorta işğal olunmuş əraziləri geri qaytara bildik. Əməliyyatda mənimlə topçulardan bir qrup əsgər, zabitlərdən Camaləddin

Məhərrəmov, Ziyafət Hüseynov, Mehman Hüseynov və Tofiq Mahmudov iştirak edirdilər.

Onlar öz dəstələri ilə sağ və sol cinahlarda mövqe tutmuş, düşməne ağır zərbələr vurmuş, ərazilərin geri qaytarılmasında əllərindən gələni etmişdilər.

Sonralar Horadiz qəsəbəsi ərazisində əsir götürülmüş rus millətindən olan kəşfiyyatçının özünün televiziya ekranından səmimi etiraf etdiyinə görə, bu ərazilərdə ən ağır döyüşlər Cəbrayıl istiqamətində olub. Heç bir rayon erməni-rus hərbi birləşməsinə qarşı Cəbrayıldakı kimi belə güclü müqavimət göstərə bilməmişdi.

Hərdən yüngülvari atışmalar nəzərə alınsa da, hələ də vəziyyət çox gərgin olaraq qalırdı. Biz hər an təhlükə gözləyir və buna hazır olurduq.

1993-cü il avqust ayının 18-i gecə saat 10-11 radələrində axşamdan başlayan qısamüddətli atışmalar gecədən xeyli keçmiş daha da güclənməyə başladı. Düşmən əvvəlcə iriçaplı silahlardan, zirehli texnika və tanklardan, o cümlədən, ağır toplardan istifadə edərək hərtərəfli, irimiqyaslı hücum keçmişdi. O gecə səhərə qədər çəkin güclü atışmadan sonra qüvvələrin qeyri-bərabər olmasını görən komandanlıq bizə də geriye çəkilməyi, lakin rayon istiqamətinə yox, əks istiqamətə, dağlara tərəf çəkilməyi məsləhət gördü.

Geri çəkilərkən ilk qarşımıza çıxan hündürlüyə qalxıb rayon tərəfi müşahidə edərkən gördüm ki, bizimlə rayon mərkəzi arasındakı ərazidə yerləşmiş düşmənin tank və zirehli texnikaları rayon mərkəzini güclü atəşə tutaraq, mərkəzə doğru irəliləyirdilər. Biz heç cür onlara mane ola bilməzdik. Artıq sağ və sol cinahlar da boşalmış, mühasirə təhlükəsi yaranmışdı. O səbəbdən də bizə geri çəkilməyi əmr etmişdilər.

Dolama yollarla geri çəkilərək rayonun aşağı hissəsində, El yolu deyilən ərazidə mövqe tutaraq müdafiə səddi yarat-

dıq. Bir müddət Kavdar və Sarıcallı yaşayış məntəqələrində düşmənin irəliləməsinin qarşısını saxladıq.

Daha sonra bizi Şeybəy və Quycaq kəndlərinin müdafiəsinə gətirdilər. Qüvvələr bərabər olmasa da biz düşmən hücumlarının qarşısını alırdıq.

Mənim başçılıq etdiyim dəstə Quycaq kəndi ilə Daşkəsən kəndi arasındakı əkin sahəsinin yaxınlığındakı təpənin üstündə yerləşirdi.

* * *

1993-cü il sentyabrın əvvəlində beş günlük atəşkəs elan olunmuşdu. Komandanlıq bizə atəş açmağa icazə vermirdi. Düşmən tərəf bu atəşkəsdən istifadə edərək irimiqyaslı təlimlər keçirir, atəş açılmadığından səngərlərimizə 100-150 m-ə kimi yaxınlaşırdı.

Növbəti gün Daşkəsən kəndi istiqamətindən 4 maşın və 3 tank sürətlə bizə tərəf yaxınlaşaraq təpənin arxasında görünməz oldu. Heç yarım saat keçməmiş təpənin arxasındakı tanklar bizə tərəf irəliləməyə başladı. Tankın arxasınca zəncirvari düzölmüş düşmən əsgərləri də biz istiqamətdə irəliləyirdi. Düşmənlər yenə bizə yaxınlaşaraq geri çəkildilər.

Bu əməliyyat üç gün ərzində hər gün 2-3 dəfə təkrarlanırdı. Biz hər dəfə bu haqda mərkəzə məlumat versək də, hər dəfədə də bizə atəş açmamağı tapşıırırdılar. Sentyabrın 8-də günortadan sonra qarşı tərəfdən Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin nişanları olan üç maşın irəlindəki təpənin üstündə görüldü. Onlar əlləri ilə bizə tərəfi göstərərək bir xeyli danışandan sonra geri qayıtdılar. Həmin gün biz səngər qazmaqla məşğul olduq.

Gecə kiçik leytenant Məmmədov Sevindik bizi dəyişdi və biz istirahət üçün geri gəldik. Mən Sevindiyyə səngəri

dərinləşdirməyi xahiş etdim. Səhər saat 5-ə yaxın qaldığımız evin yaxınlığına mərmilər düşməyə başladı. Yorğun olduğumdan durmaq istəmirdim.

Əmirov Elçinin:

- Əlövsət, qalx, indi bu evi də vuracaqlar. Mən zarafatla Elçinə dedim:

- Qorxma, bir, ikisini atıb dayanacaqlar.

Həyətə çıxanda gördüm ki, kənd od tutub yanır. Cəld səngərə tərəf qaçmağa başladım. Mahir adlı oğlanın arxamca gəldiyini görüb: sən mülki adamsan geri qayıt, - desəm də o məndən əl çəkməyib arxamca irəliləməyinə davam etdi.

Əraziyə çatanda ilk qarşıma çıxan Paşayev Rasim oldu. O, yeddi əsgərlə düşmən tərəfi müşahidə edirdi.

Mən: - Rasim, vəziyyət necədir? - deyə soruşdum. Rasim bildirdi ki, düşmən tankları səngərimizi alıb. Sağ və sol cinahlardansa xəbərim yoxdur.

Düşmənlə aramızda iki yüz metrə qədər məsafə olardı. Onlar özləri də bilmədən tələyə düşmüşdülər. Geri çəkilmək üçün mütləq həmin hündürlüyə - təpəyə qalxmalı idilər. Hücum etmək istəsələr isə qarşıdakı, bizim nəzarətimizdə olan təpəni aşmalı idilər. İrəli hərəkət edən vurulur, geri qayıdan öldürülürdü.

Bizim iki RPQ-7 qumbaraatan silahımız hazır vəziyyətdə idi. Tankın hərəkət etməsini gözləyirdik. Nəhayət tank irəli hərəkətə başladı. Qumbaraatanlar ikisi də eyni vaxtda atəş açdılar. Tank fırlanaraq yerində qaldı. Topçularımız da deyilən hədəfləri çox dəqiqliklə məhv edirdilər. Saat 10 olardı. Bizə hələ də kömək gəlməmişdi. Doqquz nəfərlə böyük bir qüvvənin qarşısını mərdliklə saxlaya bildirdik.

Təxminən gündüz saat ikidə arxadan bizə bir ağ NİVA və qara ZİL-131 markalı maşın yaxınlaşdı. Niva maşınından düşüb gələn general Zaur Rzayev idi. O, bizə yaxınlaşaraq

uca səslə:

- Atəşi kəsin, - deyə əmr etdi. Onun yanında bir qadın da vardı. Səhv etmirəmsə, bu qadın gürcü jurnalisti Caladze idi. Bir neçə nəfər isə generalın cangüdəniydi.

Mən general Rzayevə yaxınlaşaraq:

-Yoldaş general, atəşi necə kəsək, düşmən hücum edib postlarımızı alıb, indi də kəndi almaq istəyirlər, - deyə müraciət etdim. Bu sözü eşitcək, o məni vurmaq istəyirmiş kimi əlini yuxarı qaldırıb - panika yayma, atəşkəsi niyə pozursunuz? - deyə ucadan qışqırdı.

Bu vaxt briqada komandirimiz Əhmədov da 60-70 nəfərlə köməyə gəldi.

General Zaur Rzayev vurulan düşmən tankını və cəhənnəmə vasil edilmiş canlı qüvvəni görüb qəflətən:

-İgidlər, irəli, hücum, - deyə əmr etdi.

Əmr verilən kimi irəli hərəkətə başladıq. Hər tərəf düşmən meyiti ilə dolu idi. Bir yerdə isə 8 meyit yanyana düzülmüşdü. Adını unutduğum bir döyüşçü (Füzulidə şəhid oldu) meyitlərdən birinin yanında dayanaraq onu diqqətlə nəzərdən keçirir, sağa-sola boylanırdı.

Əsgər qəflətən: - Ay uşaqlar, mən bunu tanıyıram dedi. O mənimlə bir yerdə rus ordusunda qulluq edən Sərkisiyandır, - deyə bildirdi. Mən hər ehtimala qarşı meyitin cibindən hərbi biletini götürüb baxdım. Əsgər çox düz deyirdi. Stepanakertdən olan Sərkisiyan.

Hətta düşmənin növbəti hücumunun qarşısını alandan sonra, biz hücum edib düşmənin qərarlaşdığı bir neçə məntəqələrini də ələ keçirdik. Hücumlarımızın daha da kəsərli alınmamasının əsas səbəbi düşmənin hündürlükdə yerləşməsi idi. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, biz düşməni xeyli itkilərə məruz qoymuşduq.

Sonralar əsir götürülmüş erməni əsgərinin dediyinə görə Şəybəy və Quycaq yaşayış məntəqələri istiqamətində 350-yə

yaxın canlı itkisini və güclü müqaviməti görüb onlara geri çəkilmək əmri verilibmiş. Güclü müqavimətə dözməyən düşmənlər xeyli geri çəkilməli olmuşdular.

(Daha sonralar "Həmsəri" qəzetinin 11 noyabr 1993-cü il tarixli 35-ci (203) sayında "Cümə əməliyyatı davam edir" başlığı altında verilən yazıda sabiq SSRİ-nin Sərhəd Qoşunlarının Hadrutdakı dəstəsinin ("poqranotryadın") həyatında yerləşən xüsusi ekspedisiya korpusunun hərbi qulluqçusu, adının gizli saxlanması xahiş edən rus mənşəli zabit qəzetin əməkdaşına bunları söyləmişdi:

- Oktyabr ayının 21-də axşam saat 23 radələrində əmr verildi ki, hərbi texnikanı qaydaya salsınlar, silahlarını da döyüş üçün hazır vəziyyətə gətirsinlər. Bu xüsusi dəstədə 1430 nəfər döyüşçü vardı. Onlardan 70-75 nəfəri milliyətcə rus və ukraynalı muzdlular, qalanları isə erməni və xarici ölkələrin millətlərindən ibarət idi. "Dəstədə 14 nəfər Livan vətəndaşı, 3 nəfər ABŞ vətəndaşı, 9 nəfər Yunanıstan, 2 nəfər Türkiyə, 5 nəfər Fransa vətəndaşı var idi ki, onların hamısı milliyətcə erməni idi.

Əməliyyata başçılıq edən mayor SSRİ sərhəd qoşunlarının zabiti idi və bu yerlərin hər cığırına bələd idi. Oktyabrın 22-də səhər saat altıya yaxın biz "cümə əməliyyatı"na başladığımızda 45 tank, 13 BTR, 18 BMP, 4 döyüş vertolyotu vardı. Həmişə də kəşfiyyata çıxanda minik maşınlarımızın böyrünə xüsusi hazırlanmış "Beynəlxalq Qırmızı Xaç Cəmiyyəti"nin nişanını yapışdırırdıq. Əməliyyat zamanı iki yerə bölünməliydik. Birinci dəstə Cəbrayıl, ikinci dəstə isə Horadiz istiqamətinə getməli idi. Köndələn çayın Araza töküldüyü yerdə olan Əhmədbəyli kəndinə qədər ərazini işğal etməliydik.

Cümə günü - oktyabrın 22-də saat 11 radələrində Pirəhmədli tərəfdən bizə qarşı güclü qüvvə gəlirdi. Tanklarımızı bərk atəşə tutdular. Hərbi maşınlarımızın üstünə yağan

güllədən göz-gözü görmürdü. Amma nədənsə tanklarımızın heç biri məhv olmurdu. Texnikaları yoxlayarkən bizə məlum oldu ki, atılan güllələr "uçebni" imiş. Yəqin azərbaycanlılar silahlanan vaxtı səhvə yol veriblər.

Gözəgörünməz döyüşçü (boyeviki-nevidimki) əsgərlər bizə qarşı hücumə keçdilər. Nəritiyə şütüyən, kənarında 339 rəqəmi yazılmış T-80 markalı tankımızın üstünə qəfildən 3 əsgər atıldı tankda olan livanlı və fransalı muzdlu döyüşçülərimizi məhv etdilər. Şəxsən mən qorxdum və komandanlığa ratsiya ilə bu haqda məlumat verdim. Əmr verdilər ki, yubanmadan geri dönün, yoxsa mühasirəyə düşərsiniz.

Saat 14-də biz Hadruta çatdıq. Qərərgah rəhbərliyinin məlumatından bildik ki, əsgərlərimizin 145 nəfəri həlak olub. Maşından düşən Artur adlı praporşik sevinclə bildirdi ki, artıq Horadiz bizim əlimizdədir.

Cəbrayıl istiqamətində olan döyüşçülərimiz ratsiya ilə xəbər verdilər ki, 339 nömrəli tankın ekipajı məhv olub və bizim mövqeləri atəşə tuturlar. Sonra isə nəzarətçi postlarımızdan xəbər verdilər ki, onlar bizim əlimizdə olan 4-5 kəndləri əllərinə keçirərək, orada yerləşdirdiyimiz 350-yə yaxın əsgərlərimizi məhv ediblər.)

Rayon işğal olunandan sonra bizi təlim-məşq məntəqələrindən birinə gətirdilər. Bu təlim mərkəzində həm təlim keçirilir, həm də briqada yeni əsgər və zabit heyəti ilə komplektləşdirilirdi. Təlimlər başa çatandan sonra bizi Ağdam döyüş bölgəsinə gətirdilər.

Nədənsə ilk hücumumuz çox uğursuz alındı. Təkcə bu döyüşdə 80-ə yaxın şəhidimiz olmuş, xeyli sayda yaralılarımız vardı. Bunun əsl səbəbkarı tabora təhkim olunan bələdçilər olmuşdu.

Bu ərazilərdə də xeyli düşmən hücumunun qarşısını alandan sonra bizi başqa bir əraziyə, Murov döyüş bölgəsinə

gətirdilər.

Bir neçə uğurla nəticələnən döyüş əməliyyatlarında iştirak etdim. Atəşkəs rejimindən sonra xidmət müddətim başa çatdığına görə ordudan tərxis etdilər.

Həzrətquliyev Əlövsət Əli oğlu Qarabağ müharibəsi veteranıdır. Xətai rayonundakı yataqxanalardan birində məskunlaşıb. Öhdəsində iki azyaşlı övladı: - Əli adlı oğlu, Günel adında bir qızı var. Qarabağ uğrunda gedən döyüşlərdə gözündən aldığı qəlpə yarası o ağır və qanlı günlərdən bir yadığıdır.

ZABİTİN DÖYÜŞ YOLU

-Tez olun, tez olun ay uşaqlar, amma bir az ehtiyatla hərəkət edin!

Gecənin sakitliyini pozan bu asta səsə verilən komandalar hücumə keçən əsgərlərimiz üçün növbəti işarə idi. Əsgərlər bir-birinin arxasınca sakit, səs salmadan irəliləyirdilər. Hələ təyin olunmuş əraziyə xeyli məsafə qalırdı.

Məsafədən asılı olmayaraq, tam sakitliyə riayət edən döyüşçülər bir neçə saat sonra planlaşdırılmış növbəti hücum əməliyyatına başlayacaqdılar. Artıq bir neçə saatdan sonra hücum dəstəsi təyin olunmuş ərazidə idi. Dəstə əvvəlcədən tərtib olunmuş plana uyğun olaraq hücumə mərkəzi hissədən keçməli, düşməni çaşdıraraq diqqəti yayındırmalı, bu az zaman kəsiyində isə sağ və sol cinahlar hücumu uğurlu sonluqla başa çatdırmalı idilər. Hər şey plan üzrə gedirdi. Əraziyə tam sakitlik çökmüşdü.

Bu sakitliyi anidən verilən əmr pozdu:

-Dəstə, irəli, hücumə!

Bu səs hücumə keçən döyüşçülərə komanda verən taqım komandiri baş leytenant Həsənov Sabirin növbəti hücum əmri idi. Minalanmış sahəni keçərək arxada qoymuş dəstə rahatlıqla irəli hərəkət etməyə başladı.

Həsənov Sabir Əyyub oğlu 1962-ci il iyun ayının 18-də Zəngilan rayonunda qulluqçu ailəsində anadan olub. Zəngilan şəhər 1№-li orta məktəbdə 1979-cu ildə təhsilini başa vurub, ali məktəbə qəbul olunmaq üçün sənədlərini institutlardan birinə verib. Lakin müsabiqədən keçə bilmədiyindən, 1979-cu ildən 1981-ci ilə qədər Bakı Məişət Kondisionerləri zavodunda əmək fəaliyyətinə başlayır.

Sənaye müəssisəsində xeyli təcrübə toplayıb püxtələşmiş Sabir 1981-ci ildə sənədlərini Ç. İldırım adına Azərbaycan

Politexnik İnstitutuna verir. Yüksək nəticə ilə həmin ali tədris ocağının avtomobil nəqliyyatı şöbəsinə qəbul olur. Bu tədris ocağında ixtisasdan əlavə olaraq, hərbi kafedrada reaktiv artilleriya silahları üzrə də tam kursu bitirir.

1986-cı ildə ali məktəbi bitirən gənc Sabir təyinatla öz doğma rayonuna gələrək, nəqliyyat müəssisələrindən birində mexanik kimi əmək fəaliyyətinə başlayır.

Məlum Qarabağ hadisələri başlayanda əvvəlcə 1991-ci ilin ortalarından könüllü olaraq, daha sonra isə yəni 1992-ci ilin mart ayından Zəngilan rayon Hərbi Komissarlığının çağırışına əsasən rayonda yaradılmış Ərazi Müdafiə Batalyonunda hərbi xitmətə başlayır.

Həsənov Sabirin özünün dediklərindən: - Mən ilk günlərdən motoatıcı taqımlardan birinin komandiri kimi xidmətə başladım. Əlbəttə, ali məktəbdə, hərbi kafedrada öyrəndiyim hərbi biliklər burda, indiki məqamda mənim köməyimə yetərinə çatdı.

Özünüz təsəvvür edin ki, xidmətə çağırılmış gənc əsgərlərin hərbi texnika, silah və sursatla necə çətin davranışını gördükcə əziyyətim birə-beş artırdı.

Gənc əsgərləri öyrətmək, onları əsil döyüşçü kimi hazırlamaq mənim əsas vəzifəm oldu. Mən buna məcbur idim. Qısa müddətli hazırlıqdan sonra ilk döyüşlərdən birinin iştirakçısı oldum. 1992-ci ilin aprel ayının 9-da Ağkənd uğrunda gedən döyüş öz ağırlığı ilə həmişə yadımdadır.

Hücum səhər saat 6-da başladıq. Əvvəl-əvvəl irəliləməkdə çətinlik çəkən döyüşçülərimiz get-gedə əraziyə nəzarəti gücləndirərək, hücumun kəsərini artırırdı.

Onu da nəzərə almalıydıq ki, bu kənd rayon mərkəzindən xeyli uzaqda yerləşdiyindən, operativ məlumatlar hərbi hissəyə və geriyyə çox ləng çatdırılırdı. Bu hücum zamanı da briqada ilə əlaqə gec yarandığından, rayon əhalisi və

hissənin döyüşçüləri bizim əsir alındığımız haqqında gəzən müxtəlif şaiyələr, söz-söhbətlər eşidiblər.

Növbəti gün biz düşmən yerləşən hündürlükdəki ərazini ələ keçirdiyimizi xəbər verəndə hamının necə sevindiğini görmək olduqca xoş idi. Uğurlu nəticədən hər kəs razı qalmışdı. Hər bir döyüşçünün üzündə sevinc, təbəssüm hiss olunurdu. Uğurla nəticələnmiş əməliyyatdan sonra mənə həmin bölüyə komandir təyin etdilər.

1992-ci ilin oktyabr ayında mən yeni adla yaradılmış hərbi hissədə siyasi işlər üzrə komandirin müavini təyin olundum. Elə həmin ayın sonlarına yaxın qonşu Qubadlı rayonunun ərazisi olan Topağac yüksəkliyi uğrunda gedən hücum əməliyyatında da iştirak etdim.

Biz bu ərazidəki hərbi hissəyə kömək etmək üçün gəlmişdik. Hücum çox uğurlu alındığından döyüşçülər dayanmaq bilmir, irəli hərəkət etməyə can atırdılar. Biz üç dəstəyə bölünmüşdük. Bir dəstəyə kapitan Vəli Bayramov, bir dəstəyə leytenant Ceyhun Məmmədyarov, o biri dəstəyə isə mən başçılıq edirdim (onu da deyim ki, polkovnik-leytenant Ceyhun Məmmədyarov hazırda hərbi hissələrdən birinin komandiridir). Hücumu səhər tezdən keçməli idik. Bu əməliyyat haqda bütün əsgər və zabit heyəti məlumatlandırılmışdı. Döyüşə az qalmış əsgərlərdən biri mənə yanaşaraq:

-Yoldaş leytenant, olar müraciət edim? - dedi.

Mən: - Buyur, əsgər, olar, - deyəndə...

- Yoldaş leytenant, olarmı ki, döyüş vaxtı mən sizdən də bir az irəliddə hərəkət edim, deyə - söylədi.

Düzü, mən belə müəmmalı müraciəti ümumiyyətlə, heç vaxt gözləməirdim.

- Niyə, əsgər, nə olub, axı buna səbəb nədir?

-Şəhid olmuş əmioğlumun qisasını elə bu döyüşdəcə almaq istəyirəm,- deyə gözləri yaşla dolmuş qarayanız əsgər

cavab verdi.

Mən bir qədər fikirləşəndən sonra onu sakitləşdirmək məqsədilə:

-Sən bu döyüşə elə mənimlə bir yerdə gedəcəksən, - deyə cavab verib onu sakitləşdirdim. Hətta qızğın döyüşlər, ən çətin, ən ağır vaxtlarda belə döyüşçülərin həmişə komandır sözüne, komandır məsləhətinə ehtiyacı olub.

Hücum əmri verilən kimi irəli hərəkətə başladıq.

Mənim rəhbərlik etdiyim dəstə qurulmuş plana əsasən mərkəzdən irəliləməyə başladı. İrəli hərəkətimiz uğurla davam edirdi. Nədənsə, ortaya kiçik bir sakitlik çökmüşdü. Ortada minalanmış sahə olduğundan, mən əsgərlərə tapşırımdım ki, onlar ancaq təyin olunmuş, nişan və işarələr qoyulmuş yerlərdən keçsinlər.

Elə bu tapşırıq bizim döyüşçüləri düşmən minasından qorudu.

Bizdən arxada gələn ehtiyat qüvvələr Qusar batalyonu adı ilə tanınan döyüşçülər idi. Bu batalyonun da sıraları xeyli seyrəlmiş, onlar da azlıqda qalmışdılar.

Ona görə də onlar ehtiyat qüvvə kimi arxadan hərəkət edirdilər. Hərəkət zamanı minalanmış ərazidə diqqətsizlik etmiş, bir neçə döyüşçü minaya düşmüş, müxtəlif dərəcəli xəsarətlər almışdılar.

Get-gedə irəli hərəkətimiz yavaşmağa başlayırdı. Buna səbəb düşmənlərin bizdən yüksəkdə olması idi. Biz mütləq irəli getməliydik. Burda qalmaq özünə qəbir qazmaq, ölüm demək idi. Ona görə də biz şərti adı "Qayalıq" olan ərazini mütləq ələ keçirməliydik.

Son dəfə toparlanıb "Qayalıq" ələ keçirdik və digər cinahdan hərəkət edən Ceyhunun dəstəsi ilə birləşdik. Kapitan Vəli Bayramov da tapşırığın öhdəsindən uğurla gələrək, təyin olunmuş cinahda bizi gözləyirdi.

Bu qayanın düz üstündə kim tərəfindənsə boş bir konserv

qutusu qoyulmuşdu. Mən qayanın arxasından başımı qaldırıb irəli baxmaq istərkən, düşmən snayperi atəş açıb.

Sırf bir təsadüf məni xilas etdi. Belə ki, irəlidə nə olduğunu və müşahidə etmək məqsədilə başımı qaldırıb, bir saniyədən sonra ayağımın altına baxmaq üçün əyildiyimdən snayper atəşi bir an gecikdi.

Ani zamanda gözümlərin qabağındakı boş konserv qabının necə parça-parça olub ətrafa dağıldığını gördük. Demək, hələ qismətimdə ölmək yox, yaşamaq var imiş.

Ceyhun məni qucaqlayıb öpə-öpə:

- Qardaş, Sabir, Vallah ta sənə ölüm yoxdur, - deyərək, məni qolları arasından buraxmaq istəmirdi.

Bax elə bu sevincli anlarda, bu yerdə şair-publisist Alqayıtın Qarabağ haqqında dediyi gözəl şeiri yadıma düşdü:

**Bir zaman eys-işrət, kef oylağıydı,
Döyüş meydamdır indi Qarabağ.
Qoynunda yer verdi düşmənlərinə,
Beləcə itirdi zəndi Qarabağ.**

**"Xarı Bülbül" ünün yanağı soldu,
Yolçusu yorulub, bu necə oldu?
Ağdamın, Füzulin görünməz oldu,
Yolların dumandı, çəndi Qarabağ.**

**Yad atların yurda çəhlim saldığı,
Nahaq işin haqdan qisas aldığı,
Alqayıtın oxuduğu, çaldığı,
Nalədi, fəryaddı, ündü Qarabağ.**

Əməliyyat uğurla başa çatdı. İndi əyləşib rahat nəfəs almaq, necə deyərlər dincəlmək olardı. Əsgərlər bu uğurdan

sonra şirin-şirin söhbətləşirdilər. Onlardan birinin etdiyi söhbət hələ də qulaqlarımdan getmir.

O, babasından eşitdiyi erməni-müsəlman davası haqqında olan, Bakıda baş vermiş qanlı hadisələrdən birini məzəli şəkildə döyüşçülərə danışdı:

-Ey mənim döyüşçü yoldaşlarım, bu ağır və çətin gündəki dostlarım. Rəhmətlik babam söhbət edib deyərdi ki, 1905-ci illərdə iki millət arasında iğtişaş salmaq məqsədi ilə İrəvandan bir qrup təxribatçı erməni Bakıya gətirirlər.

Özünü hamıdan qoçaq və igid hesab edən həmin ermənilərdən biri qoca və yaşlı bir müsəlmanı öldürür. Ondan sonra lovğalanaraq hər yerdə özünü tərifləyir və gördüyü cinayətlə fəxr edərmiş.

Bir gün o, küçədə getdiyi yerdə 18 yaşlı Bakı camaatından gənc bir oğlan onun qarşısına çıxıb deyir:

- O türk oğlunu öldürən erməni qoçağı sənsən?

Erməni cavab verir:

-Hə, bəs nə, mənəm!

Oğlan bu erməninin başından yekə cavabını eşidən kimi əl atıb cibindən tapançasını çıxarır, erməni quldurunun bədəninə dalbadal üç güllə yeridərək öldürür. Gənc oğlanın bu hərəkətini görənlər yaxınlıqda olan erməni diğaları pərən-pərən düşüb, güclə qaçıb canlarını qurtarırlar. Bu hadisədən sonra daha heç bir vaxt ermənilər qorxularından heç kəsə dəyib dolaşmır, aranı qarışdırmağa cəhd göstərmirlər.

* * *

Ortaya ani olaraq sakitlik çökmüş, hamı xəyalən hələ də uzaq olmayan keçmişə qayıtmışdılar. Bu qısa istirahətdən sonra sakit bir şəkildə əsgərlərlə söhbətləşməyin vaxtı çatmışdı. Axı, insan olan kəs çəkdiyi əməyin, zəhmətin bəhrəsini görəndə müəyyən qədər sevinir.

Mən döyüşdən sonra şəxsi heyəti və fərqlənmiş əsgərləri təbrik etdim. Təbrikdən, uğurlu əməliyyatın nəticəsindən döyüşçülər həddən artıq sevincək olmuşdular, kefləri ala buludda idi.

Ələ keçirdiyimiz yüksəkliyi həmin ərazinin döyüşçülərinə təhvil verib öz hissəmizə qayıtdıq. Hərbi hissəyə qayıtdıqdan sonra məni hissənin komendantı vəzifəsinə təyin etdilər.

1993-cü ilin may ayından oktyabr ayına qədər yeni adla yaradılmış hərbi hissədə komendant vəzifəsində xidmətimi davam etdirdim.

Qısa bir müddət keçəndən sonra məni briqadada yaradılmış zenit-raket artilleriya divizionuna komandir təyin etdilər. Artilleriya qurğuları ilə işləməyi bacaran əsgər və zabitlərin sayı çox az, demək olar ki, yox dərəcəsində idi. Mən gənc çağırışçıları bu silahlarla tanış edib öyrətməkdən əlavə, həm də düşmən hücumlarının qarşısının alınmasında xidmət göstərirdim. Bu iş bir ixtisaslı zabit kimi mənim öhdəmə düşmüşdü.

Daha bunun əlavə izaha nə ehtiyacı?

Rayon işğal olunana qədər bu vəzifədə xidmət göstərdim.

1993-cü il oktyabr ayının 29-da Zəngilan rayonu mənfur düşmənlər tərəfindən işğal olundu. Bir neçə gündən sonra bizi Goranboy rayonu ərazisində yerləşən Goran təlim-məşq mərkəzinə gətirdilər. Təlim mərkəzində yeni adla hissəmiz təlimlərə başladı.

Burada gündəlik nəzəri və praktiki məşğələlərlə yanaşı, hərbi hissə yeni çağırılmış əsgər və zabit heyətilə komplektləşdirilirdi. Söz-söhbət gəzirdi ki, bizi tezliklə döyüş bölgələrindən birinə aparacaqlar. Lakin hansı bölgəyə, heç kim bilmirdi.

Növbəti günlərin birində hərbi hissədə canlanma hiss olunurdu. Heç kim heç nə deməsə də, bu canlanmanın nə ilə nəticələncəyini təxnini olaraq hamı hiss edirdi. Axşamüstü zabit heyətini təcili olaraq qərargaha çağırıdılar. Qərargahdan qayıdan zabitlər əsgərlərə yır-yığış etməyi, səfər üçün hazırlıq olmağı tapşırdılar. Hamı yola çıxmaq əmrini gözləyirdi.

Nəhayət, əmr verildi. Maşın və texnikalar kolonna şəklində düzülüşdü, əsgər və zabit heyəti isə son hazırlığını görürdü. Axşamüstü yola çıxan hissəmiz səhərə yaxın deyilən əraziyə çatdı.

1994-cü ilin yanvar ayında bizi Füzuli rayonunun ərazisindəki döyüş bölgələrindən birinə gətirdilər.

Qısa bir vaxt ərzində ərazi ilə tanış olub, Horadiz yaşayış məntəqəsi istiqamətində hücum keçdik. Hücumumuz çox uğurlu alındı. Hələ heç adlarını belə bilmədiyimiz hündürlükləri, işğal altında olan əraziləri geri qaytarırdıq. Öldə olunan uğurdan sevinən əsgər və zabitlər dayanmaq bilmir, hey irəliyə can atırdılar.

Əlbəttə, vətəni, torpağı sevən əsgər və zabitlərdən başqa cür addım gözləmək olmazdı.

Mən hündür bir təpədə müşahidə məntəqəsindən hücumun gedişatını izləyir, döyüşçülərə hansı cinahlardan hərəkətin daha münasib olduğunu deyir, bununla yanaşı, artilleriyaya da korrektirovka verirdim. Mənimlə yanaşı yerləşən müşahidə məntəqəsində başqa hərbi hissənin zabitləri də öz döyüşçülərinə tapşırıqlar verir, hücumun hansı səmtdən, hansı tərəfdən daha uğurla alınacağına aid göstərişlərini bildirirdilər.

Horadiz yaşayış məntəqəsi artıq bizim nəzarətimizə keçmiş, düşmən qoşunlarını xeyli geri oturtmuşduq. Qısa istirahət üçün vaxt da qazanmışdıq.

Az vaxt ərzində yoldaşlarla tanışlığa başladım. Kiçik leytenantlar Məhərrəmov Camaləddin, Hüseynov Mehman, Məmiyev Nazim, Mahmudov Tofiq və Hüseynov İlqar özləri haqda, iştirakçısı olduqları qanlı döyüş səhnələrindən yaddaqalan, maraqlı epizodlar danışmağa başladılar. Kimsə hətta arada bir neçə şeir də söylədi.

Şirin söhbəti yaxınlığımızda partlayan mərminin qulaq-batırıcı gurultusu kəsdi. Hər kəs yenidən müşahidə aparmağa, atəş açılan yeri, nöqtəni dəqiqləşdirməyə çalışdı. Atəş açılan nöqtəni ilk təyin edib, həmin ərazini top mərmilərinin köməyi ilə məhv edib "şumlayan" elə zabit Mehman Hüseynov oldu.

Qaranlığın düşməsilə hər tərəfə sakitlik çökmüşdü. Gecənin sakitliyini pozan tək-tük atəş səsləri nəzərə alınmazsa, nisbi sakitlik yaranmış və dincəlmək üçün vaxt var idi. Arxada torpaq qazmada əyləşib səhərki hücum haddında fıkirləşirdik. Bu hücum haqqında bizim öz planlarımız var idi.

Səhər saat 5-də növbəti hücumla keçdik. Bizim artilleriya düşmənin qərarlaşdığı səngər və nəzarət məntəqələrini darmadağın edir, motoatıcı bölmələrimiz isə həmin əraziləri ələ keçirirdilər.

Bu arada Nazirliyin əmrinə əsasən bir neçə hərbi hissəni ləğv edib, şəxsi heyət və texnikaları briqadalar arasında bölüşdürdülər.

Bizim hissəmiz də ləğv olunmuş hissələr sırasında idi. Yeni adla yaranmış hərbi hissəyə bizdən başqa, o biri hissələrdən də əsgər və zabit heyəti təyin olunmuşdu.

* * *

Yeni yaradılmış hərbi hissəyə polkovnik-leytenant Fəxrəddin Cəbrayilov komandir təyin olunmuşdu. Polkovnik Cəbrayilov döyüslərdə uğur qazanmış, peşəkar

bir zabit idi. Ciddiliyi ilə həmişə başqalarından seçilirdi.

Yuxarıda adlarını qeyd etdiyim topçuları bizim sərəncamımıza verdilər. Həmin zabitləri tanıdığımdan, düzü, özüm də çox sevindim. Mən qısa vaxt ərzində onların bacarığına, döyüş qabiliyyətinə heyran olmuşdum.

Necə də sevindirici hal idi ki, bu artilleriya divizionunu bizim briqadanın tərkibinə daxil etmişdilər. Bu işdə Artilleriya rəisi kapitan Elşad Həsənov, artilleriyanın qərargah rəisinin müavini leytenant Mahir Məmmədov da divizionun ərazi üzrə yerləşməsindən ötrü əllərindən gələni edirdilər.

Məmmədov Mahir orta ixtisas təhsilini Gəncə şəhərində alsa da, Mərkəzi zabitlər kursunda təkmilləşdirmə kursunu qısa müddət ərzində müvəffəqiyyətlə başa vurmuşdu. Kursu bitirən kimi kiçik leytenant rütbəsi verib onu xidmətini davam etdirmək üçün öz ərazimizdəki hissələrdən birinə göndərmişdilər.

Bir xeyli adını bildiyimiz və bilmədiyimiz yaşayış məntəqələri işğaldan azad olunmuş, döyüşçülərimiz həmin məntəqələrdə yerləşmişdi.

Əsl qisas anı, intiqam vaxtı idi.

Növbəti hücumumuz Lələtəpə istiqamətində oldu. Mən bilmirəm ki, bizim döyüşçülərə bu həvəs, ruh yüksəkliyi hardan gəlmişdi. Qısa bir vaxt ərzində həmin yüksəklik də bizim nəzarətimizə keçdi.

İndi bir az dincəlmək olardı. Gözləmədiyimiz halda, nədənsə, hətta arada bir günlük istirahət də verildi. Əlbəttə, bu döyüşçülərin istirahət etməyə, dincəlməyə haqları var idi. Amma verilməsəydi də istirahət heç kimin yadına düşmürdü.

Axşamüstü yüksək rütbəli zabitlərin təcili toplantısı çağırıldı. Mən də həmin toplantıda idim. Yeni, növbəti əmr gəlmişdi. Bu əmrə əsasən, biz yeni döyüş bölgəsinə getməli idik. Mən bir zabit kimi çox yaxşı bilirdim ki, əmr müzakirə

olunmur, amma buna baxmayaraq:

- Cənab polkovnik-leytenant, müraciət etmək olar? - deyə briqadanın komandiri Fəxrəddin Cəbrayilova üzümü tutdum.

- Buyur, baş leytenant, eşidirəm.

- Cənab polkovnik, bəs bu olduğumuz ərazilər? - dedikdə:

- Bu əraziləri başqa hissəyə tapşıracaqlar. Gedin səfərə hazır olun. Daha vacib tapşırıqlar var, - deyə cavab verdi.

Mən çox sonralar bu vacibliyin nə demək olduğunu özüm üçün aydınlaşdırdım.

Axşamdan yola düşən maşın karvanı səhər təyin olunmuş əraziyə çatdı. Bu ərazi "Azərbaycanın Sibiri" adlanan Murov ərazisi idi. Hər tərəf qalın qarla örtülmüşdü.

Mən dekabr ayında bir dəfə Artilleriya divizionunun kəşfiyyat rəisi leytenant Mehman Hüseynovla növbəti hücum gedərkən, qalın qarla örtülmüş bir ərazidən keçməli olmuşduq. Yazda qar əriyəndən sonra təsadüfən elə həmin ərazidən keçəndə az qalmışdım ki, şoka düşəm. Bizim üstü ilə hərəkət etdiyimiz qarın altında böyük bir qaya var idi. İndi həmin qayanın arxasında dayanan "PAZ" markalı avtobus heç bir tərəfdən görünmürdü. Əgər təsadüfən o vaxtlar birimiz həmin qarın altına düşsəydik, yəqin ki, bizi tapmaq çox çətin olardı. Dediyim kimi, ərazi öz sərt iqlimi ilə bizə meydan oxuyurdu.

* * *

Kiçik fasilə zamanı yenə də əsgər və zabidlər başlarına gələn qərribə və maraqlı, yadda qalan hadisələrdən danışirdilər.

Zabit Mehman da uşaqlıqda başına gələn maraqlı bir hadisəni danışmağa başladı:

- Uşaq vaxtlarımız idi. Avqust ayının son günləri

yaxınlaşdı. Hamımız sentyabr ayının birini gözləyir, məktəbə hazırlaşır və onun açılmasını səbirsizliklə gözləyirdik.

Məhlə uşaqları sözü bir yerə qoyub çaylaq kənarındakı bağa üzüm yeməyə gedirdilər. Mən də naəlac qalıb onlarla getməli oldum.

Bağa çatmağa az qalmış yolun kənarı ilə ayağını çəkə-çəkə, asta-asta gedən bufetçi Məhərrəm kişi ilə uzun Nadir kişini görəndə bir az ayaq saxlamalı, bu kişilərin keçib getməsinə gözləməli olduq. Qonşu olan bu kişilərin hər ikisi işə işçisi idi. Məhərrəm kişi isə Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısı idi. O üzdən də rayonda hamı ona mehribanlıqla yanaşır, hörmətini saxlamağa çalışırdı. Çaylaq kənardakı isə ət tədarükü məntəqəsinin inəklərini otaran Namazalı kişi ilə İsrafil oğlu Hüseyin kişi adəti üzrə həmişəki kimi zümzümə edə-edə bağa tərəf yaxınlaşdı.

Qaraş kişinin evinin arxasındakı bağa, böyük qoz ağacının yanına çatanda hərə özü üçün bir dağdağan ağacını gözlətdi. Mən də rahat çıxma biləcəyim hündür dağdağan ağaclardan birinə dırmaşdım. Hərə bələdlədiyimiz bir ağaca çıxıb elə yerimizi təzəcə rahatlamışdıq ki, bir də gördük bağın qarovulçusu Mirzəcanlı Ədil kişi ağacın altından, aşağıdan bizi səsləyir. Belə məqamı heç birimiz gözləmədik. Mənimlə olan yoldaşlarım Əlif, Sabir və Nazim məndən aşağıdakı ağacda olduqlarından bağın qoruqçusunun gəldiyini görüb mənə xəbər vermədən cəld ağacdan düşüb qaçmışdılar.

Mən nədənsə, qüruruma sığışdırıb qaçmağı ağıma belə gətirmirdim. Bağ qarovulçusunun barmağının işarəsinə əməl edərək üsulluca ağacdan düşüb düz Ədil kişinin qarşısında dayandım. Ədil kişi mənə:

-Ə, ay bala, kimin oğlusan, bu bağda nə gəzirsən? - deyə soruşanda mən:

-Həsən kişinin oğluyam, baytar həkimi Həsən kişinin, deyə cavab verdim. Ədil kişi məni başdan ayağa qədər süzərək qolumdan yapışıb yola qədər gətirdi və heç bir söz demədən uşaqlardan yığılıb qalmış üzümləri də mənə verib evimizə yola saldı.

Həmişə zəhmli görünən bu kişinin məni sakitcə evimizə yola salması məni və məni qoyub qaçan yoldaşlarımı da heyrətə gətirmişdi.

Sabirlə Əlif dil boğaza qoymadan elə hey soruşurdular:

-Ə, ay Mehman, axı niyə o kişi sənə bir söz deməyib heç səni danlamadı da? Mən:

-Nə bilim, Vallah, ay uşaqlar elə mən özüm də heç nə başa düşmədim, - deyə onlara cavab verdim. Mən həmişə Ədil kişiyyə ona görə rəhmət oxuyuram ki, həmin vaxt o heç məni danlamadı da. Mən ömrümdə bircə dəfə uşaqlarla üzüm yeməyə getmişdim, o da ki belə.

Bu hadisədən uzun illər keçəndən sonra mən Cəbrayıl rayonundakı "Cəbrayıl" kolxozunda briqadir vəzifəsində işləməli oldum. Həmin vaxtlarda ağsaqqallar Hüsü kişi, Əyyub kişi və Ədil kişi ilə də birlikdə işləməli, hətta yoldaşlıq da etməli oldum.

Düzü həmin hadisə həmişə məni maraqlandırsa da, Ədil kişidən o haqda soruşmağa utanırdım. Günlərin bir günü o məni yanına çağırıb dedi:

-Oğul, Mehman, bilirsən mən sənə rəhmətlik atan Həsənlə dost olmuşam, ona görə də mən səni heç vaxt danlaya bilməzdim, - deyə söylədi.

Mehmanın etdiyi maraqlı və yaddaqalan bu söhbət bizim hamımızı keçmişə qaytardı, xəyalən biz də o günləri, meşəyə, bağlara, bostanlara getdiyimiz xatirələrə dönmüş həmin o əlçatmaz günləri yada salmalı olduq. Əlbəttə, dünyada hər şeyi başa düşən, hər şeyə əsl dəyər və qiymət verən ağsaqqal insanlar çoxdur.

Mən dəfələrlə bu ərazilərdə bir neçə dəfə ən çətin hücum əməliyyatlarında iştirak etmişəm. Ən ağır döyüşümüz isə zabit Mehmanla Koroğlu dağı istiqamətində olub.

Bu haqda başqa mənbələrdə, yazıçı-publisist Abdulla Qurbaninin o qanlı-qadalı, ağır və çətin zamanlarda yazmış olduğu əsərlərdə, o cümlədən, ehtiyatda olan zabit, baş leytenant Mehman Hüseynovun hələ qanlı döyüşlərin qızgın vaxtları apardığı gündəlik qeydləri əsasında yazdığı "Döyüşdən sonra döyüş" kitabında ətraflı məlumatlar verilib.

1997-ci ildə məni hərbi Nizamnamənin tələblərinə uyğun olaraq başqa bir hərbi hissəyə Artilleriya rəisinin köməkçisi vəzifəsinə təyin etdilər. Bu vəzifədə bir xeyli müddət xidmət etməli oldum.

2002-2007-ci illər ərzində isə mən həmin hərbi hissədə Artilleriya rəisi vəzifəsində xidmətimi davam etdirmişəm.

2007-ci ildə isə xidmət müddətinin başa çatması ilə əlaqədar olaraq ordudan tərxis olundum.

(Həsənov Sabir Əyyub oğlu Qarabağ müharibəsi veteranıdır. Öhdəsində üç azyaşlı övladı - Aytac və Fidan adında iki qızı, Əyyub adında bir oğlu var. Boş vaxtlarında dost-tanışlara keçdiyi döyüş yolu haqqında söhbətlər edir, özü demişkən bir az yüngülləşir.)

YAŞAMAQ İSTƏYİRƏM

-Ay uşaqlar, bir az tez olun. Geri qalmayın, qadanızı alım, irəli, mənim qartallarım. Tez, tez olun ki, düşmən xəbər tutmamış ərazi üzrə mövqedə yerləşə bilək. Burdakı mövqeləri də ələ keçirib qərarlaşa bilsək, düşmənin belini qırılmış olacağıq.

Bu əmrlə xahişin birləşməsindən əmələ gəlmiş, səmimi tərzdə, dostcasına edilən müraciət leytenant Mahir Məmmədova aiddir.

Mahirgil seyid nəslindənirlər. Onu da qeyd etməliyəm ki, Mahirin anası Xədicə xanım Zəngilan, Cəbrayıl, Qubadlı və digər qonşu rayon camaatının sevimlisi və inanc yeri olan Seyid Həsənağanın qızı idi. Xədicə xanım ziyalı bir qadın olub. Orta məktəblərdən birində müəllimə işləyirmiş. (Yaxın zamanlarda, daha dəqiq, 01.08.2007-ci ildə rəhmətə gedib. Gözəl anaya, pak insana biz də Allahdan rəhmət diləyir, "yerin behiştlik olsun!" deyirik).

Məmmədov Mahir Yaqub oğlu 1969-cu il fevral ayının 5-də Zəngilan rayonunun Zəngilan şəhərində qulluqçu ailəsində anadan olub.

Zəngilan şəhər orta məktəbini bitirib. Gəncə şəhərində tikinti mütəxəssisi üzrə orta ixtisasa yiyələnib. Elə texnikumda oxuyarkən keçmiş Sovetlər birliyinin tərkibində daxili qoşun bölmələrinin birində Ulyanovsk şəhərində hərbi xidmət keçib. Silah-sursatla davranmağın sirrini orada mükəmməl öyrəndiyindən, sonralar - məlum Qarabağ uğrunda gedən döyüşlərdə bu sarıdan, demək olar ki, heç bir çətinliyi olmayıb.

Qarabağ hadisələri başlayanda könüllü olaraq ön sıralarda olub. İlk döyüşü Qazançı-Ağkənd istiqamətində olub. Bu kəndlərin hər ikisi düşmənlə sərhəd olduğundan, həm hündürdə yerləşir, həm də ərazinin dağlıq və meşəlik

olması hücum vaxtı müəyyən çətinliklər yaradırdı.

Bu, ilk əməliyyat olmasına baxmayaraq, döyüşçülərimiz cəsarətlə vuruşmuş, düşməni ağır itkilərə məruz qoymuşdular. Əməliyyat uğurlu alınsa da, bu döyüşdə Mahir qarın və ayaq nahiyələrindən müxtəlif dərəcəli güllə yarası və xəsarətlər alır.

Qısamüddətli müalicədən sonra uğurlu əməliyyatın nəticəsindən razı qalmış hərbi hissə rəhbərliyi hərbi sahəsindəki bilik və bacarığını artırmaq üçün Mahiri Bakı şəhərindəki Mərkəzi Zabitlər kursuna göndərir.

Mərkəzdə təlimlər peşəkar hərbcilər tərəfindən aparılırdı.

Üç aylıq təlimdən sonra Mahir kiçik leytenant rütbəsilə əvvəlki hərbi hissələrinə qayıdır.

1992-ci ildə növbəti hücum zamanı yenə qəlpə yarası alır. Özünün dediyi kimi: "Elə bil düşmən bu qəlpələri mənə pay verməklə heç vaxt "səxavətini" əsirgəməyib".

Məmmədov Mahir Yaqub oğlu növbəti görüşlərimizin birində bunları söylədi:

-Mən 1969-cu ildə Zəngilan rayonunda anadan olmuşam. Orta məktəbi bitirib Gəncə şəhərindəki texnikumlardan birinə qəbul olundum. Texnikumu bitirdikdən sonra öz doğma rayonumuza qayıtdım. Məlum Qarabağ hadisələri başlayanda ilk könüllülərdən olmuşam.

Mehman qardaş, onu da deyim ki, mənim qanlı-qadalı döyüş ərazilərindən salamat qurtarmağım, yəqin ki, o müqəddəs insanların duaları nəticəsində olub. Bu qədər qəlpə yaralarından sağ və salamat qurtarmışam. Bunun özü də elə bir möcüzədir.

Peşəkar hərbcisi, mütəxəssis az olduğundan bu bir həqiqətdir ki, kim hansı sahəni yaxşı bacarıb baş çıxarırdısa, onu həmin sahəyə başçı təyin edirdilər. Öz növbəsində bu da təbii idi. Mən də ilk gündən taqım komandiri təyin olunmuşdum. Bölüklərdən birinin komandiri isə leytenant Həsənov

Sabir idi. Sabirlə çətin və uzun bir döyüş yolu keçmişik.

Hər bir ərazidə olduğu kimi, rayonumuzun da əli silah tutan gəncləri bizimlə birlikdə döyüşlərdə iştirak edir, vuruşurdular.

Bir neçə yaxın qohumlarımla bərabər, kiçik qardaşım Tahir də mənimlə çiyin-çiyinə düşməyə qarşı vuruşurdu. Qardaşım Tahir tez-tez ana haqqında şeirlər söyləyirdi. Növbəti döyüşdən sonra qardaşım döyüşçülərə ana haqqında bir şeir söylədi:

**Höpub yaddaşıma göy qurşağıtək,
Göynəyir sinəmdə sinə dağıtək.
Ovunmur evimin kür uşağıtək,
Anamın saçının qara vaxtları.**

**Hələ ümidlərin sıx vaxtlarıydı,
Arzumun çoxunun sağ vaxtlarıydı.
Baxtımın-günümün ağ vaxtlarıydı,
Anamın saçının qara vaxtları.**

**Deyim ki, yuxuydu, yuxu deyildi,
Deyim ki, nağıldı, axı deyildi.
Bir onu bilirəm, ay ağ saçlarım,
Anamım ömrünə yağı deyildim,
Anamın saçının qara vaxtları.**

Şeir əsgərlərə möhkəm təsir etmişdi. Hətta analı və anasız əsgərlərin də gözləri yaşla dolmuş, dərin fikrə getmişdilər. Elə bu şeirin təsirindən düşməyə nifrət daha da artmağa başlamışdı.

Qardaşım Tahir elə uşaqlıqdan dəliqanlı olduğundan, mənim ona dəfələrlə acıqlanmağıma, xahiş və təkid etməyimə baxmayaraq, bir addım da geri çəkilmir, həmişə ön

sıralarda olurdu. Məndən xəlvəti olaraq, sağ-sol cinahlarda yerini dəyişməklə məndən bir az aralıda, irəlində yerini tuturdu. Qanlı döyüşlərin birində bir neçə qəlpə yarası ilə bərabər kəllə-beyin travması da alıb.

(Hal-hazırda kiçik qardaşım Məmmədov Tahir Yaqub oğlu II qrup Qarabağ müharibəsi əlilidir. Xətai rayon Əlillər Cəmiyyətinin sədridir).

İlk döyüşümüz Qazançı kəndi istiqamətində oldu. Mən taqımı plana uyğun olaraq ehtiyatla, səssiz və sakit şəkildə lazım olan əraziyə gətirdim. Azacıq fasilədən sonra, minimum qüvvə tətbiq etməklə düşmənin yerləşdiyi mövqeləri çox asanlıqla ələ keçirdik. Düşünülmüş plan üzrə hərəkət edən dəstələr sağ və sol istiqamətlərdən düşməni çaş-baş salmış, mərkəzdən irəliləməkdə olan bizim işimiz uğurlu alınmışdı. Əməliyyat uğurlu alınsa da bu döyüşdə yoldaşlarımla bərabər mən də müxtəlif dərəcəli xəsarətlər aldım.

O vaxtlar həmin ərazidəki sərhəd məntəqələrindən birinin komandiri olan Xaqani Cəbrayilov da əsgərləri ilə birgə bizə yaxından köməklik göstərir, hücumun uğurlu alınması üçün çalışırdılar.

Döyüşdə ən çox fərqlənən, əslən Ağalı kəndindən olan, hələ Sovetlər dönəmində Əfqanıstanda artilleriya batareyalarından birində tuşlayıcı vəzifəsində hərbi xidmət keçmiş əsgər İlham Zeynalov düşməne qan udduranların siyahısına başçılıq edirdi.

Onun əsl döyüşçüyə xas olan qabiliyyəti, taktiki uzaqgörənliyi və mınaatan qurğularla tuşlayıcı mexanizm olmadan belə hədəfləri sərrast və dəqiq məhv etmək bacarığı hamıda yüksək əhvali-ruhiyyə əmələ gətirmişdi.

Uğurla nəticələnən bu döyüşdə Müqabil Məmmədov şəhid olmuş, digər döyüşçü yoldaşlarım Dağıstan, Həziyev Yaşar, Zeynalov İlham, Həziyev Yaqub, Məhərrəmov Həsən, Hacıyev Əsgər, Cabbarov Vüsal, Cabbarov

Nurəddin, Məhərrəmov Ceyhun, Balacayev Rizvan, Xanlar, Rasim, Natiq, Əfqan, eləcə də Məhərrəm və Mətləb Rüstəmov qardaşları və o vaxtlar mənə çox doğma olan, üstündən uzun illər ötdüyü səbəbindən, heyflər olsun ki, adlarını unuduğum bir çox döyüş yoldaşlarım müxtəlif dərəcəli xəsarətlər alsalar da, ümumiyyətlə, uğurla nəticələnmiş əməliyyatın nəticəsindən hamı razı idi.

Ən çox özlərinin nümunəvi davranışları ilə soyadlarını unuduğum döyüşçülərdən Ramazan, Zakir və Zahid daha çox xatirimdə qalıblar.

İndisə bir az dincəlmək olardı.

Əsgərlər bir-birinin yanında, arxası üstə göy otluqda uzanaraq dincəlir, əməliyyat zamanı dəhşətli döyüş mənzərələrini bir daha gözləri önündən keçirir, yorğunluqlarını çıxarır, sakitcə ətrafdakı yaşıllığa tamaşa edirdilər.

* * *

Yaz ayları olduğundan, hər tərəf yaşıllıq, gül-çiçək idi. Güllərin ətri adamı məst edirdi. Təbiətin bu gözəlliyindən heç cür doymaq olmurdu. Qısa zaman kəsiyində nə müharibə ab-havası, nə də barıt qoxusu hiss olunmurdu.

Ağır keçən döyüşdən sonra döyüşçülər öz aralarında söhbətləşir, bir-birindən maraqlı əhvalatlar söyləyirdilər. Birdən kiminsə:

- Ay uşaqlar, burda bənövşə var, bənövşəyə baxın, - dediyini eşitdim.

Döyüşçülər özlərindən asılı olmayaraq diqqətlə deyilən səmtə baxmağa başladı. Doğrudan da kol dibindən boynubükük bənövşə utanırmış kimi məlul-məlul bizə baxırdı. Kimsə əl atıb onu qopartdı.

-Əyə, niyə qoymadın yaşaya, bəlkə elə o da burda bizə

arxayın olduğundan torpaqdan baş qaldırıb? - deyə mən əsgərdən soruşanda: - Onsuz da ömrü azdır, ay komandır, - deyə cavab verdi, - Axı siz özünüz də bənövşə haqqında olan rəvayəti yəqin ki, bilirsiniz? - deyə üzünü mənə tərəf döndərdi.

Mən bu sirli və qəmli rəvayəti bilsəm də:

-Eybi yox, söylə, qoy eşidib hamı bilsin, - dedim.

Döyüşü əsgər rəvayəti qərribə bir tərzdə danışmağa başladı:

-Deyirlər ki, qız Bənövşə güllər şahı Qızılgülə aşiqdir. Güllər şahı Qızılgül isə ətirli güllərin əhatəsində güllərin sevgisindən məst olub. Bu zərif təbiət gözəli Bənövşə heç onun yadına da düşmür. Bənövşə isə boyunun balaca olduğundan, nə qədər boylansa da əli heç yana çatmır, öz sevgisini əsən küləklərdən, uçan durnalardan, xoş müjdəli qaranquşlardan Qızılgülə göndərir. Lakin onun sevgisinə heç bir cavab gəlmir. Ömrü boyu Qızılgülün həsrətini çəkməkdən Bənövşənin boynu bükülür.

Araya tam sakitlik çökmüşdü, küləyin tərpətdiyi yarpaqların xışıltısından başqa heç nə eşidilmirdi. Hamı susmuşdu, heç kəs dinib-danışmırdı. Elə bil ki, gözlənilməz sirli-sehirli bir aləmə düşmüşdülər.

Döyüşü əsgər dübarə üzünü mənə tutaraq:

-Yoldaş komandır, hələ xalq arasında belə bir rəvayət də var ki, kim onları qovuşdurmaq xatirinə bənövşəni gətirib qızılgülün dibində əkərsə, onun ömrü çox gödək olar, elə bənövşənin öz ömrü kimi. Ona görə də heç kəs bu işi boynuna götürmür və bənövşə də daim həsrətli qalır.

Hələ belə söhbət edib deyirlər ki, keçmiş zamanlarda bu xalq rəvayətinə inanmayan bir qadın, qız ömrünü qarıya çevirən bir yaşlı qoca xeyirxahlıq edərək, bənövşəni gətirib qızılgülün dibinə basdırır. Bənövşə ilə qızılgülün torpaqda bir-birinə qovuşduğu andan bir neçə saat sonra həmin qadın

dünyasını dəyişir...

Əsgər rəvayəti danışır qurtarsa da, heç kim dillənmirdi. Hamı bir-birinə baxır, elə bil ki, heç nə görüb, hiss etmədilər. Sirlə rəvayət sanki hamını sehirlən bir aləmə aparmışdı.

* * *

Bu sakitliyi, bu səssizliyi qəflətən yaxınlığımızda partlayan düşmən mərmisinin qulaqbatırıcı gurultusu pozdu. Hamı dərhal daldalanacağa çəkildi. Xoşbəxtlikdən döyüşçülərdən heç kimə heç nə olmamışdı.

Əməliyyatın uğurlu nəticəsindən razı qalmış hissə rəhbərliyi məni Mərkəzi Zabitlər kursuna qısamüddətli təlim kursuna göndərdilər. Orduda peşəkar zabitlər azlıq təşkil etdiyindən, belə bir addım atmağa hərbi hissə rəhbərliyi məcbur idi. Kursda təlimlər peşəkar zabitlər tərəfindən aparılırdı. Qısamüddətli təlimdən sonra mənə kiçik leytenant rütbəsi verildilər.

1992-ci ildə növbəti hücumların birində yenə də qəlpə yararı aldım. Bu döyüşdə bizimlə bərabər müxtəlif birləşmələrin döyüşçüləri, o cümlədən də, Daxili Qoşunların döyüşçüləri də iştirak edirdilər. Bu birləşmələrdən birində bölük komandiri vəzifəsində xidmət göstərən baş leytenant Sahil Məmmədov hücum əməliyyatları zamanı öz bacarığı, taktiki baxımdan uzaqgörənliyi sayəsində xüsusilə fərqlənirdi. Qorxubilməz bu zabit həmişə ön sıralarda olur, düşməne ağır itkilər verməklə həmişə fərqlənirdi.

Sonralar keçirilmiş ağır və qanlı döyüş əməliyyatlarında yüksək uğurlar qazanan zabit Sahil Məmmədov "Azərbaycan Respublikasının Milli Qəhrəmanı" fəxri adına layiq görüldü.

O zamanlar bizimlə bərabər neçə-neçə qanlı döyüşlərdə iştirak etmiş zabit, hal-hazırda polkovnik-leytenant

rütbəsində olan Sahil Məmmədov Daxili İşlər Nazirliyinin Pasport Qeydiyyatı, Viza və Miqrasiya İdarəsində inspektor vəzifəsində çalışır.

Biz sonralar başqa adla yaradılmış hərbi hissənin tərkibində xidmətimizi davam etdirdik.

Dincəlmək üçün yaranan kiçik fasilələrdə elə bil ki, döyüşçülərin dili açılır, dil boğaza qoymadan danışdılar. Döyüşçü əsgərlər maraqlı söhbətlər edir, yadlarında qalmış məzəli əhvalatlar danışdılar.

Düşməne çevrilmiş, ac qurda dönmüş, torpaqdan gözləri doymayan bu mənfurlara axı biz neyləmişdik? Bu acgözlüyün səbəbi nə idi?

Erməni riyakarlığından, düşmən xainliyindən söz açan əsgər yoldaşlarımızdan biri şairin yazdığı və məqama çox uyğun gələn şeirini birnəfəsə söylədi:

**Bu gün elə bil ki, tanımır məni,
Dünən adam bilib, əl verdiklərim.
Yadımdan çıxardı bünənki günün,
Yalın ayağına nal verdiklərim.**

**Qanana çəkəsən zəhmət çəkəndə,
Qanmazda getməyə bircə tikən də.
Yolumun üstündə tikan əkəndə,
Nə əcəb utanmır gül verdiklərim?**

**Kiminə "dost" dedim, kiminə "ata",
Əlimi uzatdım, qoymadım bata.
İnanmazdım məni qəpiyə sata,
Hər gün cib dolusu pul verdiklərim.**

**Kimə dost dedimsə, qəhər gətirdi,
Dedim "çiyimdə göz", yəhər gətirdi.**

**Əlində, ovcunda zəhər gətirdi,
Əlimlə həmişə bal verdiklərim.**

**Ay dostum, qurtaraq, bəsdə, söhbəti,
Bir yönlü dostumu görmədim qəti.
Heç kəsə hüzmədi heç kəsin iti,
Mənə mırıldadı yal verdiklərim.**

1993-cü il oktyabr ayının 29-da doğma rayonumuz Zəngilan işğal olunandan sonra biz təlim-məşq məntəqələrindən birində təlimlərə başladıq. Əlbəttə, həqiqəti demək nə qədər ağır olsa da, bu məğlubiyət əsgərlərdə az da olsa ruh düşkünlüyü əmələ gətirmişdi.

Çox ağır dərd idi. Dərdi söyləmək azdır, ona çarə, həll yolu tapmaq lazımdır.

Bu məqsədlə, biz təlim mərkəzində təlimlərə başlamalı olduq. Təlimlər mütəxəssislər tərəfindən yüksək səviyyədə keçirilirdi.

Qısamüddətli təlimdən sonra bizi yeni bir təlim mərkəzinə - Pirəküşkül qəsəbəsində yerləşən təlim mərkəzinə gətirdilər. Bir neçə günlük qruplaşmadan və hazırlıqdan sonra bizim döyüş bölgələrindən birinə göndəriləcəyimiz haqqında gəzən söz-söhbətləri eşitməli olduq. Lakin nədənsə, biz hələlik gözləmə mövqeyində dayanmışdıq.

Növbəti günlərin birində gözləmədiyimiz halda, ümummilli lider, Ali Baş Komandan, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Cənab Heydər Əliyev bizim briqadaya gəldi.

Ali Baş Komandanın gəlişi ilə əlaqədar, briqadada böyük bir canlanma əmələ gəlmişdi. Əvvəlcə əsgər və zabitlər qarşısında çıxış edən Prezident sonra bizə öz dəyərli tövsiyə, məsləhət və lazımı tapşırıqlarını verib, öz xeyir-duası ilə döyüş bölgəsinə yola saldı. Bu görüş haqqında yazıçı-publisist Abdulla Qurbaninin yazdığı "Vətən sizə arxalanır" ki-

tabında çox geniş məlumat verilib. Axşamüstü maşın karvanlarıyla yola çıxsaq da, yalnız səhərə yaxın gəlib döyüş bölgəsi olan Füzuli rayonu ərazisinə çatdıq.

Yeni adla yaradılmış briqadanın tərkibində uğurla başa çatan ilk əməliyyatımız hamımız üçün sevindirici oldu. Əldə edilmiş uğurdan sonra dayanmaq bilməyən döyüşçülərimiz irəli hərəkətlərini dayandırmaq fikrində deyildilər.

Uğurla başa çatmış döyüş əməliyyatından sonra mənə növbəti rütbə-leytenant rütbəsi verdilər. Əməliyyatdan sonra mənə briqadanın artilleriyasında qərargah rəisinin müavini vəzifəsinə təyin etdilər. İndi gecə-gündüz işləmək lazım gəlirdi. Mən artıq verilmiş operativ taktiki planların ərazi üzrə necə yerinə yetirilməsinə bilavasitə cavabdehlik daşıyırdım.

* * *

Növbəti hücumlardan birində özüm də iştirak etmək istəyirdim. Hücumdan bir neçə saat əvvəl bizə ərazinin maketi üzərində hücum əməliyyatının planını açıqlayıb izah etdilər.

Zabitlərdən baş leytenant Sabir Həsənov, mən və divizionun kəşfiyyat rəisi kiçik leytenant Mehman Hüseynov xüsusi plana uyğun olaraq keçirilən gizli əməliyyatda iştirak etməli idik. Hərtərəfli hazırlıqdan sonra təyin olunmuş əraziyə gəldik. Mehman öz rabitəçisi ilə bizdən bir az sağda, irəlində hərəkət edirdi. Əlaqələrimiz lazımı səviyyədə idi.

Qısa vaxt keçməmiş, İlahi, bir güllə yağışı başladı ki, gəl görəsən. Biz bir-birimizi gözləyə-gözləyə güllə yağışından ehtiyatla kənara çəkilə bildik. Elə bu zaman rabitə əlaqəsi vasitəsilə xəbər verdilər ki, təcili geri qayıtmalısınız.

Əlbəttə, hər şeyi açıqlayıb demək, müzakirəyə qoymaq düz olmaz. Mən sakitcə baş leytenant Həsənov Sabirlə geri

qayıtmalı oldum.

Kiçik leytenant Mehman Hüseynov isə yeni tapşırığa əsasən, kənd Horadiz yaşayış məntəqəsi istiqamətində irəliləməli idi. Mehman öz rəhbərliyi ilə gedəndən sonra düşünməyə, götür-qoy etməyə başladıq.

Axı bizi nədən saxladılar? Bu qədər əzab-əziyyət, hazırlıq harda qaldı? Nədənsə, bu suallara cavab tapmaqda çətinlik çəkirdik. Bizim bu suallara hazır cavabımız yox, olsa-olsa, ehtimallığımız var idi.

Gəlib qərargaha çatdıq. Artilleriya rəisi kapitan Həsənov Elşad:

-Yoldaş zabitlər, işinizlə məşğul olun - deyərək, bizim əlavə suallarımıza imkan vermədi.

Növbəti gün briqadada təcili toplanış keçirildi. Və aydın oldu ki, biz başqa döyüş ərazisinə getməliyik.

Doğrudan da, qısa hazırlıqdan sonra, 1994-cü il fevral ayının axırlarına yaxın yeni döyüş bölgəsinə - Murov ərazisinə gəldik. Və buranın qar-boranına məəttəl qaldıq. Hər yer şaxta, buz. Soyuq adamın əhdini kəsirdi.

Briqadamız ərazi üzrə yerləşdikdən sonra ilk döyüşümüz oldu. İlk döyüşümüz "Güzgü" aşırımı istiqamətində oldu. Əməliyyat çox uğurlu alındı. Bir neçə hündürlüyü ələ keçirib nəzarət müşahidə məntəqələri yaratdıq. Keçirilən əməliyyatların istənilən səviyyədə alınmamasının əsas səbəblərindən biri isə ərazidə qarın həddən artıq çox olması idi.

Bu ərazilərdə güllə-qəlpə yarası ilə bərabər, soyuq-şaxta da əsgərlərimizə xeyli ziyan verirdi. Bir neçə uğurlu əməliyyatlardan sonra atəşkəs rejimi elan edildi.

1995-ci ildə xidmət müddətinin başa çatması ilə əlaqədar ordudan tərxis olundum.

(Məmmədov Mahir Yaqub oğlu II qrup Qarabağ müharibəsi əlilidir. Öhdəsində iki azyaşlı övladı -Tural və Toğrul adında oğlanları var).

YADİGAR QƏLPƏLƏR

- Ayə, ay qardaş, de görüm sən hansı bölükdənsən?

Mən üzümü yana çevirib yaxınlıqda dayanan əsgərə baxdım. Döyüşçü əsgər diqqətlə mənə baxıb: - Bağışlayın, üzr istəyirəm, yoldaş əsgər, tanış olaq, adınız nədir?

- "Adım Nəsimidir, Mənsimov Nəsimi. Özüm də qonşuluqda yerləşən bölükdə xidmət edirəm" - deyə, gənc əsgərə cavab verərək onun qar və şaxtadan qaralmış sifətinə diqqət yetirdim. İnsan çəkdiyi əziyyətlərdən, əzablardan hansı vəziyyətlərə düşə bilərmiş. Əsgərin bu qaralmış sifətindən nələri oxumaq olarmış...

Sentyabr ayı olsa da, Laçın rayonu ərazisində yerləşən Sarı baba dağının ətəyində səhərin soyuq küləyi hər ikimizi üşüdür, qayanın arxasında daldalanmağa məcbur edirdi. Kürək-kürəyə söykənilib hər ikimiz dərin fikrə getmişdik.

Tezliklə hücümüz olmalıydı. Bəlkə də gənc döyüşçünün bundan xəbəri yox idi. Mən o səbəbdən də çox danışmaq istəmirdim. Əsgərin suallarına qısa cavablar verməklə kifayətlənirdim. Döyüşçü əsgər isə hansısa hissənin təsirindən dil boğaza qoymur, müxtəlif mövzularda suallar verirdi. Məni bu fikir-xəyaldan döyüşçü əsgərin səsi ayırdı. Hələ heç adını yadımda saxlaya bilmədiyim döyüşçü üzünü mənə çevirib:

-Bilirsiniz, döyüşçü qardaş, mənfur qonşularımızın bu xəyanətkarlığı mənim yadıma babamın söylədiyi bir əhvalatı saldı. Olar danışım? -deyə üzümə baxdı. Mən düşmənin tərəfi müşahidə edə-edə başımla razılığımı bildirdim. Əsgər yoldaşlarım döyüşçünün ətrafında dövrə vurub onun edəcəyi söhbəti dinləməyə başladılar.

Bir qədər sonra əsgər söhbəti belə başladı:

- Rəhmətlik babam biz nəvələri başına yığaraq keçmiş əid olan müxtəlif mövzularda əhvalatlar danışardı. Bu

əhvalatlardan biri mənim yadımda belə qalıb. Keçmiş zamanlarda öz xeyirxahlığı və adilliyi ilə adı dillərdə gəzən bir padşah ömrünün son günlərini yaşayırmış. Ölkəsinin gələcəyini fikirləşən ədalətli padşah günlərin bir günü öz əyan və vəzir-vəkillərini başına yığaraq deyir:

- Sizin hamınız yaxşı bilirsiniz ki, mən padşahlıq dövrümdə ədalətli və adil olmuş, haqqı nahaqqa verməmişəm. Lakin artıq qocalmışam. Elə indidən məndən sonra ölkəni idarə edə biləcək bir padşah seçmək lazımdır. Ona görə də sizdən xahiş edirəm ki, vilayətdə ümid etdiyiniz gənclərdən, ağılı, düşüncəsi, bacarığı və uzaqgörənliyi ilə seçilən insanlardan bir neçəsini yanıma dəvət edəsiniz.

Bəli, deyilən vaxtda padşah olmaq arzusunda olmaq istəyən, ağılına və bacarığına güvənən hər kəs sarayda toplaşır. Bunların içərisində kasıb bir gənc də varmış. Padşah gələnləri qəbul edib onlarla bir xeyli söhbət etdikdən sonra hərəsinə bir ovuc toxum verir və deyir:

-Verdiyim bu toxumları gələnlərlə kim daha yaxşı becərəcək, mənə gətirsə, mən onu öz varisim elan edəcəyəm, - deyərək söyləyir. Cavanlar onlara verilmiş toxumları da götürüb sevinə-sevinə evlərinə qayıdırlar.

Kasıb gənc toxumlara nə qədər qulluq edirsə, toxumlar cücərmir ki, cücərmir. Cavan bu işdən çox pərt olur. Amma daha nə edə bilər ki? Bu haqda həтта anasına da bir söz demir.

Verilən vaxt başa çatanda hər bir gənc cücərtməyi bitkiləri də götürüb padşahın hüzuruna gəlir. Kasıb gənc utandığından həyyətdə dayanıb saraya daxil olmaq istəmir. Yaxınlıqda dayanan anası oğluna:

-Ay oğul, utanma, əgər padşah çağırıbsa hər halda saraya getmək lazımdır, deyərək oğluna məsləhət verir. Kasıb gənc utana-utana saraya daxil olub ədəb-ərkanla padşaha baş əyib təzim edir, əlində tutduğu toxum əkdiciyə qabla bir

kənarında dayanıb öz növbəsini gözləyir.

Hər kəs qabda bitirdiyi bitki ilə fəxr edə-edə padşahın onları nə vaxt çağıracağını gözləyirmiş.

Növbə kasıb gəncə çatır. Kasıb oğlan başıaşağı boş qabı şahın hüzurunda yerə qoyur və utana-utana padşaha deyir:

-Qibleyi-aləm sağ olsun, mən əkdiiyim toxumlar cücərmədi.

Padşah oğlanın qolundan tutub yaxına çəkir və deyir:

- Əlbəttə, mənim əziz balam, axı mən də yaxşı bilirəm ki, o toxumlar heç vaxt cücərib boy ata bilməzdi, - deyə diqqətlə ətrafdakılara nəzər yetirir. Ona görə ki, mən o toxumları sizə vəməmişdən əvvəl saray aşpazına tapşırırdım ki, həmin toxumları qazanda yaxşıca qaynatsın.

Ey mənim əyanlarım, elə buna görə də öz düzgünlüyü ilə seçilən bu gənc oğlanı mən öz varisim elan edirəm, qoy məndən sonra vilayəti bu cavan oğlan idarə etsin, - deyə öz əhli-əyanlarına müraciət edir.

İndi Vallah, ay qardaş, ermənilərin danışdıqları bu yalan və iftiralara adam lap mat qalır. Bu mənfurlar, çörəkləri dizlərinin üstündə olanlar yalanlarla bu qədər silah-sursatı hardan və necə əldə edə biliblər? - deyə danışmağa başladığı söhbəti yekunlaşdırdı.

Yenidən araya dərin sükut çökmüşdü.

Bu sükutu, bu səssizliyi qəflətən yaxınlığımızda partlayan mərminin qulaqbatırıcı gurultusu pozdu. Güclü partlayışın zərbəsi hərəmizi bir tərəfə atmışdı.

Qısa zaman kəsiyində üst-başımın toz-torpaq və palçığını təmizləyib ətrafa nəzər saldım. Gördüyüm mənzərədən özümü itirmək dərəcəsinə gəlmişdim. İlahi, bu nə dəhşət idi? Partlayan mərmə qəlpələri qarayanız əsgəri hissələrə bölmüş, əsgəri tanınmaz hala salmışdı.

Ürəkağrısı və diqqətlə qulaq asdığım bu qanlı faciəli hadisəni ehtiyatda olan baş leytenant Mənsimov Nəsimi

Yasər oğlu danışırdı. O zabit Nəsimi ki, Qarabağ uğrunda gedən döyüşlərdə sol döş nahiyəsindən güllə yarası almaqla bərabər, xidmət müddətində nümunəvi xidməti sayəsində "Hərbi Xidmətə görə" medalı ilə təltif olunub.

Ehtiyatda olan baş leytenant Mənsimov Nəsimi Yasər oğlunun özünün dediklərindən:

-Mən 1973-cü il avqust ayının 25-də Bakı şəhəri Qaradağ rayonunun Sahil qəsəbəsində qulluqçu ailəsində anadan olmuşam. 1992-ci ilin may ayının 5-də Qaradağ rayon Hərbi Komissarlığından hərbi xidmətə çağırılmışam. Xidmətə Goranboy rayonu ərazisində yerləşən Goran təlim-məşq mərkəzində başladım. Əvvəllər müəyyən çətinliklər olsa da, get-gedə bu çətinlik və çatışmazlıqlar aradan qalxmağa başladı. Bu mərkəzdə 3 ay təlim keçdikdən sonra bizim hərbi hissəni Laçın rayonuna göndərdilər.

Əvvəlcə döyüşlərimiz Sarıbaba dağı, Ərikli kəndi, Qozlu, Tıgık və İpək yaşayış məntəqələri uğrunda oldu. Döyüşçü yoldaşlarımdan Məmmədov Ruslan, Əliyev Mehman, Eyvazov Elman, İmişli rayonundan Rəmzi, Qubadan Nizami və çox təəssüflər olsun ki, adlarını unutduğum və xatırladığım digərləri ilə hücumla hazırlaşırıdım. Uğurla başa çatan bir neçə döyüş əməliyyatlarından sonra sıralarımız xeyli seyrəlmişdi. Bizi başqa bir hərbi hissə əvəz etməli idi. Bu ərazilər uğrunda olan bir neçə aylıq döyüşdən sonra bizim briqadani komplektləşdirmək məqsədilə Şəmkir rayonuna gətirdilər. Hələ Laçında olarkən əsgər yoldaşlarımdan birinin şair Alqayıtın yazdığı şeiri necə yanıqlı-yanıqlı söylədiyini heç vaxt yadımdan çıxırmır.

Doğrudan da, şair Alqayıt necə də gözəl demişdir:

**Bir ana ah çəkdi məzarıstanda,
Şəhid balasının yatağı yandı.**

**Nişan üzüyünü diddi qəlpələr,
Çoxunun bəy-gəlin otağı yandı.**

**Kəpəzə qaranlıq çökdü elə bil,
Göy göl gözlərindən tökdü elə bil,
Dəli dağ bayatı çəkdi elə bil,
Savalan göynədi, Şah dağı yandı.**

**Vərdişmi sandılar belə fəryadı,
Bu bir həqiqətmi, yoxsa rəyadı?
Elimin qaçqınlıq, köçgünlük adı,
Yurdumun qələbə sorağı yandı.**

**Göynədi yurd yerim, göynədi obam,
Söndü şam çırağım, söndü min sobam.
Əl açıb göylərə yalvardı babam,
Od tutub nənəmin dodağı yandı.**

**Alqayıtam, dünya başıma dardı,
Qüسسə parçaladı, qəm məni yardı.
Analar yansaydı, dözmək olardı,
Yandı, Azərbaycan torpağı yandı.**

Şəmkir rayonunda bir neçə aylıq xidmətdən sonra məni Bakı şəhərindəki Mərkəzi Zabitlər Kursuna oxumağa göndərdilər. Bu mərkəzdə təlimlər çox yüksək səviyyədə aparılırdı. Yüksək ixtisaslı peşəkar hərbiçilər bizə bir daha silah-sursat və hərbi texnikanın sirlərini öyrədirdilər. Üç aylıq təlimdən sonra bizə kiçik leytenant rütbəsi verib xidmətimizi davam etdirmək üçün müxtəlif hissələrə göndərdilər.

Məni Murov dağı ərazisində yerləşən hərbi hissələrdən birində taqım komandiri təyin etdilər. Həmin hərbi hissə

xeyli müddət idi ki, bu ərazidə düşməne qarşı vuruşurdu. Bizim mövqeyimiz Güzgü aşırımını ilə üzbəüz idi. Qalın qardan dağlar elə bil ki, bir az da alçalmış, kiçik bir düzənliyi xatırladırdı.

Bir neçə dəfə hücum əməliyyatlarından sonra itkilərin çox olduğundan, bizim hərbi hissəni yenidən komplektləşdirmək məqsədilə Gəncə şəhərindəki təlim-məşq mərkəzlərindən birinə gətirdilər. Hissəmiz qısa müddət ərzində əsgər və zabit heyəti ilə komplektləşdirildi.

Bu iş başa çatandan sonra bizi qanlı döyüşlər gedən bölgələrdən birinə, Tərtər döyüş ərazisinə gətirdilər. Hələ mən bu ərazilərə gəlməmişdən əvvəl də bu ərazilərdə qanlı döyüşlər gedirdi.

Döyüşçü yoldaşlarım, zabitlər Şirinov Əbdül, Nadir, Verdiyev Rasim, gizir rütbəsində olan Mühiddin, Ənsərov Nazim və Sabit yeni ərazidəki ön xətdə düşməne qarşı döyüşməyə başladıq. Ərazidə yerləşən Borsunlu, Marquşavan, Çaylı və Talış kəndləri uğrunda gedən ən ağır və qanlı döyüşlərin içində olmuşam. (Onu da deyim ki, kiçik leytenant Nadir elə bu ərazidə gedən növbəti döyüşlərin birində şəhid oldu).

* * *

Növbəti döyüşümüz 1994-cü ilin aprel ayında Talış kəndi uğrunda oldu. Çətinliklə olsa da biz kəndi düşmənlərdən azad etdik. Burda məlum oldu ki, bu kənd artıq bir neçə dəfə əldən-ələ keçib. İndi isə kənd yenidən bizdə idi. Təcili səngərlər qazıb nəzarət-müşahidə məntəqələri yaratdıq. Onu da deyim ki, bu kənd uğrundakı döyüşlərdə bizim xeyli itkimiz olmuşdu. Ona görə də ərazidə ayıq-sayıq dayanmalıydıq.

Bir neçə gündən sonra düşmən bir neçə istiqamətdən

hücuma keçərək bizi mərmi və güllə yağışına tutdu. Barıt iyindən nəfəslər tutulur, gözlər qaralır, tüstüdən ətrafdakıları belə seçmək olmurdu. Biz güclü müqavimət göstərirdik. Ağız deyəni qulaq eşitmirdi. Qışqırtılar, iniltilər və başa düşülməyən qarışıq səslər...

Yaxınlığımda döyüşən əsgər yoldaşımın ucadan gələn səsini eşidib ona tərəf irəliləmək istədim. O, güllə yarası almış, məndən bir qədər irəliddə böyrü üstə, uzanıqlı vəziyyətdə idi.

Yaralı yoldaşıma bir neçə addım qalmışdı. Yaralı əlləri mənə tərəf uzalı halda nə isə demək istəyirdi. Yaranan səs-küydən, gurultudan və yaralı əsgərin qarışıq danışığından heç nə başa düşməsəm də, özümdən asılı olmayaraq ucadan: - Qorxma, gəlirəm, - deyə səsləndim.

Və səsım elə bununla da batdı. Gözlərimə qaranlıq çökməyə başladı. Mənə dəyən güllənin zərbəsi məni xeyli geri atmışdı. Daha yaralı yoldaşımın hansı səmtə olduğunu da özüm üçün aydınlaşdırı bilmirdim. Güllə dəyən yerdən axan qan dayanmaq bilmir, sinəmdən qalxan ağrı məni əldən salır, nəfəs almağım xeyli çətinləşirdi. Əlimi sinəmə apardıqda sinəmin alışıb-yandığını, əlimin isti mayeyə bulaşdığını hiss etdim.

Elə bu halda da özümdən getmiş, xeyli müddət huşsuz qalmalı olmuşam. Döyüşçü yoldaşlarım əlaltı vasitələrlə yaramı sarımış, məni bir qədər arxaya gətirmişdilər.

Gözümü açıb ətrafa baxanda özümü torpaq qazmada gördüm. Ağ xalatlı həkimlər yaramı sarıyırdılar. Həkimlər yaramı sarıyandan sonra məni Gəncə şəhərindəki hərbi qospitala göndərdilər. Elə bu ərəfədə, döyüşlərdəki fədakarlığıma görə mənə leytenant rütbəsi vermişdilər. Lakin mənim bundan heç xəbərim belə olmamışdı. Uzun sürən müalicədən sonra məni ordudan tərxis etmək istədilər. Mən buna qəti etiraz edib xidmətimi davam etdirmək,

düşmənlərdən ikiqat intiqam, qisas almaq fikrində olduğumu bildirdim. Əlbəttə, döyüşçü yoldaşlarım da mənimlə həmfikir idilər.

İndi bizim hərbi hissə Goranboy rayonunda yerləşirdi. Mən leytenant rütbəsində hissəmizdə xidmətimi davam etdirməyə başladım. Uzun müddət düşmənlə yaxın məsafədə yerləşən Qaraçinar və Ballıqaya yaşayış məntəqələrində nəzarət-müşahidə postlarında xidmətdə oldum.

1995-ci ildə döyüş xidmətlərimi nəzərə alıb məni "Hərbi Xidmətə Görə" medalı ilə mükafatlandırdılar və mənə növbəti rütbə - baş leytenant rütbəsi verdilər.

Çəkdiyim əziyyətlərin müqabilində mən heç vaxt mükafat almaq haqqında fikirləşməmişəm. Ancaq onu bilirəm ki, Vətən heç vaxt övladlarını yaddan çıxarmır, unutmur. Bu minvalla 1999-cu ilə qədər hərbi xidmətdə olmuşam. 1999-cu ildə xidmət müddətim başa çatdığına görə məni ordudan tərxis etdilər.

Mənsimov Nəsimi Yasər oğlu Qarabağ müharibəsi veteranıdır. Hazırda Qaradağ rayonunun Ümid qəsəbəsində yaşayır. Üç azyaşlı övladı - Mehriban və Mələhət adında iki qızı, Bəxtiyar adında bir oğlu var.

BİR QIŞ GECƏSİ

Hamı yaxşı bilir ki, Qarabağ müharibəsi hələ qurtarmayıb. Hal-hazırda atəşkəs rejimi olsa da döyüşlər getdiyi vaxtlardan qalmış ağır-acılar hələ də davam edir. Hələ də gözləri yolda qalan, əzizlərini gözləyən, gözləməkdən gözlərinin kökü saralmış gözüyaşlı insanlar var.

Belələrindən biri - Aliyev Səfi Yunus oğlu 1966-cı li avqust ayının 14-də Füzuli rayonunun Alxanlı kəndində anadan olub.

1984-cü ildə keçmiş Sovet Ordusunun tərkibində Sverdlovsk şəhərində hərbi xidmətdə olub. Hərbi xidmət müddətində nümunəvi xidmətini nəzərə alaraq, ona iki dəfə növbədənkenar məzuniyyət veriblər. Tək-tək hallarda təsadüf edilən bu uğur azərbaycanlı balası Səfiyə də qismət olub. 1986-cı ildə hərbi xidməti başa vurub öz doğma kəndlərinə qayıdıb. Qarabağ uğrunda döyüşlər başlayana qədər təsərrüfatın və sənayenin müxtəlif sahələrində çalışıb. Sənayenin ayrı-ayrı sahələrində çalışsa da gününün əsas vaxtını könüllü olaraq Milli Ordunun əsgərləri arasında keçirməli olub.

1992-ci ilin sentyabr ayınının 6-da səfərbərliklə Azərbaycan Milli Ordusunda xidmətə çağırılıb. Elə əvvəlcədən onun bilik və yüksək təşkilatçılıq bacarığını nəzərə alıb təminat bölüyündə elektrik vəzifəsinə təyin ediblər. Qısa müddət keçəndən sonra, həm də kiçik bir çörəkbişirmə sexini ona həvalə ediblər. Orduda xidmət etməklə bərabər, onun əsas vəzifəsindən biri də ordumuzun əsgərlərini isti çörəklə təmin etmək olub.

Məlum hadisələrlə əlaqədar olaraq elektrik enerjisi tez-tez kəsilməli olurdu. Bu kəsilmələr müəyyən çətinliklər yaratsa da döyüşçü Səfi öz işinin mahir sənətkarı kimi, həmişə çətinlikdən necə qurtarmaq üçün çıxış yolları tapa bilirdi.

Rayon işğal olunanda isə öz ev-eşiyini tamam yaddan çıxararaq, çörəkbişirilən sexin bütün avadanlıqlarını və arxa hissədə qalmış silah-sursatı çıxarmağa nail olub. Özünün dediyi kimi, düşmənə heç nə saxlamaq istəməyib. Avadanlıqları və silah-sursatı Beyləqan rayonu ərazisində onlar üçün müəyyən olunmuş sahəyə gətirir.

Bir neçə gün ərzində soraqlaşib ailəsini, uşaqlarını tapır. Onların sağ-salamat olduqlarını görüb xeyli sevinir. Qısa müddət ərzində ailə üzvlərini lazımi ərazidə yerləşdirdikdən sonra yenidən öz hərbi hissəsinə qayıdır.

Hərbi hissə müvəqqəti olaraq yaxınlıqdakı Daşburun qəsəbəsində yerləşirdi. Hərbi hissəyə qayıdıb gələndə isə briqadada xeyli dəyişikliklər olduğunu görür. Bu dəyişiklik əsasən daha çox özünü zabit heyətində göstərirdi. Geri qayıdıb gələndə nədənsə, onu hərbi hissəyə qəbul etmək istəmirdilər. Səbəbini heç özü də başa düşə bilmirdi.

Nəhayət, ona 3-cü taborun 1-ci bölüyündə xidmətini davam etdirməyə icazə verirlər. Arxa sahələrdə xidmət göstərməsinə baxmayaraq, ərazidə gedən bütün əməliyyatlarda iştirak edib. Hətta Qorqan kəndi istiqamətində gedən döyüşlərin birində qarın nahiyəsindən güllə yarası da alıb. Çoxlu qan itirdiyindən huşsuz halda olmuş, gözlərini açanda isə özünü Beyləqan rayon ərazisində "3-cü sovxoz"-da yerləşən hərbi qospitalda görüb.

Səfini qospitala göndərən isə onun döyüş dostu Böyük Bəhmənli kəndindən olan Ələkbərov Eynulla Mücəlləd oğlu olub.

O, Səfinin meyitlərin arasında olduğunu, lakin hələ də nəfəs aldığını görüb, onun yarasını əlaltı vasitələrlə sarıyaraq qospitala göndərir.

Ələkbərov Eynulla Mücəlləd oğlu 1994-cü ildə döyüşlərdə göstərdiyi xidmət və şücaətlərə görə, o dövrlər üçün ən böyük və nüfuzlu mükafat sayılan "Şah İsmayıl Xətai" adına Fəxri

Fərmanla mükafatlandırılmışdı.

Keçdiyi döyüş yolu haqqında Alıyev Səfi ürək ağrısı ilə, yana-yana bunları söylədi:

-Mən Alıyev Səfi Yunus oğlu 1966-cı ildə qulluqçu ailəsində anadan olmuşam. Hələ uşaqlıq yaşlarından təsərrüfatın müxtəlif sahələrində çalışaraq, valideynlərimə köməklik göstərmişəm. Məlum hadisələrlə əlaqədar bu haqsızlıqla barışa bilməyib, könüllü olaraq Milli Ordumuzun əsgərləri ilə birlikdə xidmət etməyə başladım.

Daha sonra isə məni Füzuli rayon Hərbi Komissarlığının çağırışına əsasən, səfərbərliklə xidmətə çağırıldı. Könüllü xidmət edərkən Ayıbasanlı kəndindəki məktəbdə yerləşən piyada bölüyündə xidmət edirdim. Komissarlığın çağırışından sonra xidmətimi yenə də həmin bölükdə davam etdirdim. Mən xidmətimi 1-ci bölüyün 1-ci manqasında davam etməyə başladım.

1994-cü il yanvar ayının 20-də Qorqan-Abdurrəhmanlı istiqamətində hücum keçdik. Düşmən mövqələrinin bizdən hündürdə yerləşdiyini nəzərə alaraq, hücum səhər-səhər, təxminən saat 5-6 radələrində başladıq. Hər yan qalın qarla örtülmüşdü. Qalın qar, soyuq külək və şiddətli şaxta həm də bizim irəli hərəkətimizə, vaxtında təyin olunmuş əraziyə çatmağımıza, yeriməyimizə, irəliləməyimizə maneçilik törədirdi. Ona görə də biz çalışırıdık ki, hələ hava işıqlanmamış düşmən manələrini keçək.

Həmişə olduğu kimi budəfəki hücumumuz da çox uğurlu alındı. Kiçik itkilər nəzərə alınmazsa, biz artıq bir neçə düşmən mövqələrini ələ keçirmişdik. Axşamdan yağan sulu qar demək olar ki, bizim hamımızın üst-başımızı, paltarlarımızı islatmışdı.

Düşmən səngərinin önündə idik. Cəld özümüzü düşmən səngərinə atdıq. Necə də sevindirici hal idi. Səngərdə bir neçə düşmən əsgərinin meyiti qalmışdı. Bundan əlavə xeyli silah-

sursatı da qənimət olaraq ələ keçirmişdik.

Mənim üçün əsas qənimət isə elə indicə əlimə keçən qalın kürk idi. Mən tez-tələsik islanmış sırıqlımı əynimdən çıxarıb, həmin kürkü geyindim.

Onsuz da bu uğurlu əməliyyatdan canımız əməlli-başlı qızmışdı. İndi daha bizə nə bu yağan sulu qarın, nə də ki, saxtalı küləyin, soyuğun təsiri var idi.

Bu uğurdan fərəhlənərək irəliyə - hərəkətimizi davam etdirmək qərarına gəldik. Bəzi döyüşçülər qısa bir istirahətdən, bir neçə saat dincəlib sonra da irəliləməyimizi məsləhət görürdülər. Lakin biz yeni-yeni əraziləri ələ keçirmək fikrində olduğumuzdan, düşmənin özünə gəlməsinə imkan vermədən irəliyə doğru hərəkətimizi davam etdirdik. Düşmən onsuz da önümüzdə qaçırdı.

Ələ keçirdiyimiz bu düşmən səngərində, sən demə, bizi doğrudan da əsl sürpriz gözləyirmiş. Düşmən səngərində əlimizə Azərbaycan dilində yazılmış bir neçə qəzet və jurnal vərəqləri də keçdi.

Necə də təsvirolunmaz bir mənzərə alınmışdı. Düşmən səngərində doğma dilimizdə qəzet! Yoldaşlarımla hamısı gözlərini mənə dikmişdi. Mən tez-tələsik bu qəzet parçalarından birini əlimə alıb, acgözlüklə gözdən keçirməyə başladım.

Bu vərəqlərdən birində belə bir şeir gördüm:

**Məni görməyənin xoş o halına,
Düşmüşəm, vəfalı yar axtarıram.
Bülbülü didərgin, gülü talanmış
Viranə bağlardan bar axtarıram.**

**Yıxılar körpülər, uçular tağlar,
Yarıdan ayrılan ah çəkib ağlar.
Hardadı yıxılmış o qarlı dağlar?
Durub alçaqlarda qar axtarıram.**

**Köhnəqalan gəlsin arif yoluna,
Aşıqlar buyursun saği-soluna.
Haqq nəzər eyləsin çaşqın quluna,
Nədi, bu fanidə var axtarıram.**

Şeirin təsirindən elə bil ki, döyüşçülərə yeni güc, qüvvə gəldi. Xain düşmənlə bizim aramızda uzun və dərin dərə yerləşirdi. Biz istər-istəməz bu dərədən keçməli idik. Düşmənin yerləşdiyi mövqelər hündürdə olduğundan, bizim irəliləməyimizə mane ola bilərdilər. Ona görə də biz bu dərədən çox sürətlə keçməli idik.

Yoldaşlarımızla qısa məsləhətləşmədən sonra qərara gəldik ki, dərəni tam sürətlə, qaçaraq keçmək lazımdır. Atəşə-filana baxmadan irəli hərəkətimizi davam etdirdik. Lakin biz dərəyə enərkən, artıq hündürdə yerləşmiş düşmən pulemyotu və snayperi işə düşdü. Güclü güllə yağısı altında irəliləməyə başladım.

Qəflətən hiss etdim ki, elə bil məni yüksək gərginlikli cərəyan vurdu. Bir andaca sanki məni silkələyib başı aşağı çevirdilər. Ayaqlarım yığılıb-büküldü. Elə yoldaşlarım da mənim bu qəribə hərəkətimdən heç nə başa düşə bilmədilər.

Döyüşçü yoldaşlarımdan kiminsə: - "Ayə, ay Səfi, sənə nə oldu, bu nə oyundu çıxarırsan?" - dediyi ilə yerə yığılmağım bir oldu. Müvazinətimi saxlaya bilmədiyimdən yerə yıxılarkən, sol qolum da altımda qalıb burxulmuşdu. Artıq gözlərim qaralır, heç nəyi görə bilmirdim.

Yuxulu halda kiminsə: - "Ay uşaqlar, Səfini vurdular, o yaralıdır", - dediyini eşitdim. Öllərimi qarın nahiyəmə sürtərkən bir istilik hiss etdim. Döyüş yoldaşım Eynulla məni sürüyərək yaxınlıqdakı xəndəyə apardı. Paltarlarımı soyundurub yaramı sarıdılar.

Deyəsən, bu kürkü geyinmək mənə qismət deyilmiş.

Bundan sonra bölük irəli hərəkətini davam etdirmişdi. Bu

xəndəkdə məndən başqa da xeyli yaralı və şəhid olan var idi.

İniltilər, qışqırtilar, sızıltılar... Get-gedə gözlərim qaralır, başım dəhşətli dərəcədə ağrıyırdı. Birdən-birə bilmirəm nədənsə daha ağrını da hiss etmirdim. Elə bu minvalla özümdən getmiş, hər şeydən xəbərsiz olmuşam.

Hücum uğurla baş çatdıqdan sonra qəflətən Eynulla yanındakı yoldaşlarının birindən: - "Əyə, ay uşaqlar, Səfidən xəbəri olan varmı?"- deyə məni soruşub, xəbər bilmək istəyir. Qanəedici cavab almadıqda geriyyə - mənim xəndəkdə olduğum yerə gəlir.

Gəlib görür ki, şəhid olanları maşına qoyurlar. Mən də onların arasındayam. Eynulla məni silkələyir və nəfəs aldığıma görüb:

- "Ayə, ay uşaqlar, Səfi sağdır", - deyə sevincindən qışqırır. Məni maşından düşürürlər. Elə yerindəcə mənə tibbi yardım göstərib hərbi qospitala göndəririlər.

Elə həmin o qış gecəsi gözlərimi açıb özümə gələndə, ətrafımda ağ xalatluları gördüm. Burda əməliyyat edib, tibbi yardım göstərəndən sonra məni Bakı şəhərindəki Mərkəzi Hərbi Qospitala göndərdilər.

Bu gedişlə düz dörd aydan artıq bir müddət ərzində Hərbi Qospitalda müalicə aldım. Müalicəm bitəndən sonra isə məni ordudan tərxis etdilər.

(Alıyev Səfi Yunus oğlu II qrup Qarabağ müharibəsi əlilidir. Hal-hazırda Bakı şəhəri, Qaradağ rayonunun Ümid qəsəbəsində yaşayır.

İki övladı - Yunis adlı oğlu və Əfsanə adında qızı var. Boş vaxtlarında övladlarını başına yığıb, iştirakçısı olduğu döyüş yolu haqqında xatirələr danışır, özü demişkən, az da olsa yüngülləşir.

Çətin və ağır döyüş yolu keçmiş bu Vətən oğluna biz də Allahdan cansağlığı diləyirik).

YADA DÜŞƏR XATİRƏLƏR

Mühəndis istehkam bölüyünün əsgərləri nizamı addımlarla hərəkət edərək hərbi hissədən xeyli kənarında olan daşlı-qayalı hündür təpənin ətəyinə çatdılar. Əsgər və zabitlər hündürlüyün ətrafında dövrə vuraraq nəhayət, onlar üçün təyin olunmuş əraziyə çatdıqlarını hiss edərək dərinədən nəfəs aldılar. Az müddətə olsa da bir az dincəlmək olardı. Artıq iki gün davam edən ağır və çətin yoldan sonra istirahət etmək əsgərlər üçün necə də xoş idi. Komandirin verdiyi əmrə əsasən onlara bir saatlıq istirahət verdilər.

Qısa müddətli istirahətdən sonra əmrə tabe olan bölüyün əsgərləri baş leytenantın ətrafında dövrə vuraraq onun uca səslə mühəndis istehkam qurğuları haqqında dediklərini dinləyir, piyada və tank əleyhinə minaların iş prinsipini bir daha (nəzəri olaraq) nəzərdən keçirir, nəzəri işin əməli olaraq tətbiq olunmasında əsgəri biliklərini daha da artırır dılar. Bu səbəbdən də əsgərlər minaların detallarını əldən-ələ ötürərək ilk dəfə görmüş kimi bu işə daha maraqlı və diqqətlə yanaşırdılar.

Təlim saati başa çatdıqdan sonra bölük sıra addımları ilə nizamnaməyə uyğun hərəkət edərək hərbi hissənin ərazisinə çatdılar. Baş leytenant komanda verib əsgərləri azad edərək iti addımlarla hərbi hissənin qərargahına doğru addımladı. Əlbəttə, əslində bu bir sınaq təlimi idi. Növbətçi zabıt baş leytenantı yaxınlaşaraq ona nə işə dedi. Bundan sonra hər iki zabıt hissə komandirinin yanına getdilər.

Kimdir bu zabıt?

Rəfiyev Təyyar Ağalar oğlu - 16 avqust 1965-ci ildə Cəlilabad rayonunun Eçara kəndində ziyalı ailəsində anadan olmuşdur. 1987-ci ildə kənd orta məktəbini bitirdikdən sonra sənədlərini N.Tusi adına API-yə vermişdir. İmtahanları uğurla verərək həmin ali məktəbin Hərbi hazırlıq və

fiziki tərbiyə fakultəsinə qəbul olunur.

1991-ci ildə bu tədris müəssisəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirir. Təyinatla öz doğma məktəbinə göndərilir və müəllim işləyir. Məlum Qarabağ hadisələri başlayanda könüllü olaraq ehtiyatda olan zabit kimi "N" sayılı hərbi hissədə komandirin tərbiyə işləri üzrə müavini kimi xidmətə başlayır. Hissə komandirinin müavini vəzifəsində xidmət göstərsə də mühəndis texniki bölüyünün komandiri vəzifəsini də icra edib. Xidməti tapşırıqlarla əlaqədar tez-tez döyüş gedən ərazilərdə olub. Ağır özüyeriyən mühəndis texnikaları ilə ən mühüm tapşırıqları yerinə yetirib. Dəfələrlə ölümlə üz-üzə gəlib.

Ehtiyatda olan leytenant Rəfiyev Təyyar Ağalar oğlunun özünün dediklərindən:

- Məlum Qarabağ hadisələri başlayanda könüllü olaraq ərizə ilə Cəlilabad rayon hərbi komissarlığına müraciət etdim. Çox keçmədən hərbi xidmətə çağırıldım. Hərbi xidmətə mühəndis istehkam taborunda komandirin tərbiyə işləri üzrə müavini kimi başladım. Qısa müddətdən sonra mənə növbəti hərbi rütbə - baş leytenant verdilər. Kadr islahatları ilə əlaqədar məni qərargah rəisinin köməkçisi, nizami hissə rəisi vəzifəsinə təyin etdilər.

Bu, bir həqiqətdir ki, həmin dövrlərdə Milli Ordumuzda zabit heyəti çatışmır, silah-sursat və texnikalarla davranmaq gənc əsgərlər üçün müəyyən çətinliklər yaradırdı. Az bir zaman kəsiyində bütün çətinliklərə baxmayaraq hərbi hissədə xeyli irəliləyiş əldə edə bildik.

Bu, əsasən gənc əsgərlərin mühəndis istehkam cihaz və alətləri ilə necə işləməsini öyrətməkdən ibarət oldu. Bu işdə hərbi hissənin bütün zabit və gizir heyəti, o cümlədən, hissənin komandiri mayor Rəhim Əliyev daha yaxından iştirak edirdi. (Hazırda polkovnik leytenant Rəhim Əliyev hərbi hissələrdən birində komandir vəzifəsində bu gün də xidmət göstərir).

Artıq irəliləyişlər göz qabağındaydı. Hazırlıqlı əsgərlər döyüş bölgələrinə göndərilir və lazımi tapşırıqları yerini yetirirdilər. Mən özüm də xidməti işlə əlaqədar olaraq dəfələrlə qanlı döyüş bölgələrində olmuş, xain düşmənlə üz-üzə dayanmalı olmuşam.

Yerinə yetirməli olduğumuz ən ağır tapşırıq isə 2-ci mühəndis səddinin çəkilməsi oldu. Bu iş olduqca təhlükəli idi. Belə ki, düşmən hündürlükdə yerləşdiyindən bizim hər bir hərəkətimizi izləyir və qabaqlayıcı tədbirlər görürdülər. Texnikalar və şəxsi heyət tez-tez düşmən atəşinə məruz qalırdı. O səbəbdən də biz əsasən ancaq gecələr və dumanlı günlərdə işləməli olurduq.

Böyük səngərlər ağır texnikalarla qazılsa da, lazımi oyuqlar və pəncərələr ağır zəhmət hesabına əsgərlər tərəfindən əllə qazılıb düzəldilirdi. Bu minvalla biz gecəgündüz, vaxtlı-vaxtsız düşmənin aramsız güllə yağışı altında Beyləqan rayon ərazisindən Horadiz yaşayış məntəqəsinə qədər olan səddi çəkib qurtara bildik. Əlbəttə, belə ağır və çətin yerinə yetirilən işi sözlə ifadə etmək nə qədər asandırsa, əməli olaraq yerinə yetirməli olduğumuz iş bir o qədər də təhlükəli və çətin idi.

Qısa fasilələrdə, düşmən işimizə mane olan vaxtlarda, adətən, əsgərlər öz maraqlı və yaddaqalan söhbətləri ilə diqqəti cəlb edirdilər.

Yenə də əsgərlər hündür tərənin arxasındakı çökəkliyə toplaşib səbirsizliklə gecənin düşməsini gözləyirdi. Gecə vaxtı işləmək çətin olsa da nisbətən təhlükəsiz idi. Kimi uzanıb dincəlir, kimi başına gələnlərdən, olub keçənlərdən maraqlı söhbətlər edirdi.

İstər-istəməz əsgərlərin təhlükəsizliyi baxımından tez-tez ərazini gəzir, düşmən tərəfi müşahidə edir, ağır texnikanın sazlığı ilə maraqlanırdım. Növbəti dəfə bu işi yerinə yetirərkən təsadüfən əsgərlərin yanına gəlişimi hiss etdirmədən

kənardan əsgərlərin etdikləri söhbətlərini dinləməli olurdum.

Söhbət cənc əsgərlərin döyüş bölgəsinə hansı yola salınmasından gedirdi. Hər bir əsgər yoladüşmə mərasimindən ağızdolusu danışdı. Yeni gəlmiş əsgər yolasalınma mərasimini elə ləzzət və maraqla danışdı ki, hamı diqqətlə qulaq asırdı.

Gənc əsgərlərdən biri bunları söyləyərək dedi ki, bizim Cəlilabad Rayon Hərbi Komissarlığında, yolasalma mərasimində adətən icra nümayəndələri ilə bərabər valideynlər, din xadimləri, ziyalılar da iştirak edirdi.

Gənc əsgərlərdən birinin valideyni çıxış edərək bütün əsgərlərə yaxşı yol arzuladı və şair Vidadi Hübətovun, "Əsgər balam" adlı şeir parçasını belə söylədi:

**Gedirsən hərbi xidmətə,
Bir həvəslə əsgər balam.
Xidmət edirsən Vətənə
Sədaqətlə, əsgər balam.**

**Anan sənə nəfəs alır,
Bacılardan arxa sayır,
O günü bir bayram sanır,
Gəlişinlə, əsgər balam.**

**Düşməyə zəfər çalasan,
Qalib bir əsgər olasan,
Sağ-salamat qayıdasan,
Şücaətlə, əsgər balam.**

Cəlilabad rayonunda böyükdən-küçüyə hamının hörmətlə yanaşdığı Seyid Mirxas Ağa da gənc əsgərlərin hərbi xidmətə yolasalınma mərasimində iştirak edirdi. Seyid Mirxas Ağa gənc çağırışçılara uğurlu yol arzuladı və gənc əsgərləri

Müqəddəs "Quran" kitabının altından keçirdi.

Seyid Mirxas Ağanın babası Seyid Mirəziz Ağa, atası Seyid Mirədalət Ağa da hələ sovetlər birliyi zamanında da gizli surətdə olsa belə əhalinin xeyir-şər işlərinin yardımçısı, ağsaqqalı olublar. Düzü, Müqəddəs "Quran" kitabının altından keçərkən bədənimdən xoş bir gizilti keçdi. İndi, əziz döyüşçü yoldaşlarım mən də sizə o müqəddəs insanların xeyir-duasını çatdırıram.

Yaxınlıqda partlayan mərmə əsgərin sözünü ağızında qoydu. Hərə bir tərəfə qaçdı. Mərminin zərbəsi hərəni bir tərəfə atmışdı. Məni də bir xeyli kənara atmışdı. Yaralılar, iniltilər, qışqıran, hay salan, kömək istəyən...

Üst-başımın torpağını təmizləyib əsgərlərə tərəf irəlilədim. Toz duman çəkildəndən sonra həmin əsgəri yaralı vəziyyətdə tərənin ətəyindən tapdıq. O xeyli qəlpə yarası almışdı. Əsgərə ilkin tibbi yardım göstərib onu arxada yerləşən tibb məntəqəsinə göndərdik. Daha ərazidə sakitlik olduğundan yenidən işimizi davam etdirməyə başladıq.

Ehtiyatda olan kapitan Rəfiyev Təyyar Ağalar oğlu 2004-cü ildə ordudan tərxis olunub. II qrup əlil, Qarabağ müharibəsi veteranıdır.

Öhdəsində 3 övladı: - İlkin adında bir oğlu, Nərmin və Mahirə adında iki qızı, Fatimə və Əli adında iki oğul nəvəsi var. Hərdən də keçdiyi ağır döyüş yolu haqqında söhbətlər edir, Milli Ordunun hansı çətinliklərlə yaradılmasından maraqlı epizodlar danışır və özü demişkən, az bir müddətə də olsa keçmişə qayıdır, o günləri xatirələrdə yaşayır.

O GÜNLƏRİ UNUTMADIQ

Döyüşçülər dövrə vuraraq hündürlüyün aşağısındakı kiçik bir talaya çatdılar. Hərəkətlərindən hiss olunurdu ki, əldən düşüb çox yorulublar. Komandirin uca səsle elan etdiyi: - "İndi isə qısa müddətə dincəlmək olar" kəlməsini eşidən döyüşçülər elə bil ki, hamı bu sözə bənd idi. Tez-tələsik hərə bir tərəfdə, hara gəldi əyləşib dincəlməyə başladılar. Üz-gözlərindən yorğunluq və yuxusuzluq hiss olunan, havanın təsiri və isti günəşin yandırıcı şüalarının, barıt, tüstü, toz-torpaqdan sir-sifətləri qaralmış və əldən düşmüş döyüşçülər silahlarını başlarının altına qoyaraq hara gəldi uzandılar.

-Keşikçilər, tez öz yerlərinizə.

Müşahidəçi əsgərlər silahlanaraq onlara təyin olunmuş əraziyə yollandılar. Diqqət, yoldaş əsgərlər, biz bir saatdan sonra yola düşəcəyik, deyən gənc leytenant kənardakı daşın üstündə əyləşərək başını əlləri arasına alaraq fikrə getdi.

Kimdir bu zabit? Nədən o, bu qədər dərin fikrə gedib, xəyala dalıb?

-Bu qarayanız zabit 1962-ci ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 1974-cü ildə Lökbatan qəsəbəsində yerləşən 106 nömrəli məktəbin 1-ci sinfinə qəbul olunmuş və 1984-cü ildə həmin məktəbin 10-cu sinfini əla qiymətlərlə bitirmişdir.

Hərbiyə olan marağını görüb məktəb rəhbərliyi onu (burada onun hərbi rəhbəri Levin Mark Barisoviçin müstəsna xidmətləri və səyi nəticəsində) Moskva Birləşmiş Ali Komandirlər məktəbinə oxumağa göndərmişdir.

Məlumat üçün onu da qeyd edim ki, bu məktəb o vaxt Sovetlər Birliyi dönəmində yüksək nüfuza malik olan ən yaxşı ali hərbi məktəblərdən biri sayılırdı. İmtahanlardan müvəffəqiyyətlə keçən gənc müdavim həmin ali məktəbə qəbul olunsada, naməlum səbəblər üzündən təcili evə, Bakıya qayıdır və yenidən Moskvaya dönməkdən imtina edir.

Oxuduğu sinif yoldaşları ilə birlikdə sənədlərini Çingiz İldirim adına Politexnik İnstitutuna verərək Donetsk Metallurjiya İnstitutuna qəbul olur. 1984-cü ildə təhsil almaq üçün həmin şəhərə yola düşür və təhsilini başa vurur.

1989-cü ildə həmin məktəbi bitirdikdən sonra Xarkov vilayətinin Çuquyevo şəhərində Ali Hərbi Məktəbə daxil olur və 1991-ci ildə oranı "Motoatıcı tağım komandiri" vəzifəsində bitirir və Bakıya qayıdır.

1991-ci ilin avqust ayında Vətənə dönür. Qaradağ Əlvan Metalların Emalı zavodunda texnoloq vəzifəsində işə başlayır. Lakin hərbiyə olan maraq və həvəsi onu təhsil aldığı orta məktəbdə hərbi rəhbər vəzifəsində işləməsinə gətirib çıxarır.

Məktəbdə qısa bir vaxt ərzində hərbi rəhbər işlədiyi vaxt, yəni 1992-ci ildə Xocalı, Laçın və Kəlbəcər rayonlarının işğalından sonra, 1992-ci ilin may ayında könüllü olaraq cəbhəyə, döyüş bölgəsinə yollanmasını Qaradağ rayon Hərbi Komissarlığından xahiş edir.

14 gün ərzində Biləcəri qəsəbəsindəki toplanış mərkəzində Qaradağ rayonundan çağırılmış gənclərdən ibarət yerli batalyon təşkil edir və batalyon komandiri kimi döyüş gedən bölgələrdən birinə yollanır.

Ehtiyatda olan baş leytenant Sahib Hüseynovun özünün söylədikləri:

Bizim batalyonu müvəqqəti olaraq Axcabədi rayonundakı məktəblərdən birində yerləşdirdilər. 14 iyun 1992-ci ildən etibarən təlimlərə başladığımız qısa təlimdən sonra batalyonu bir daha yeni çağırılmış əsgər və zabitlərlə komplektləşdirdik.

27 iyun 1992-ci il gecə saat 23.00 radələrində bizim taboru Füzuli rayonu döyüş bölgəsinə göndərdilər. Sonradan bizə daha 2 batalyon da təhkim olundu. Yeni qoşulan batalyonlardan biri Sumqayıt, digəri isə Lənkəran batalyonu idi.

Ertəsi gün bizi daha ağır döyüş əməliyyatı gözləyirdi.

Bizim komandirimiz Əfqanıstanda gedən müharibələrdə böyük döyüş təcrübəsi toplamış mayor Əfqan Hüseynov idi. Onun çox təcrübəli komandır olduğundan, biz hamımız ona güvənirdik.

Mən iyun ayının 27-dən 28-nə keçən gecə ondan batalyonumun qarşısında duran döyüş tapşırığını aldım və hazırlaşmaq üçün öz batalyonumuzun yerləşdiyi əraziyə qayıtdım. Batalyonda 78 nəfər gənc döyüşçü var idi.

Səhər saat 6 radələrində Qərvənd kəndi istiqamətindən hərəkət edərək Aşağı Veysəlli istiqamətində hücumə keçməliydik. Deyilən məntəqəyə çatmaq və döyüşə başlamaq üçün biz ən azı 6-7 kilometr yol qət etməliydik. Yay günlərinin yandırıcı şüaları altında həmin istiqamətə getmək çox çətin idi. Təxminən saat 14-15 radələrində nəhayət, biz deyilən məntəqənin 200 metrliyində idik.

Uzun sürən və çətinlik yaradan dağlıq, dərəlik yollarla gedərkən döyüşçülərin əksəriyyətinin azuqələri yox dərəcəsinə çatmışdı. Yorğunluq və susuzluq bizi həddən artıq əldən, taqətdən salmışdı. Mən əməliyyata başlamamışdan əvvəl əsgərlərimin 23 nəfər qaldığını gördüm və bir komandır kimi gözəl basa düşürdüm ki, Bakı şəhəri kimi yerlərdə dogulub boya-basa catmış bu döyüşçülərin əksəriyyətinin fiziki sağlamlığı buna tab gətirməyəcəkdir.

Mən bir komandır kimi döyüşçülərin hazırkı vəziyyətini nəzərə alaraq, əməliyyata başlamamışdan, döyüşə girməmişdən əvvəl onlara qısamüddətə istirahət verməyi qərara aldım.

Adını bilmədiyimiz alçaq bir dağın başında müvəqqəti səngər qazdıqdan sonra bir neçə əsgərə müşahidə aparmağı, digərlərinə isə növbə ilə istirahət etməyi tapşırıdım.

Tabeliyimdə olan bu 23 nəfərin əksəriyyəti tövşüyür, susuzluqdan ahu-zar edirdilər. Bəziləri meynə yarpaqlarını dərib ceynəyir, digərləri uzum qoralarını yeyir, hətta torpağı

bir qədər dərinliyə qazıb nəm torpağı ağızlarına alır, bununla da susuzluqlarını yatırmaq istəyirdilər.

Yaxşı yadımdadır ki, 1-ci taqımın komandiri Əliyev Vahid (O, hələ sovetlər dönəmində hərbi xidmətdə olarkən "Cavus"lar məktəbini bitirmiş, manqa komandiri kimi xidmət etmiş, çox dözümlü və iradəli bir əsgər idi) məndən icazə alaraq düşmən tərəfə irəliləmək, bir sözlə, kəşfiyyata getmək istəyini bildirdi. Mən ona bu şərtlə icazə verərək bildirdim ki, düşməne 100-150 metrə qədər yaxınlaşaraq mövqe tutsun, müşahidə aparsın və tez bir zamanda mənə düşmənin canlı qüvvəsi, texnikası barəsində ətraflı məlumat versin.

O gedəndən sonra digərləri tezbazar istirahət edir, hətta çoxları yorulduqlarından hara gəldi uzanıb yatmağa başlamışdılar. Görünür, düşmən tərəf də bizim hərəkətimizi diqqətlə izləyirmiş. Belə ki, onlar müşahidə nəticəsində bizim yorulduğumuzu, əldən düşdüyümüzü hiss edərək mövqe tutduğumuz hündürlüyün ətrafı boyu bizə yaxınlaşmış, təxminən bizim 50 metrliyimizdə mövqe tutubmuşlar. Təxminən saat yarım keçdikdən sonra Əliyev Vahidin geri dönməməsi məni çox narahat etməyə başladı. Mən heç vaxt ağıma gətirib inana bilməzdim ki, vəziyyət belə acınacaqlı ola bilmiş. Çünki Vahid gedəndən təxminən 20 dəqiqə sonra onun getdiyi istiqamətə atəşin açılmasını mənə digər bir əsgər catdırdı. Mən qərara gəldim ki, həmin istiqamətdə irəliləmək lazımdır və yerdə qalan əsgərlərimə əmr verdim ki, qalxın, hərəkət edib irəli getməliyik.

Elə bunu demişdim ki, təxminən 50 metr məsafədə Kalaşnikov avtomatından bizə atəş açıldı və mən:

- Uzanın, deyə əmr verdim. Özümsə arxası üstə uzandım və bu zaman qarnımın üzərindən avtomatın güllərinin necə uçduğunun şahidi oldum. Təxminən 2-3 dəqiqə biz uzanıqlı vəziyyətdə, hərəkətsiz halda qaldıq. Çətin vəziyyət

yararmışdı. Mən ayağa qalxaraq bir dəstənin sağ, o biri dəstənin soldan irəli hərəkət etmələrinə əmr etdim. Özüm isə mərkəzdən... irəliləyərək birbaşa düşmən üzərinə hərəkət etməyə başladıq. Belə bir vəziyyəti ağılna gətirməyən düşmən dərhal geri qaçmağa başladı. Biz düşməni təqib edərək irəliləyirdik. Dayanmağımız ölüm demək idi. Əlverişli məqam gözləyərək hərəkətdə idik.

Əsgərlərimin bir neçəsi düşməni çaşdırmaq məqsədilə ucadan qışqırmağa başladıkları zaman məndən sağ tərəfdəki əsgər bud nahiyəsindən yaralandı.

Araya qısa bir sakitlik çökdü. Qəflətən qumbaraatan əsgərin:

- Mən gördüm, komandir, mən gördüm düşmən pulemyotu atəşi haradan açdı, icazə verin mövqe seçim və atəs açım, dedikdə mən:

-Əsgər, icazə nədir, tez ol, onu susdur, - deyə əmr etdim.

Əsgər iki dəfə qumbaraatandan atəş açdı və düşmən pulemyotu bir anlığa susdu. Bu bir an, həmin bu əlverişli məqam həyatımızda böyük rol oynadı. Atışa-atışa döyüşçülər irəli, sağ tərəfdəki hündürlüyün arxasına tərəf irəlilədilər. Mən tez bu fürsətdən istifadə edib, əsgərlərə dağın arxa tərəfinə keçməyi əmr etdim.

Komandiri olduğum dəstənin şəxsi heyəti təxminən 5-6 dəqiqədən sonra dağın o biri tərəfində idi. Bu atışmada beş yaralımız vardı. Yaralılar döyüşçülərin köməklili ilə hərəkət edərək sol istiqamətə irəliləyirdi. Təxminən, axşamüstü saat 17.30 radələrində batalyon yerləşən əraziyə çatıb döyüşçülərlə birləşəndən sonra batalyon komandiri məni qucaqlayaraq bağrına basıb:

- Sahib, döyüşə görə sağ ol. Yaxşı indi sənə neçə əsgərin qalıb? - deyə soruşdu.

Mən isə ondan hücumun nə üçün belə alındığı ilə maraqlandım. O diqqətlə, qərribə baxışlarla məni süzərək

əmaliyyat haqda heç nə demədən:

- Sahib, sonra danışırıq, deyərək əsgərlərin qalanını sıraya düzməyi əmr etdi.

Əslində mən və komandirim mayor Hüseynov çox gözəl basa düşürdük ki, bizim əsas vəzifəmiz verilən tapşırığı yerinə yetirməkdən ibarətdir. Əməliyyatın uğursuz alınmasına gəldikdə isə cinahların vaxtında hərəkət etməməsi üzündən belə bir vəziyyət alınmışdı. Yaxşı bilirdik ki, əsas hadisələr "Qırmızı bazar" istiqamətində gedir və biz düşməni çaşbaş salmalı idik.

Növbəti dəfə Aşağı və Yuxarı Veysəlli yaşayış məntəqələri istiqamətində hücumla köçərək düşmənin canlı qüvvəsinin böyük bir hissəsinin diqqətini özümüzə cəlb edib yönəltməliydik və buna da demək olar ki, qismən nail olmuşduq.

Mayor Əfqan Hüseynov iki nəfər kəşfiyyatçını yanına çağıraraq tez bir zamanda düşmən haqqında əldə edilə bildikləri məlumatların ona çatdırılmasını əmr etdi.

Çox keçmədən kəşfiyyatçılar yola düşdülər.

Bir azdan taqım komandirlərindən biri, gənc leytenant bizə yaxılaşaraq döyüşçü əsgərlərin cəmi 32-35 nəfər qaldığını bildirdi. Buna səbəb isə bizim 8-10 nəfər yaralı əsgəri təxminən 10-12 nəfər əsgərin köməkliyi ilə Dilağarda kəndindəki tibb məntəqəsinə getmələri üçün sərəncam verməyimiz olmuşdu.

Biz üçümüz oturub kəşfiyyatçıların qayıtmasını gözləyir, əsgərlərimiz isə necə gəldi torpağın üzərinə sərilərək, bir qədər bundan əvvəl baş vermiş dəhşətli döyüşün ağır, sarsıdıcı və dəhşətli anlarını yaşayırdılar.

Artıq hava qaralır, axşam düşürdü. Kəşfiyyatçılardan hələ də xəbər yox idi. Mayor Hüseynov çox narahat və həyəcanlı görünürdü. Bunu onun hərəkətlərindən hiss etmək o qədər də çətin deyildi. Biz səbirsizliklə kəşfiyyatçıların

qayıtmağını gözləyirdik. Heç bir saat keçməmişdi ki, kəşfiyyatçılar həyəcan içində bizə yaxınlaşdı və düşmənin böyük bir qüvvə ilə bizim mövqeyimizə tərəf irəlilədiklərini bildirdilər.

Sən demə, bizim kəşfiyyatçılar ora gedən anda, düşmən kəşfiyyatı da bizim tutduğumuz mövqedə olmuş, əsgərlərimizin taqətsiz hala düşdüyünü öz komandirlərinə çatdırmışdılar.

Bizim qarşımızda geriye cəkilmək üçün ancaq iki yol vardı. Biri dağı aşağı enərək asan yolla Dilağarda kəndinə getmək, digəri isə hündür bir dağı yuxarı qalxaraq onun arxasında olan topçularımıza qovuşmaq.

Elə bu anda mən komandirimiz mayor Əfqan Hüseynovun bizim dağı qalxmağımız və oradan aşağıda atəş mövqeyində olan topçularımıza qosulmaq əmrini eşitdim.

Batalyon komandirinin bu əmrini eşidən kəşfiyyatçılar ona bunun mümkünsüzlüyünü dedilər. Çünki yorğun və əldən düşmüş əsgərlərin əksəriyyətinin heç ayaga qalxmağa belə taqəti yox idi. Onların dağa qalxmağa qüvvələri çatmazdı. Mayor Hüseynovun:

- Mənim igid əsgərlərim, döyüşçü yoldaşlarım, biz buna məcburuq, başqa çıxış yolumuz yoxdur, - deyib hündürdən qışqıraraq:

- İrəli, - deyə əmr verdi. Hamı sözsüz əmrə tabe olaraq üzü yuxarı hərəkətə başladı.

Bu əmrin əsas mahiyyəti ondan ibarət idi ki, düşmən heç vaxt ağılna gətirib inana bilməzdi ki, biz asan yolu qoyub çətin yolla hərəkət edəcəyik. Kim bilir bəlkə də, düşmən dağın aşağısında pusquda dayanıb elə bizi gözləyirmiş.

Biz geri qalan əsgərlərə də kömək edərək dağı qalxmağa başladıq. Mən özüm taqətsizlikdən dağın ortasında yığıldım.

Əsgərlər bunu təcili komandirə çatdırdılar. Mayor Əfqan

Hüseynov mənə yaxınlaşaraq:

-Sahib, sən qalxmalı və özün gəlməlisən, deyə əmr etdi. Biz yavaş-yavaş dağın müəyyən bir hissəsini də qalxa bildik. Təxminən əvvəlki mövqeyimizdən 100 metrə qədər aralana bilməmişdik. İndi sakitcə dağın o üzünə keçmək olardı.

Elə təzəcə dağın o biri tərəfinə keçmək istəyirdik ki, düşmən bizi əvvəlki mövqeyimizdən təxminən 100 metr cəbhə boyunca avtomat, pulemyot, qumbaraatan və SVD-lərdən atəşə tutdu. Düşmənin atdığı güllələrin əksəriyyəti işıqsaçan idi. Düşmən özü də bilmədən bizdən arxa tərəfi aramsız atəşə tutmuşdu. Bu gülləboran təxminən yarım saatadək davam etdi.

Bundan sonra mən mayor Əfqan Hüseynova yaxınlaşaraq ona: - Mən indi sizin nə qədər təcrübəli və uzaqgörən bir komandir olduğunuzu bildim, - deyərək onu qucaqlayıb öpdüm.

O isə - Sahib, biz təcili aşağı düşməli və topçularla birləşməliyik, - dedi. Gözucu saata baxdım. Təxminən gecə saat 2 olardı. Əgər bu hadisə gündüz olsaydı, çox güman ki, bizim heç yarımız da sağ qalmazdıq.

Artıq iyun ayının 29-u idi. Döyüşçülər sürüşə-sürüşə topçuların yerləşdiyi əraziyə yaxınlaşırdı. Aşağıdan əsgərlərdən bir neçəsinin: - ay uşaqlar, tez olun, burda su var, gəlin su aparın, - deyə qışqırıqlarını eşidirdik.

Biz Əfqanla ora yaxınlaşanda əsgərlərimizin əksəriyyətinin basının pələnci içində olduğunu gördük. Sən demə, bu topçuların istifadə etdikləri suyun axarından gölməçə yaranmış və əsgərlərin hamısı susuzluğunu həmin gölməçədən istifadə etməklə aradan qaldırmaq istəyirmişlər.

Mayor Əfqan Hüseynov topçuların komandirindən: - bu nə tank, bu nə BMP 2-dir, sizin yanınızda bunların nə işi var? - deyə soruşanda topçular cavabında belə dedilər:

- Gördüyünüz bu texnikaları dünən Gəncədən təmir

zavodundan gətiriblər. Cəmi 22 adda texnika idi. Döyüsün qızğın vaxtı məlum oldu ki, bunların cəmi 2-si döyüşə yararlı, qalan toplar isə döyüşə yararsız halda, sıradan çıxmış vəziyyətdədir.

Araya qısa bir sakitlik çökmüşdü. Məni ən çox narahat edən bu sınıq-salxaq, döyüşə yararsız silahların bura kim tərəfindən göndərilməsi idi.

Mən üzümü mayor Hüseynova tutub: - Bu nə oyundur? - demək istəyirdim ki, yanımızda düşmən mərmisi partlayaraq sözümü ağızımda qoydu. Partlayışın nəticəsində hər tərəf tozdumana bürünmüşdü. Qışqıran, çağırən... Sanki bir anda aləm qarışmışdı. Güclü partlayışın zərbəsi məni bir neçə metr kənara atmışdı. Başım uğuldayır, gözlərimə qaranlıq çökür, ayağa qalxmağa çətinlik çəkirdim.

Mən özümə gələndə gördüm ki, başım qan icindədir. Sən demə zərbə məni xeyli kənara atmış və başım tankın tırtılına dəymişdir. Bizə ilkin tibbi yardım göstərəndən sonra ZİL-131 markalı maşına mindirib bizdən bir az arxada yerləşən səhra qospitalına yola salmışdılar.

Səhər özümə gəlib gözümü açanda qospitalda yox, hansısa bir evdə olduğumu anladım. Qısa söhbətdən sonra bildim ki, bu Dilağarda kəndində yaşayan Həsən kişinin evidir. Onun söhbətindən bildim ki, o Bakı şəhəri ilə Füzuli rayonu arasında avtobus sürücüsü işləyirmiş. Elə ilkin yardımını da mənə onun həyat yoldaşı etmiş, başıma sarğı qoymuşdur.

Bir neçə zabit və əsgərlərlə onun evində səhər yeməyi yedik və yenidən batalyonumuz yerləşən əraziyə, Ağcabədiyə, əvvəlki təlim mərkəzimizə qayıtdıq.

Əsgərlərimiz bizə: "komandır, bu nə məsələ idi, bu nə müsibətlər idi bizim başımıza gətirildilər, siz bizə aydınlıq gətirin", - deyərək tez-tez soruşurdular.

Biz isə onların suallarını cavabsız qoyaraq bir-birimizin

üzünə baxaraq, sanki onun mənə və mənim ona dediklərimi sözsüz bir baxışdan duyurduq.

Mən mayor Əfqan Hüseynovdan ayrılıanda o, mənə dedi:

-Leytenant Hüseynov, sən "Geriyə yol yoxdur" filminə baxmısanmı?

Mən həmin filmi çox gözəl xatırladığımdan, "bəli, mayor Saxarov", - deyə ona cavab verdim. O isə gülümsəyərək heç nə demədən məndən uzaqlaşdı.

Və beləliklə, mən bu əməliyyatda 7 nəfər əsgərimi itirdim, onların içərisində Əliyev Vahid də var idi. 10 nəfərə yaxın əsgər müxtəlif dərəcədə xəsarətlər almış, yaralanmış və qalan döyüşçülərin əksəriyyəti isə bu əzab-əziyyətlərə, çətinliklərə dözməyərək döyüşü axıradək davam etdirməmiş və üzümlükdə qalmışdılar.

Sonra qumbara atan əsgər (çox heyf ki, adı yadımdan çıxıb) mənə yaxınlaşanda, mən onu qucaqalayıb öpdüm və ona təşəkkürümü bildirərək:

- Çox sağ ol, döyüşçü qardaş, nə yaxşı ki, sən var idin, yoxsa biz hamımız öləcəydik. O isə mənə hərbi xidməti Macarıstanda keçdiyini və qumbaraatan atıcı peşəsinə orada mükəmməl yiyələndiyini bildirərək dedi:

- Komandir, mən indi anladım ki, siz niyə Əfqan Hüseynova mayor Saxarov dediniz.

Biz həmin döyüşdə OBOZ idik. Əsas döyüş isə digər tərəfdə, Qırmızı Bazar istiqamətində cərəyan edirdi, eləmi? Mən başımı tərpedərək onun sözünü təsdiq etdim.

Mənə 10 günlük, qısamüddətli məzuniyyət verdilər və müayinə üçün hərbi qospitala göndərdilər. Qospitalda bildim ki, ilk kəllə beyin travmasını elə həmin döyüşdə almışam.

Bundan bir müddət sonra mən yenidən batalyonu Qaradağ Rayon Hərbi Komissarı polkovnik Məmməd Hüseyin Cəfərovun köməyi ilə komplektləşdirdim və 62 nəfərlə

birlikdə Qaradağ batalyonunun komandiri kimi digər bir döyüş bölgəsinə yola düşdüm.

İki gündən sonra mən və mənim batalyonum Mingəçevir stansiyasında yerləşən "N" sayli hərbi hissənin tərkibində təlimlərə başladım.

İyul ayının 21-dən 22-nə keçən gecə mən və mənim batalyonumun şəxsi heyəti artıq Ağdərə istiqamətindəki Qlobus deyilən ərazidə 500 metr cəbhə xətti boyunca müdafiədə durmuşduq.

Sağ cinahdakı qonşum, komandiri rus əsilli kapitan olan Gəncə batalyonu yerləşirdi. Sol cinahda isə Papravənd və Şelli (Ağdamın kəndləridir) kəndlərindən yerli özünümüdafiə dəstələri cəmləmişdilər. Çox ağır bir döyüş yerində cəmləmişdik.

Erməni ordusu arabir həmlə edir, lakin heç bir nailiyyət əldə edə bilmirdilər. Hərdən də toplar və minamyotlar vasitəsilə bizim düşərgəni bombardman edirdilər.

Lakin mən bir komandir kimi ilk gündən ön cərgədə hər bir əsgərə özü üçün səngər qazdırmış, ondan 6-8 metr geridə isə ümumi səngərlər və oyuqlar düzəltdirmişdim. Bu da müdafiədə döyüş tapşırığını müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsinə kömək edirdi.

Düşmən demək olar ki, hər gün həmlə edir və bizi aramsız atəşə tuturdu. Hətta bir neçə dəfə düşmən kəşfiyyatının bizim mövqelərə yaxınlaşmaq istədiklərini duyaraq, onları geri oturtmuşduq. Lakin buna baxmayaraq biz mətinliklə verilən tapşırığı yerinə yetirirdik.

İki gündən sonra məni Tərtər rayonunda yerləşən qərargaha çağırıldı və burada mən ilk dəfə briqada komandirimiz polkovnik-leytenant (hal-hazırda isə general-leytenant) Nəcməddin Sadıqovla görüşdüm.

O, məndən ərazi haqqında verilən tapşırıqların necə yerinə yetirilib-yetirilməməsi barədə və düşmən haqqında

məlumatları, döyüşlərin hansı istiqamətdə daha çox cərəyan etdiyini soruşdu. (Hərbi sirr olduğu üçün mən bunları açıqlamağı məsləhət bilmirəm. - M.H.)

Əsl həqiqəti və cərəyan edən hadisələr haqqında ona ətraflı məlumat verdim.

Biz təxminən 12-15 dəqiqə söhbət etdik. O, məndən razı qaldığını məni qucaqlamaqla bildirdi və rus dilində belə dedi: - Sahib, ya na tebe i na tvayu rotu oçen nadeyus, - ne padvadi nas.

Mənsə ona gülümsəyərək hər şeyin qaydada olduğunu bildirdim.

Elə bu zaman bizə 1992-1993-cü illərdə o vaxtkı zamanlarda prezidentin səlahiyyətli nümayəndəsi (Tərtər istiqamətində yerləşən ətraf ərazilər nəzərdə tutulur) Surət Hüseynov yaxınlaşdı. Mənimlə əl verib görüşdü və Nəcməddin Sadıqovdan soruşdu:

- Bu gənc leytenant kimdir? - deyə soruşdu. Cavabında Hüseynov:- bu bizim Qaradag batalyonunun komandiri leytenant Sahib Hüseynovdur, - deyə ona belə cavab verdi.

Qlobusda ən mühüm ərazinin xəritəsini Sadıqovdan istədi və biz birlikdə daha 10 dəqiqə söhbət etdik və mən onlardan növbəti mühüm tapşırıqları aldım.

-Avtomobilin varmı? - deyə Surət Hüseynov məndən soruşdu. Mən ona başımı tərpədənək yox, deyə cavab verdim. O isə Nəcməddin Sadıqova bizim batalyona bir ədəd Zil-131 markalı avtomobilin verilməsinə göstəriş verdi. Nəcməddin Sadıqov da əsgərlərin birinə əmr edərək avtomobil xidmətindən bizim üçün həmin maşının ayrılmasına əmr verdi.

-Sürücün varmı?

-Bəli, var yoldaş polkovnik-leytenant, deyə cavab verdim. Biz üçlükdə bir az söhbət etdik.

- Kuşat xotite? - deyə Nəcməddin Sadıqov üzünü mənə

çevirdi. İmtina etmək istəmədiyimdən mən öz növbəmdə, "bəli", deyərək onun fikriylə razılaşdım. Bufətdə mən və mənim əsgərlərim üçün yemək hazırlandı və biz yemək yedik. Elə bu zaman avtomobilin gəldiyini mənə xəbər verdilər.

Mən Surət Hüseynovla və briqada komandiri Nəcməddin Sadıqovla görüşərək gecə saat 03.30 radələrində qərargahı tərk edərək öz döyüş mövqeyimə yollandım.

Artıq səhər saat 6 idi. Biz öz döyüş mövqeyimizdə idik. Mən döyüş tapşırıqlarını taqım komandirlərinə çatdırdım və batalyonun sol və sağ cinahlarının daha da möhkəmlənməsinə, nəzarətin gücləndirilməsinə əmr verdim.

İki gündən sonra səhər sübh tezdən Gülyataq və Canyataq kəndləri istiqamətində bizim döyüşçülər hücumu keçdilər. Bizə isə nəyin bahasına olursa-olsun bu mövqeyi əldə saxlamağı, əldən verməməyi əmr etmişdilər.

Çox ağır bir döyüş oldu. Bizim tutduğumuz mövqə ağır artilleriya qurğularından, tanklardan və piyadanın döyüş maşınından atəşə tutulurdu. Dəqiq və sərrast atəşlərdən hiss olunurdu ki, erməni döyüşçüləri tərəfindən bu texnikalardan atəş açanlar digər bir millətin nümayəndələridir. (Ola bilsin ruslar və yaxud digər millətin nümayəndələridir və s).

Çünki atılan mərmilər düz bizim səngərlərin qarşısına və yaxud səngərin arxasına düşürdü. Təcrübə baxımından onlar bunu o qədər dəqiq yerinə yetirirdilər ki, biz heç başımızı qaldırmağa belə macal tapmırıdq.

Bizim əvvəlcədən qazdığımız səngərlər və səngərlər arası oyuqların düzəldilməsi sag qalmağımızın vacib şərtlərindən biri idi. Həmin gün axşama kimi ağır döyüş getdi və axşam saat 21.00 radələrində döyüş basa çatdı.

Mən, taqım komandiri Rafael Dadasov, snayperçi Qənimət və başqaları ilə 500 metrlik cəbhə boyunca səngərləri gəzərək əsgərlərin vəziyyəti ilə maraqlanırdıq.

Allaha çox şükürlər olsun ki, itkimiz yox idi. Bir neçə əsgər müəyyən dərəcədə xəsarətlər olsa da ümumi vəziyyət yaxşı idi. Biz həmin mövqedə əksər hallarda quru yeməklə təmin olunurduq. Yalnız həftədə bir dəfə arxa cəbhəyə gedəndə isti yemək üzü görürdük. Mən əsgərlərin kiçik qruplarla yemək yemələrinə elə ilk gündən göstəriş vermişdim.

Çox vaxt onların toplu şəkildə yemək yemələrinə icazə vermirdim. Təhlükəsizlik baxımından bu ən yaxşı üsul sayıla bilərdi ki, o cəhətdən düşmən bizim yerimizi görüb təyin etməkdə çətinlik çəkirdi.

Həmin gün iyul ayının 28 idi. Səhər saat 8-9 radələrində məni qonşu Gəncə batalyonunun komandiri səs-ləyərək:

- Sahib, idi poyki poluçay dlya soldat.

Mən Oqtaya (sürücü idi) maşını hazırla, qərargaha gedirik əmrini verdim. O vaxtlar burada Qasımın karyeri adlanan bir ərazi var idi. Karyerdən bir az aşağıda isə, Ağdərənin mərkəzində böyük bir anbar vardı. Bizə ordan xarici dövlətin istehsalı olan tuşonkalar, çörək və bir neçə kiloqram düyü verdilər. Biz verilən ərzaqları da götürüb, su qablarımızı su ilə doldurub maşına yüklədik. Maşın yükləndəndən sonra sürücü Oqtay avtomobilin bakını doldurmaq üçün yanacaq almaga getdi.

Texminən bir saatdan sonra biz yenidən mövqeyimizə qayıtmalı olduq. Yollar daşlıq və qayalıq olduğu üçün biz yalnız Papravənd və Şelli kəndlərindən keçərək oradan rahat yolla öz mövqeyimizə gələ bilərdik.

Saat 12 radələri olardı. Mən öz mövqeyimizə yaxınlaşanda əsgərlərdən biri mənə yaxınlaşıb bizim yemək yediyimiz ərazinin arxasında partalayısın olduğunu dedi. Sən demə, biz ərzaq dalınca gedəndən bir saat sonra həmin o yerdə mina atan qurğunun mərmisi partlamış və mənim beş əsgərimdən ikisi ağır yaralanmış, ikisi qismən yüngül xəsarət almış, Yusif adında əsgər şəhid olmuşdu (çox saylı

mərmi qəlpəsi nəticəsində).

Yaralıları Gəncə batalyonundakı əsgərlərin köməyi ilə Ağdam şəhərinin hərbi hospitalına göndərdik (bu işdə Gəncə batalyonunun rus əsilli komandirinin böyük rolu olmuşdur). Sonra biz hadisə haqqında Gəncə batalyonunun komandiri ilə uzun-uzadı söhbət etdik. O, məni sakitləşdirərək:

- Saxib, eta voyna, ne preživay. Mən ona: - Bilirsiniz, məni bir komandir kimi məyus edən o idi ki, 10 gündür ki, ağır döyüşlər gedir və bu döyüşlər zamanı müdafiə sistemimiz o qədər güclü idi ki, (mən burada bir komandir kimi əsgərlərin düzgün və əlverişli yerlərdə qazılmasını nəzərdə tuturam) heç bir itkimiz ola bilməzdi.

Təkcə 5-6 nəfərin səhər yeməyi yeyən zaman ani olaraq buraxdığı səhv nəticəsində bu hadisə baş verdi. Onlar iki daşı yanaşı qoymuş, tonqal qalamış və onun üstündə su katiloklarında suyu qaynadaraq çay içmişlər. Səhər hava sakit olduğu üçün tüstü müəyyən bir yüksəkliyə qədər qalxmış və mənfur ermənilərin düşərgəsində olan rus əsilli minaatan atıcı bu vəziyyətdən məharətlə istifadə etmişdir. Bu mənin rus əsilli kapitanla birlikdə uzun-uzadı söhbətimizdən sonra qərara gəldiyimiz nəticə idi.

Sonrakı gün döyüş olmadı, arada kiçik atışmalar nəzərə alınmasa bir neçə gün bu ərazidə müdafiə mövqeyində dayandıq. Nəhayət, 14-cü gün mənim mövqeyimə Lənkəran batalyonu gətirildi. Biz istirahət və yuyunmaq üçün Mingəcəvir stansiyasında yerləşən "N" sayılı hərbi hissəmizə gəldik.

Qayıdarkən yolumuzu Ağdam şəhərindən saldıq və yaralılara baş çəkdik. Hərbi hospitalda iki yaralımızı gördük. Digər ikisinin vəziyyəti ağır olduğu üçün Bakı şəhərinə göndərmişdilər. Şəhid olmuş Yusifin meyitini isə valideynlərinin yaşadığı əraziyə, Qobustan qəsəbəsinə

aparmışdılar. İki gündən sonra əsgərlərə çatacaq əmək haqqını almaq üçün mən yenidən Tərtər rayonuna gedəsi oldum və orda mənə dedilər ki, bu iş üçün Yevlax rayonundakı Yun zavoduna getməliyəm. Gəlib qərərgaha çatdım.

Qərargahda Nəcməddin Sadiqov:

- Saxib, ya vse znayu. Allax rəhmət eləsin, eta voyna. Tı poka idi otdıxay.

Mən onunla görüşəndən sonra Yevlax rayonuna gəldim və orada Surət Hüseynovla görüşdüm. O mənə əsgərlərin siyahısını və vəzifələrini yazıb maliyyə xidməti rəisinə verməyimə göstəriş verdi.

Mən bu döyüşdə əsgərimdən ikisinin ağır yaralandığını və Yusifin rəhmətə getdiyini bildirdim. Bu zaman Surət Hüseynov rəhmətə gedən əsgər üçün 15.000 manat rus rublunun (o vaxt bizdə hələ rus pulu dövriyyədə idi) mənə verilməsinə göstəriş verdi.

Mən bütün əsgərlərin pulunu alandan sonra Surət Hüseynovun otağına gəldim. O üzünü mənə tutaraq: - Sahib, bu pulu şəhid olmuş əsgərin valideynlərinə çatdır. Qoy dəfn mərasimini yola versinlər. Sən özün də şəhidin valideynlərinə mənim və elə bizim hamımızın adından da başsağlığı ver.

Biz sağollaşdıq və mən hərbi hissəmizə qayıtdım. Ağır və qanlı döyüş əməliyyatlarından sonra rəhbərlik tərəfindən bizə qısamüddətli məzuniyyət verilmişdi. Mən əsgərlərə çatası pulu onlara payladım. Bundan sonra həmin əsgərlər silahlarını təhvil verərək öz evlərinə yola düşdülər.

Mən isə dəfn yerinə - Yusifgilə yollandım. Biz ora çatanda artıq şəhid Yusifin 3 mərasimi idi. Gətirdiyimiz pul yardımını güclə mərhumun atasına verdik və biz ona bütün əsgər zabit heyəti adından başsağlığı verdik.

Mərasim başa çatandan sonra evə gəldik. Oqtay avto-

mobilimizin iki günlük təmirə ehtiyacı olduğunu bildirdi. İki gündən sonra mənə maşının saz vəziyyətdə olduğunu dedi.

Bizim hələ 3 gün istirahətimiz var idi. Lakin bilmirəm hansı bir qüvvəsə mənə döyüş bölgəsinə çəkirdi. Oqtayla çay içirdik. Birdən hardan ağıma gəldisə, özümdən asılı olmadan mən Oqtaya baxaraq dedim:

- Oqtay, sür qayıdıb gedək hərbi hissəyə.

Oqtay təəccüblə mənə baxaraq:

- Oldu, nə deyirəm, gedək deyirsən gedək, - deyə cavab verərək maşını işə saldı. Fikirli halda ətrafı seyr edə-edə irəliləyirdik. Yaxşı bilirdim ki, hələ məzuniyyətdə olduğumuzdan onsuz da bizi heç yerə göndərməyəcəklər. Gəncəyə çatmağa az qalmışdı. Yol kənarındakı çayxanaya dönüb iri, qol-budaqlı ağacın kölgəsində çay içməyə başladıq.

Birdən üzümü Oqtaya tutaraq dedim:

- Oqtay, onsuz da hələ vaxtımız var, bəlkə, gedək Qazax rayonuna? Oqtay heç bir söz demədən mənimlə razılaşdı. O, maşını çox məharətlə idarə edirdi. Elə birbaş qonsu Ağstafa rayonunun Düzqışlaq kəndində yaşayan tələbə dostum Ramazanov Ramazangilə gəldik.

İki gün Ramazangildə qonaq qaldıq. Döyüş bölgəsindən döyüşçülər gəlib deyə, yalan olmasın, kəndin yarısı Ramazangildə idi. Bizi səmimi-qəlbdən evinə dəvət edən, qonaq aparmaq istəyən kənd əhalisinə səmimi minnətdarlığımızı bildirdik. Buna baxmayaraq, kənd əhalisindən aşıq və saz gətizdirənlər də oldu. Cavan aşıq sazın sədalari altında gözəl şairimiz Alqayıt Xəlilovun bir şerini söylədi.

**Baxışları çılgın gördüm,
Gözlərində yanğın gördüm,
Gur saçları dalğın gördüm,**

**Bir ah qopdu ürəyimdən,
Şair, nə tez qocaldın sən?**

**Nə susmusan, gurla, çalxan,
"Aygün"lərə dönsün dalğan.
Əllərində qılınc, qalxan,
"Yeddi oğul istərəm" mən,
Şair, nə tez qocaldın sən?**

**Eli sevən yorğun olmaz,
Axar sular durğun olmaz.
Hər sənətkar Vurğun olmaz.
Qara zənci deyir qəlbən:
Şair, nə tez qocaldın sən?**

**Alqayıtam, tacım, taxtım,
"Vaqif"inə min yol baxdım.
Çəmənləri seyrə çıxdım,
Güllər dindi yerbəyerdən:
Şair, nə tez qocaldın sən?**

Bir gözüümüz ağlasa da, bu bir neçə günü əsl istirahət adlandırmaq olardı. Ramazangildə istirahət etdik, tələbək illərini yada saldıq və növbəti gün biz yenidən hərbi hissəyə qayıtdıq.

Bizi yola salmağa, bəlkə də, bütün kənd yığılmışdı.

Sonralar məlum olmuşdu ki, bizim gəlişimizdən 15 gün sonra Ramazan da bizim gedişimizdən sonra dözməyərək, könüllü olaraq "N" saylı hərbi hissəyə yollanmış və orda da elə öz ixtisası üzrə maliyyə xidməti rəisinin köməkçisi vəzifəsində xidmət etməyə başlamışdı. Əlbəttə biz həmişə belə vətənpərvər oğullarla fəxr etmişik.

15 avqust 1992-ci ildə tabeliyimdə olan əsgərlərin hərbi

xidmət müddətləri başa catdığı üçün (o vaxt qanunvericiliyə əsasən əsgərlər 45 günlük və ya iki ay müddətinə hərbi xidmətə səfərbərliklə çağırılırdılar) hərbi hissədən tərxis olundular və öz evlərinə qayıtdılar.

Mən isə bir zabit kimi yenidən Müdafiə Nazirliyinin sərəncamına göndərildim. Düz bir il sərəncamda qaldım. Bir ildən sonra Şıxov qəsəbəsində yerləşən "N" saylı hərbi hissədə Qaradağ batalyonunun tərkibində bölük komandiri kimi xidmətə başladım. 15 günlük təlim-məşq prosesindən sonra, 17 noyabr 1993-cü ildə Xanlar rayonunun Hacıkənd qəsəbəsində yerləşən "N" saylı hərbi hissəyə gəldik

Ehtiyatda olan baş leytenant Hüseynov Sahib Hüseyn oğlu hal-hazırda Qaradağ rayonu Lökbatan qəsəbəsində yaşayır. Qaradağ rayonu Sahil qəsəbəsindəki 228 saylı tam orta məktəbdə Gənclərin Çağırışa qədərki Hazırlığı fənni üzrə rəhbər işləyir. Dərs dediyi şagirdlərə keçdiyi döyüş yolu haqqında maraqlı söhbətlər edir.

Öhdəsində 3 azyaşlı övladı: - Zeynəb, Şərəf və Nərmin adında üç qızı var.

QƏLPƏLƏRİN AĞRISI

Tırtıllı texnikalar bir-birinin ardınca ağır-ağır kəndin mərkəzindən keçən torpaq yolla irəliləyir, tırtıllardan qalxan toz duman kimi ətrafa yayılaraq hər tərəfi bürüyür, tankların gurultulu səsi ətrafa yayılaraq vahimə yaradırdı. Tanklar hərəkət zamanı ara məsafəsinə riayət edərək dayanmadan yan-yana irəliləyirdi.

Birdən irəliddə gedən tank qəflətən sağa dönüb kolluğun arasındakı dərin yarığa girdi. Tank əvvəlcə lüləsini sağa, sonra isə sola döndərüb atəşə hazır vəziyyətdə dayandı. Tankın içərisindən iki nəfər hərbi geyimli döyüşçü düşüb tələsik düşmən yerləşən ərazi istiqamətində diqqətlə müşahidə aparmağa başladılar. Tuşlayıcı və doldurucu müşahidəçilər tərəfindən verilən komandaları çox cəld olaraq yerinə yetirirdilər.

Çox keçməmiş düşmənin yerləşdiyi nəzarət müşahidə məntəqələri tanklardan atılan mərmilər vasitəsilə məhv edildi.

Mustafayev Faiq Kamal oğlu 30 oktyabr 1963-cü ildə İsmayilli rayonunun Sulut kəndində anadan olub. İlk təhsilini Sulut kənd orta məktəbində alıb. Orta təhsilini başa vurub 1981-ci ildə Bakı şəhərinə gəlir. Bir müddət Kirov (indiki Binəqədi) rayonunda JEK-lərdən birində əmək fəaliyyətinə başlayır.

1982-ci ildə hərbi xidmətə çağrılır. Xidmətə Çita şəhərində yerləşən təlim mərkəzlərindən birində başlayır. Qısa vaxt ərzində tankın tuşlayıcı-atıcı peşəsinə yiyələnir. Təlim müddətində öz yüksək döyüş bacarığına və nümunəvi xidmətə görə həmişə yoldaşlarına nümunə olur. Təlim

müddəti başa çatdıqdan sonra onu bir qrup əsgərlə xidmətini davam etdirmək üçün Buryat Muxtar Vilayətinin Kyaxta şəhərinə göndərirlər.

1984-cü ildə hərbi xidməti şərəflə başa vurub öz doğma rayonuna qayıdır. Bir müddət Səyyar Mexanikləşdirilmiş Dəstədə qaynaqçı kimi əmək fəaliyyəti ilə məşğul olur.

Məlum Qarabağ hadisələri başlayandan çox keçməmiş, 1993-cü ilin sentyabr ayında İsmayilli rayon Hərbi Komissarlığı tərəfindən Azərbaycan Milli Ordusunda xidmətə çağırılır. Onları əvvəlcə Bakı şəhərində yerləşən Pirəküşkül qəsəbəsində yerləşən təlim-məşq mərkəzinə gətirirlər. Üç aylıq təlimdən sonra texnikanın sirlərinə bir daha bələd olduqdan, nəzəri bilikləri əməli olaraq bir daha sınaq atəşləri ilə yerinə yetirdikdən sonra onları döyüş bölgələrindən birinə göndərirlər.

Hələ sovetlər birliyi zamanı əsgəri xidməti dövründə zirehli texnikanın sirlərinə dərinlən bələd olması ona böyük hörmət qazandırmışdır. Tankçıların ağır zəhmət tələb edən işindən yəqin ki, çoxları xəbərdardır.

İlk döyüşləri Ağdam ərazisi uğrunda olmuşdur.

Görüşlərin birində Faiq bunları danışdı: - Bakı şəhərindəki təlim mərkəzində təlimlər artıq başa çatmaq üzrə idi. Mən sovetlər ordusunda tankçı olduğumdan, hərbi texnikanın sirlərinə yaxından bələd idim. Təlimlər peşəkar hərbcilər tərəfindən aparıldığından bütün əsgərlər texnikanın incəliklərini çox gözəl mənimsəmişdilər.

Arada söz gəzirdi ki, bu yaxınlarda bizim batalyonu döyüş gedən bölgələrin birinə göndərəcəklər. Amma hara? Nə vaxt?. Bu haqda hələ ki, heç kim heç nə bilmirdi.

Bu ərəfədə gözləmədiyimiz halda, hətta bizi qısamüddətli

məzuniyyətə də buraxdılar. Evdə valideynlərimizlə, qohum-əqrabayla, ailə uşaqlarımızla görüşüb yenidən təcili olaraq hərbi hissəmizə qayıtdıq. Gecələrin birində bizi həyəcan signalı ilə ayağa qaldırıb sıraya düzdülər. Artıq qısa vaxt ərzində bizim tank batalyonu səfər üçün hazır vəziyyətdə dayanmışdı.

Komanda verildi və biz yola düşdük. Gecə vaxtı yaxın stansiyaların birində tankları vaqonlara yükləyib yola düşdük. Səhərə yaxın Ağdam döyüş bölgəsinə çatdıq. Əvvəlcə "Narlıq" deyilən ərazidə cəmləşdik. Bizim tanklar T-55 markalı tanklar idi.

Bizdən əvvəl isə bir tank batalyonumuz Füzuli rayonu ərazisinə göndərilmiş və həmin batalyon Horadiz istiqamətində gedən qanlı döyüşlərdə iştirak edirdi. Tanklar yüngül və çox çevik idilər.

Birinci döyüşümüz Güllücə kəndi uğrunda oldu. İlk döyüş nə qədər ağır və çətin olsa da biz düşməni xeyli itkilərə məruz qoya bilmişdik. Bu ərazilərdə tankların hərəkəti nə qədər çətin olsa da, bacardığımız qədər düşməyə ağır zərbələr vurmağa və onları ağır itkilərə məruz qoymağa, bunun üçün əlimizdən gələni etməyə çalışırdıq. Əlbəttə, burda zabitlərin hərbi bilikləri, düzgün taktiki göstərişləri və vaxtında verilən əmrləri əsas önəm daşıyırdı.

Bizim döyüş tankımızın ekipajı 4 nəfərdən ibarət idi. Tankın komandiri İlham adlı gənc zabit Ağcabədi, sürücü-mexanikimiz Loğman adlı gənc əsgər Füzuli, doldurucu Müşfiq adlı əsgər Bərdə rayonundan hərbi xidmətə çağırılmışdılar. Hərbi texnikalara bələd olan hər kəs yaxşı bilir ki, ekipaj həmişə əlaqəli işləyir.

Növbəti hücum əməliyyatını yerinə yetirərkən tankımız

düşmən mərmisinə tuş gəldi. Mərmə tankın yan tərəfindən necə dəymişdisə tank dərhal alovlanıb yanmağa başladı. Alov dərhal tankın içərisini bürüdü. Tankın içərisi alov və tüstü ilə dolmuşdu.

Ekipaj bir-birindən xəbərsiz idi. Göz-gözü görmür, qışqırtı, inilti səslərindən başqa heç nə eşidilmirdi. Yanğın əsasən sürücü mexaniklə bizim aramızda olduğundan və sürücü-mexanik çoxsaylı qəlpə yaraları aldığından özü hərəkət etmək iqtidarında deyildi. Ona kömək etmək heç cür alınmırdı. Etdiyimiz bütün cəhdlər boş çıxırdı.

Özümüzü itirdiyimizdən və naşılığımızdan hər nəfəs aldıqca tüstü ilə bərabər alovu da udmalı olmuşduq. O səbəbdən aldığım çox saylı qəlpə yaraları ilə yanaşı gözlərim, dilim və boğazım da yanmışdı. Ayaq və diz nahiyəmdən aldığım qəlpə yaralarından axan qan dayanmaq bilmir, şiddətli ağrı ağlımı başımdan çıxarırdı. Elə bu halda olduğumdan özümdən getmiş, sonra nə baş verdiyindən xəbərsiz olmuşdum.

Yaxınlıqdakı döyüşçülər mənə ilk tibbi yardım göstərərək yaralarımı sarıdıqdan sonra yaxınlıqda yerləşən hərbi səhra qospitalına gətirirlər. Burada da bir daha tibbi yardım göstərəndən sonra məni Tərtər rayonunda yerləşən hərbi qospitala göndərirlər.

Ayılıb özümə gələndən sonra burada eşitdim ki, mənimlə gətirilən Müşfük adlı doldurucu əsgər aldığı çoxsaylı qəlpə yaralarından və çoxlu qan itirdiyindən dünyasını dəyişib. Yanıqlarımız ağır dərəcəli olduğundan bizi səhərisi gün Bakı şəhərindəki 5 saylı xəstəxanaya gətirildilər. İki aylıq müalicədən sonra yenidən öz əvvəlki hissəmizə qayıtdım.

Görkəmim çox əcəyib idi. Məni qəbul edən qərargah rəisi məni çox diqqətlə süzəndən sonra ətrafındakı zabitlərə üzü-

nü tutaraq:

- Əziz döyüşçülər, özünüz yaxşı bilirsiniz ki, öz yarahlarmız onsuz da çoxdur, özümüzdə bəsdir (mənə xoş gəlməsə də bu bir həqiqət idi) deyə mənə yaxınlaşdı. Məni bir daha diqqətlə başdan ayağa, ayaqdan başa qədər süzüb səmimi olaraq:

- Əsgər, sən bir müddət arxa hissədə qal dincəl, sonrasına isə baxarıq, - deyə məndən aralaşdı. Bir neçə gün hərbi hissənin ərazisində qalmalı oldum. Qısa müddətdən sonra məni ordudan tərxis etdilər.

Mustafayev Faiq Kamal oğlu II qrup Qarabağ müharibəsi əlilidir. İki övladı: Gülnar və Leyla adında qızı var.

YAŞAMAQ NECƏ DƏ GÖZƏLDİR

İyun ayı olduğundan bu gün hava həddən artıq isti idi. İstinin təsirindən özümü elə bil ki, Xəzər dənizinin sahilində deyil, aran bir bölgədə hiss edirdim. Özümdən asılı olmayaraq, sərinləmək üçün pansionatın həyətinə salınmış kiçik parkda bir bir xeyli gəzişdikdən sonra, nəhayət ki, iri bir şam ağacının kölgəsində əyləşib qarşıdakı yaşıllığa tamaşa etməyə başladım. Yəqin ki, fikirli olduğumdan, yanımda əyləşənlərdən də xəbərim olmayıb. Ətrafa baxanda yanımda iki nəfərin əyləşdiyini gördüm. Orta yaşlılardan birinin sağ qolu çiyin nahiyəsindən yox idi.

Məlum hadisələrdə sağlamlığını itirənlərdən biri də keçmiş döyüşçü Əbülfət adlı orta yaşlı kişi idi. O, dəfələrlə düşmən hücumlarının qarşısının alınmasında yaxından iştirak etmiş və qanlı döyüşlərin içərisində olmuşdur. Hətta ən çətin anlarda belə döyüşçülərimizin silah-sursat və ərzaqla təminatında öz köməyini əsirgəməmişdir.

Son hücumların birində düşmən üzərinə hücumla keçən döyüşçülərimizə öz qoşqulu traktoru ilə silah-sursat və su apararkən namərd düşmənin qurduğu minaya düşmüş, nəticədə sağ qolunu itirmiş, traktoru isə tam yararsız olmuşdu. Onu çox çətinliklə hadisə baş vermiş ərazidən çıxarmış, ilkin tibbi yardım göstərəndən sonra isə hərbi qospitala göndərmişdilər.

Bu hadisələr haqqında Əbülfət özü belə danışırdı:

-Mən Muradov Əbülfət Əvəz oğlu 1961-ci ildə Füzuli rayonunun Yuxarı Dilağarda kəndində anadan olmuşam.

Məlum hadisələr baş verənə qədər öz kəndimizdə təsərrüfatın müxtəlif sahələrində çalışmışam. İdarə etdiyim təkərli traktor isə ümumi təsərrüfata aid idi.

1992-ci ilin əvvəlindən 1994-cü ilin aprel ayına qədər, yəni minaya düşənə qədər hərbi xidmətdə olmuşam. Hərbi xidmətə komissarlığın çağırışına əsasən getmişdim. Hərbi xidmətə çağrılarkən artıq iki uşaq atası idim.

1994-cü il aprel ayının 6-da növbəti dəfə düşmən üzərinə hücum edən əsgərlərimizi silah-sursat və su ilə təmin etdim. Dəfələrlə hücum əməliyyatlarında iştirak etdiyimdən, mən heç bir göstəriş-filan gözləmədən elə axşamdan idarə etdiyim təkərli traktoru silah-sursat, su qablarını isə su ilə doldurub hazır vəziyyətdə saxlamışdım.

Hələ axşamdan döyüşçülərimizin silah-sursata ehtiyacı olduqları haqda söz-söhbət gəzirdi.

Səhər-səhər, hələ getməmişdən əvvəl, yəni silah-sursat, su, digər ərzaqlar traktora yüklənəndən sonra nə qədər qərribə olsa da, traktor ilk cəhddən işə düşmədi. Düzü, hamı bu işə mat qalmışdı. Bu arada hətta mənə getməməyi məsləhət görənlər də oldu. Lakin mən bununla razılaşa bilməzdim. Hücum edən əsgərlərimizin yanında olmalı idim. Mənim ürəyim onlarla idi.

Çox çətinlikdən sonra traktoru işə salıb, silah-sursatı və onlar qədər vacib olan suyu döyüşçülərimizə çatdırdım. Nə qədər təkid etsələr də, bu tezliklə geri qayıtmaq istəmərdim. Həmişəki kimi döyüşçülərlə kiçik zarafatlar edib, onlarla bərabər bir stəkan əsgər çayı içib, bir siqaret də çəkdim.

Artıq gün günortadan keçmişdi. Geri qayıtmağın

vaxtıydı. Traktoru işə salıb əsgərlərlə sağollaşaraq yola düşdüm. Yollara bələd olduğumdan heç bir çətinlik çəkmədən arxayın-arxayın irəliləyirdim. Demək olar ki, gəldiyim yol təxminən yarı olmuşdu.

Birdən elə bil ki, traktorqarıışıq məni bir anlıq göyə qaldırdılar. Hər tərəfi toz-duman bürümüşdü. Tüstü və tozdan heç nə görünmürdü.

Traktordan düşmək istəsəm də, heç cür bacarmırdım.

Qəflətən elə bil ki, mənə güc-qüvvə gəldi. Çox çətinliklə sol əlim və çiyinin köməyi ilə itələyərək traktorun qapısını açdım. Sağ qolum hərəkətsiz idi. Birtəhər, necə gəldi sürüşüb, özümü traktordan yerə atdım. Bu düşməklə müəyyən bir müddətə özümdən getmiş, huşsuz halda nə qədər qaldığımdan, nə qədər vaxt keçdiyindən xəbərim olmamışdı. Ayılıb özümə gələndə isə gördüm ki, tərpedəndə ağrıdan ağılımı başımdan alan sağ qolum dirsəkdən yuxarı bir neçə yerdən qırılıb, sınıb və demək olar ki, hissələrə bölünüb. Əvvəlcə ilk vaxtlardan, yaranın güclü ağrısını istisi olduğu üçün o qədər də hiss etmirdim. Deyilənə görə, Allah-taala insana elə bir ilahi hiss bəxş edib ki, ən çətin anlarda, qısa bir zaman kəsiyində də olsa belə, hər şey unudulur, ağrı-acı yoxa çıxır. Təsəvvür edin ki, məktəbdə heç də yaxşı oxumadığımı, hardansa ağılıma gələn bir şeir parçasını yadıma salmaq özüm üçün də çox qərribə və gözlənilməz idi:

**Baxma qəmli-qəmli, etmə pərişan,
Qəmli ürəyimi eyləmə şan-şan.**

**Yurdun talan olub, ellərin viran,
Gəzdiyin oymaqlar dönübdür külə,
Oxuma bülbülüm, oxuma hələ.**

**Dövrən süniləşib, zaman dəyişib,
Dünyanın xoş üzü yaman dəyişib.
Bu günə, sabaha güman dəyişib,
Xəyanət baş alıb belədən-belə,
Oxuma bülbülüm, oxuma hələ.**

Məni bu fikir-xəyaldan ayıran yaxınlaşmaqda olan ayaq səsləri və qulağıma gələn qarmaqarışlıq danışlıq səsləri oldu. Ani bir vaxtda, yerdənmi, göydənmi düşmüş, mənə yardım etməyə gəlmiş əsgərlərimizin yaxından köməkliyi ilə sağ qolumu sarıyıb çox çətinliklə səhra qospitalına apardılar. Ağrı get-gedə dözülməz hal alırdı.

Həkimlərin dediklərindən məlum oldu ki, əgər qolum kəsilməsə, digər fəsadlar baş verər, başqa bədən üzvlərimə də ciddi ziyan dəyər.

Uzun-uzadı məsləhətləşmələrdən sonra qospitalda əməliyyat edib, sağ qolumu oynaq hissədən kəsdilər. Bir neçə günlük müalicədən sonra vəziyyətim birdən-birə ağırlaşmağa başladı.

Axır vaxtlar nədənsə tez-tez özümdən gedir, heç nə hiss etmirdim. Növbəti dəfə də bu hal təkrar olmuş, özümdən getmişəm. Başqa çıxış yolu qalmadığından, tez-tez halbəhal olduğumdan vəziyyətimin ağırlığını nəzərə alıb, məni vertolyotla Bakı şəhərindəki Mərkəzi Hərbi Qospitala

göndərməyi qərara alıblar. Gözlərimi açıb özümə gələndə artıq Bakı şəhərində yerləşən Mərkəi Hərbi Qospitalda olduğumu bildirdilər. Uzun müddət orda - hərbi qospitalda müalicə olundum.

Məlum məsələ idi ki, daha xidmət edəsi halda deyildim. Uzunmüddətli müalicədən sonra ordudan tərxis etdilər.

İndi isə bax gördüyünüz bu vəziyyətdəyəm. II qrup Qarabağ müharibəsi əliliyəm. İki nəvəm var. Böyüyünün adı Damla, kiçiyinin adı Nuraydır. Boş vaxtlarımda nəvələrimlə şənlənir, deyib-gülür, necə deyərlər, cavanlaşıram. Hərdənbir də onlara keçdiyim döyüş yolu haqqında söhbətlər edirəm.

Doğrudan da ötüb-keçən hər an, hər gün, hər ay insan ömründən gedir. O ömürdən ki, şərəfli olur, yaddaqalan olur.

BAŞLIQLAR

Şahidlərə inansaq	3
Hamı qayğı istəyir	10
Səngərlərdə keçən ömür	23
İlk döyüşün ağır nəticələri	46
Dəvənin ürəyindəki xal	53
Alın yazısı	60
Biz qayıdacağıq	70
Zabitin döyüş yolu	110
Yaşamaq istəyirəm	124
Yadigar qəlpələr	135
Bir qış gecəsi	143
Yada düşər xatirələr	149
O günləri unutmadıq	154
Qəlpələrin ağrısı	173
Yaşamaq necə də gözəldir.....	177

Mehman Hüseynov
(Hüseynov Mehman Həsən oğlu)

QANLI DÖYÜŞLƏRİN CANLI ŞAHİDLƏRİ
(*publisistik povest*)

*Əlaqə üçün aşağıdakı telefonlara müraciət edə bilərsiniz:
(050) 386-45-92; (012) 446-78-21.*

Dizayner:	Fariz Məhərrəmov
Texniki redaktor:	N.Xaqani
Operator:	Həkət Muradova
Korrektor:	Şəhla Hacıyeva

Çapa imzalanmışdır 12.12.2011.
Kağız formatı 60x84 1/16.
Şərti çap vərəqi 14. Uçot nəşr vərəqi 14.
Tiraj 500. Sifariş 27. Qiyməti 5 manat.

“Təknur” MMC-nin mətbəəsində çap edilmişdir.